

Uniwersytet Medyczny w Lublinie
I Wydział Lekarski z Oddziałem Stomatologicznym

Emilia Potembska

**Uzależnienie i zagrożenie uzależnieniem od Internetu
u młodzieży**

Praca na stopień doktora nauk medycznych

Promotor: dr hab. Beata Pawłowska

Lublin 2011

SPIS TREŚCI

WSTĘP	6
--------------------	----------

ROZDZIAŁ I. Uzależnienie i zagrożenie uzależnieniem od Internetu u młodzieży jako problem psychospołeczny	12
--	-----------

1. Definicje oraz kryteria uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu u młodzieży.....	12
2. Fazy i typy uzależnienia od Internetu.....	14
3. Epidemiologia uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu	18
4. Uwarunkowania uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu	22
4.1. Uzależnienie od Internetu w świetle teorii neurobiologicznych i psychologicznych	22
4.2. Cechy osobowości a uzależnienie od Internetu u młodzieży	25
4.2.1. Agresja a uzależnienie od Internetu	29
4.2.2. Radzenie sobie ze stresem a uzależnienie od Internetu	32
4.3. Objawy psychopatologiczne a uzależnienie od Internetu.....	34
4.4. Czynniki środowiskowe /rodzinne/ a uzależnienie od Internetu	39
5. Skutki uzależnienia od Internetu	43

ROZDZIAŁ II. Problemy, hipotezy oraz opis zastosowanych metod i grupy badanej	47
--	-----------

1. Problemy i hipotezy	47
2. Opis zastosowanych metod.....	48
2.1. Ankieta Osobowa własnej konstrukcji.....	48
2.2. Internet Addiction Test autorstwa Young.....	49
2.3. Kwestionariusz do Badania Uzależnienia od Internetu (KBUI) autorstwa Pawłowskiej i Potembskiej	50

2.4. Kwestionariusz Radzenia Sobie ze Stresem autorstwa Janke, Erdman, Boucsein w polskim opracowaniu Januszewskiej	52
2.5. Kwestionariusz „Nastroje i Humory” autorstwa Buss, Durkee w opracowaniu Choynowskiego, Kosewskiego, Ostrichańskiej, Wójcik	54
2.6. Kwestionariusz Objawowy „O” Aleksandrowicza.....	55
3. Charakterystyka badanej grupy młodzieży	56

ROZDZIAŁ III. Analiza aktywności wykazywanej w Internecie oraz czynników psychologicznych i społecznych u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu.....65

1. Nasilenie objawów uzależnienia od Internetu oraz aktywność wykazywana w sieci przez młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu	66
2. Radzenie sobie ze stresem u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu	74
3. Nasilenie syndromu agresji u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu	78
4. Nasilenie objawów nerwicowych u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu	82
5. Myśli, tendencje i próby samobójcze u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu	85
6. Stosowanie środków psychoaktywnych przez młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu.....	87
7. Czynniki środowiskowe u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu	88

ROZDZIAŁ IV. Uwarunkowania uzależnienia od Internetu i aktywności wykazywanej w sieci przez młodzież 91

1. Uwarunkowania uzależnienia od Internetu.....	91
2. Uwarunkowania poszukiwania w Internecie akceptacji i zrozumienia	93
3. Uwarunkowania grania w agresywne gry komputerowe	94

4. Uwarunkowania korzystania z pornografii internetowej	95
ROZDZIAŁ V. Podsumowanie i dyskusja wyników	96
WNIOSKI.....	109
STRESZCZENIE	111
SUMMARY.....	117
BIBLIOGRAFIA	123
ANEKSY.....	141

Wstęp

Uzależnienie i zagrożenie uzależnieniem od Internetu u młodzieży stanowi coraz większy problem psychospołeczny, na który zwracają uwagę specjaliści z różnych dziedzin: psychiatrzy, psychologowie, pedagodzy oraz socjologowie. Geneza tego zaburzenia analizowana jest zarówno na gruncie teorii neurobiologicznych (Han i wsp. 2007; Kim i wsp. 2011; Lee i wsp. 2008) i psychologicznych (Davis 2001; Caplan 1998), jak i staje się przedmiotem badań, którymi obejmowana jest młodzież z wielu krajów (Johansson, Götestam 2004; Pallanti i wsp. 2006; Siomos i wsp. 2008; Ko i wsp. 2007; Morahan-Martin, Schumacher 2000; Lam i wsp. 2009a; Augustynek 2001; Poprawa 2006).

Czynnikiem wpływającym na liczbę osób uzależnionych lub zagrożonych uzależnieniem od sieci jest niewątpliwie dostęp do komputerów i Internetu, spowodowany szybkim postępem technologicznym. Uzależnienie od Internetu rozwija się stopniowo, a pierwsze jego objawy pozostają najczęściej niezauważone. Z upływem czasu korzystanie z komputera i Internetu zaczyna dominować w życiu osoby, powodując odsunięcie na dalszy plan codziennych czynności, kontaktów z innymi ludźmi, rodziny i pracy. Rozwija się tolerancja (użytkownik, aby osiągnąć ten sam stopień zadowolenia, musi przebywać w sieci coraz dłużej) oraz objawy abstynencyjne: lęk, frustracja, przygnębienie, pobudzenie psychoruchowe, pojawiające się w momencie zmniejszenia ilości czasu pozostawiania w sieci lub zaprzestania korzystania z Internetu (Young 1998a; Augustynek 2003).

W ostatnich latach obserwuje się wzrost liczby młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od sieci. Liu i Potenza (2007) stwierdzili, że liczba osób uzależnionych od Internetu zwiększyła się o 5% w okresie zaledwie 4 lat. Kryteria uzależnienia od sieci spełnia: od 1 do 2% młodzieży w Norwegii (Johansson, Götestam 2004), 5,4% we Włoszech (Pallanti i wsp. 2006), 5,9% w Grecji (Siomos i wsp. 2008), 7,5% na Tajwanie (Ko i wsp. 2007), 8,1% w Stanach Zjednoczonych (Morahan-Martin, Schumacher 2000) oraz 11% w Chinach (Lam i wsp. 2009a).

Poprawa (2006) i Augustynek (2001) wykazali, że około 0,5% do 1% polskich adolescentów jest uzależnionych od Internetu, a około 23% osób spełnia kryteria

zagrożenia tym uzależnieniem. Olejarz (2011) zwraca uwagę na budzące obecnie duży niepokój zjawisko Hikikomori, coraz częściej obserwowane w kulturze japońskiej. Hikikomori są to młodzi chłopcy, którzy zamykają się w swoich pokojach, których nie opuszczają przez wiele miesięcy, izolują się od rodziny i znajomych, zaniedbują naukę, pracę oraz codzienne obowiązki i w tym czasie wiele godzin dziennie spędzają w Internecie oraz grają w gry komputerowe (Olejarz 2011).

Uzależnienie od Internetu nie jest jednorodne i może występować w kilku formach, wśród których wyróżnia się: uzależnienie cyberseksualne, uzależnienie od internetowych kontaktów społecznych, natrętne korzystanie z sieci, uzależnienie od komputera oraz przeciążenie informacyjne (Young 1999; Augustynek 2003). Zdaniem Blocka (2008), uzależnienie od Internetu można podzielić na trzy typy: granie w gry komputerowe, zaabsorbowanie pornografią internetową oraz nadmierne wysyłanie e-maili i korzystanie z komunikatorów sieciowych.

Nadmierne i niekontrolowane korzystanie z Internetu i komputera może wywoływać poważne następstwa w zakresie: funkcjonowania psychospołecznego (Kraut i wsp. 1998; Ong i wsp. 2011; Young 1996a, 1998a; Brenner 1996; Egger, Rautenberg 1996; Yang, Tung 2007) oraz stanu somatycznego młodych ludzi (Augustynek 2003; Cheung, Wong 2011).

W związku ze wzrastającą liczbą młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu, w literaturze tematu podkreślana jest potrzeba poznania zmiennych, sprzyjających rozwojowi uzależnień technologicznych. Badacze koncentrują się na wieloczynnikowej etiologii uzależnienia od Internetu, uwzględniając rolę zarówno czynników neurobiologicznych (Pallanti i wsp. 2006; Han i wsp. 2007; Lee i wsp. 2008), psychologicznych, jak i rodzinnych. Analizowane są zależności między uzależnieniem i zagrożeniem uzależnieniem od Internetu a zmiennymi osobowościowymi: introwersją (Xiuqin i wsp. 2010), psychotyzmem (Cao, Su 2007; Xiuqin i wsp. 2010; Tsai i wsp. 2009), neurotyzmem (Tsai i wsp. 2009), niskim poczuciem własnej wartości (Ko i wsp. 2008a; Niemz i wsp. 2005; Harman i wsp. 2005), nieśmiałością (Yang, Tung 2007), trudnościami w nawiązywaniu i podtrzymywaniu pozytywnych relacji interpersonalnych (Seo i wsp. 2009), poczuciem osamotnienia (Odaci, Kalkan 2010), sposobami radzenia sobie ze stresem (Li i wsp. 2009; Davis i wsp. 2002;

Milani i wsp. 2009; Seepersad 2004; Thalemann 2010; Grüsser i wsp. 2007), wrogością (Yen i wsp. 2008, 2011) oraz agresją (Harman i wsp. 2005; Ammerschläger i wsp. 2010; Muntenau i wsp. 2009; Browne, Hamilton-Giachritsis 2005; Kim i wsp. 2008; Wang, Yang 2009; Peng i wsp. 2008; Wolak i wsp. 2007).

W odniesieniu do czynników rodzinnych, uwzględnianych w grupie zmiennych sprzyjających powstawaniu uzależnienia od Internetu u młodzieży, kładzie się nacisk na: występowanie konfliktów z rodzicami (Yen i wsp. 2007a; Ko i wsp. 2008a; Yang 2001; Tichon, Shapiro 2003; Wolak i wsp. 2003; Alizadeh-Sahraee i wsp. 2011), niezadowolenie z funkcjonowania rodziny (Ko i wsp. 2008a; Lam i wsp. 2009a), negatywną ocenę postaw rodzicielskich ojca i matki (Park i wsp. 2008), obecność konfliktów pomiędzy rodzicami (Yen i wsp. 2007a; Wang i wsp. 2011), obserwowanie przez dzieci przemocy pomiędzy rodzicami (Park i wsp. 2008), doświadczanie przemocy fizycznej ze strony ojca lub matki (Park i wsp. 2008; Wolak i wsp. 2007; Pawłowska, Potembska 2011c), nadużywanie alkoholu przez członka rodziny (Ko i wsp. 2008a) oraz brak akceptacji ze strony rodziców (Xiuqin i wsp. 2010; Pawłowska, Potembska 2011a).

W dotychczasowych badaniach poszukiwano związków pomiędzy uzależnieniem od Internetu a spożywaniem alkoholu (Yen i wsp. 2008; Ko i wsp. 2008a; Yen i wsp. 2009b; Lam i wsp. 2009a; Korkeila i wsp. 2010), przyjmowaniem środków psychoaktywnych (Ko i wsp. 2006; Liu i wsp. 2011), myślami, tendencjami samobójczymi, podejmowaniem prób samobójczych (Kim i wsp. 2006; Ryu i wsp. 2004; Bakken i wsp. 2009), dokonywaniem samouszkodzeń przez młodzież (Lam i wsp. 2009b), a także: depresją (Yen i wsp. 2007b; Lam i wsp. 2009a; Liu i wsp. 2011; Mythily i wsp. 2008), zaburzeniami somatyzacyjnymi (Yen i wsp. 2008; Alavi i wsp. 2011; Alizadeh-Sahraee i wsp. 2011), zaburzeniami obsesyjno-kompulsyjnymi (Yang i wsp. 2005; Yen i wsp. 2008), lękowymi (Yang i wsp. 2005; Xiuqin i wsp. 2010) oraz fobią społeczną (Brand i wsp. 2011). Podkreślić należy, że wymienione objawy psychopatologiczne mogą być, zdaniem niektórych badaczy (Yen i wsp. 2008), zarówno przyczyną, jak i skutkiem uzależnienia od Internetu.

W polskiej literaturze przedmiotu obserwuje się rosnące zainteresowanie problematyką uzależnienia od Internetu (Augustynek 2001, 2003; Poprawa 2006, 2007; Hornowska 2006; Zboralski i wsp. 2009). Hornowska (2006) zwraca uwagę na

znaczenie w rozwoju uzależnienia od Internetu takich cech osobowości, jak: nieśmiałość, pesymizm, skłonność do przebywania w samotności. Zboralski i wsp. (2009) informują, że wyższy poziom lęku i agresji związany jest z większym nasileniem objawów uzależnienia od sieci. Poprawa (2007) opisuje rodzaje aktywności prowadzonej online, determinujące genezę problematycznego używania Internetu przez młodzież, wśród których wymienia: poszukiwanie kontaktów interpersonalnych za pośrednictwem sieci w grupie dziewcząt oraz interaktywne gry komputerowe i przeglądanie pornografii internetowej w grupie chłopców.

Nieliczne prace, dotyczące polskiej młodzieży, poświęcone są analizie czynników osobowościowych, sprzyjających rozwojowi różnych typów uzależnienia od sieci (Pawłowska i wsp. 2009; Pawłowska, Potemska 2010b) oraz współwystępowania z zagrożeniem i uzależnieniem od Internetu lęku (Zboralski i wsp. 2009) i uzależnienia od substancji psychoaktywnych (Pawłowska i wsp. 2009, Potemska i wsp. 2009; Potemska, Pawłowska 2010b).

Poznanie czynników predysponujących do rozwoju uzależnienia od Internetu, może przyczynić się do opracowania i wdrożenia odpowiednich programów profilaktycznych dla młodzieży (Poprawa 2007).

Celem niniejszej pracy jest analiza sposobów radzenia sobie ze stresem, nasilenia agresji i objawów psychopatologicznych oraz wybranych czynników środowiskowych u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu, a także rodzajów aktywności wykazywanej przez nią w sieci. Podjęto również próbę wyodrębnienia zmiennych, będących najlepszymi predyktorami uzależnienia od Internetu, grania w agresywne gry komputerowe, korzystania z pornografii internetowej przez młodzież oraz poszukiwania jedynie w Internecie akceptacji i zrozumienia.

Przebadano łącznie 291 uczniów gimnazjów i liceów, spośród których wyodrębniono grupę 123 uczniów (grupa kliniczna), którzy spełniali ustalone przez Young (1998a) kryteria uzależnienia (8 osób) i zagrożenia uzależnieniem od Internetu (115 osób), oraz grupę 168 osób (grupa kontrolna) niespełniających kryteriów uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od sieci (Young 1998a).

W pracy zastosowano następujące metody badawcze: Internet Addiction Test autorstwa Young, Kwestionariusz do Badania Uzależnienia od Internetu, autorstwa

Pawłowskiej i Potembskiej, Kwestionariusz Radzenia Sobie ze Stresem autorstwa Janke, Erdman, Boucsein, Kwestionariusz „Nastroje i Humory” autorstwa Bussa i Durkee, Kwestionariusz Objawowy „O” Aleksandrowicza oraz Ankietę Osobową własnej konstrukcji. W analizie ilościowej danych uzyskanych na podstawie wymienionych testów psychologicznych, wykorzystano pakiet statystyczny SPSS+ oraz STATISTICA.

Praca składa się z 5 rozdziałów. W rozdziale pierwszym przedstawiono problematykę związaną z uzależnieniem i zagrożeniem uzależnieniem od Internetu, opracowaną na podstawie dotychczasowej literatury. Podano definicje, kryteria, fazy i typy uzależnienia od sieci oraz dane dotyczące jego rozpowszechnienia. Następnie omówiono rolę czynników neurobiologicznych, psychologicznych i środowiskowych w rozwoju uzależnienia od Internetu. Scharakteryzowano zagadnienie uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od sieci w kontekście cech osobowości oraz zaburzeń nerwicowych. Przedstawiono wyniki dotychczasowych badań, wskazujące na współwystępowanie z uzależnieniem od Internetu myśli i tendencji samobójczych oraz przyjmowania środków psychoaktywnych.

W ostatnich paragrafach rozdziału pierwszego opisano dane z literatury tematu, które informują o wpływie relacji w rodzinie na rozwój uzależnienia od Internetu u młodzieży oraz skutki tego uzależnienia.

W rozdziale drugim przedstawiono problemy pracy, hipotezy, opisano zastosowane metody badawcze oraz scharakteryzowano badaną grupę młodzieży.

W rozdziale trzecim porównano grupę młodzieży spełniającej kryteria uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu (grupa kliniczna) z grupą kontrolną w zakresie: aktywności wykazywanej w Internecie, sposobów radzenia sobie ze stresem, nasilenia syndromu agresji, objawów nerwicowych, występowania myśli, tendencji samobójczych, stosowania środków psychoaktywnych oraz relacji w rodzinie.

W rozdziale czwartym opisano zespoły zmiennych, które najlepiej wyjaśniają uzależnienie od Internetu u młodzieży, granie w agresywne gry komputerowe, korzystanie z pornografii internetowej oraz poszukiwanie w sieci akceptacji i zrozumienia. Rozdział piąty zawiera podsumowanie, dyskusję wyników oraz wnioski z badań. Na końcu pracy zamieszczono streszczenie, bibliografię oraz aneksy.

Otrzymane w pracy wyniki badań oraz sformułowane na ich podstawie wnioski, mogą być przydatne w tworzeniu programów terapeutycznych dla młodzieży uzależnionej od Internetu oraz wyznaczaniu kierunków oddziaływań profilaktycznych dla osób zagrożonych tym uzależnieniem.

Rozdział I

Uzależnienie i zagrożenie uzależnieniem od Internetu u młodzieży jako problem psychospołeczny

W rozdziale pierwszym przedstawiono definicje, kryteria, fazy, rodzaje i rozpowszechnienie uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu. Następnie opisano wyniki dotychczasowych badań, wskazujące na wieloczynnikowe uwarunkowania uzależnienia od Internetu u młodzieży oraz jego skutki.

1. Definicje oraz kryteria uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu u młodzieży

Nadmierne korzystanie z Internetu określane jest w literaturze przedmiotu jako: uzależnienie od Internetu (*Internet Addiction*) (Young 1998a; Griffiths 1998; Augustynek 2003), patologiczne używanie Internetu (*Pathological Internet Use*) (Davis 2001; Morahan-Martin, Schumacher 2000) oraz problematyczne używanie Internetu (*Problematic Internet Use*) (Beard, Wolf 2001; Davis i wsp. 2002; Shapira i wsp., 2003; Yellowless, Marks 2007). Woronowicz (2001) definiuje uzależnienie od Internetu jako „sieciorholizm”, natomiast Jakubik (2002) jako "zespół uzależnienia od Internetu". Termin „uzależnienie od Internetu” (*Internet Addiction Disorder*) został zaproponowany przez Goldberga w roku 1995 (Wallace 2001).

Young (1998a), Augustynek (2000, 2001, 2003), Treuer i wsp. (2001) oraz Shapira i wsp. (2003) uważają, że uzależnienie od Internetu należy traktować jako zaburzenie nawyków i popędów, podobne do patologicznego hazardu. Według Young (1998a), uzależnienie od Internetu jest to zaburzenie kontroli nawyków, niepowodujące intoksykacji, istotnie i wyraźnie pogarszające funkcjonowanie człowieka we wszystkich sferach życia.

Young (1998a), odwołując się do kryteriów diagnostycznych patologicznego hazardu, określonych w DSM IV, zaproponowała 8 kryteriów uzależnienia od

Internetu. Jej (Young 1998a) zdaniem, uzależnienie od Internetu można rozpoznać jeśli w ciągu ostatnich 12 miesięcy wystąpiło co najmniej 5 z 8 niżej wymienionych objawów:

1. Silna potrzeba korzystania z Internetu, wyrażająca się ciągłym myśleniem o sieci.
2. Potrzeba zwiększania częstotliwości i czasu pozostawania online, celem osiągnięcia satysfakcji z powyższej aktywności.
3. Nieudane próby zaprzestania lub ograniczenia czasu spędzanego w Internecie.
4. Występowanie objawów abstynencyjnych podczas prób zaprzestania lub redukcji korzystania z sieci, takich jak: lęk, depresja, niepokój, intensywne myślenie o Internecie.
5. Pozostawanie online dłużej niż się planowało.
6. Problemy związane z pracą, edukacją, konflikty w relacjach z rodziną i przyjaciółmi spowodowane korzystaniem z sieci.
7. Okłamywanie rodziny i znajomych, celem ukrycia ilości czasu spędzanego online.
8. Koncentracja na Internecie, celem ucieczki od problemów lub poprawienia samopoczucia (poczucia bezsilności, depresji, niepokoju).

Griffiths (2000) definiuje uzależnienie od Internetu jako zachowanie nałogowe (*addictive behavior*), które polega na nadmiernych interakcjach człowieka z komputerem (a za jego pośrednictwem z Internetem). Zachowania te, wg badacza (Griffiths 2000), mogą przybierać dwie formy: bierną (przeglądanie stron) lub aktywną (granie w gry interaktywne). Na obraz kliniczny i rozpoznanie uzależnienia od Internetu wg Griffithsa (2000) składa się:

- emocjonalne podporządkowanie (*silence*) – występuje, gdy nałogowe korzystanie z sieci staje się najistotniejsze i dominuje w życiu człowieka. Osoby uzależnione często myślą o powrocie do Internetu i tym, co dzieje się w sieci,
- zmiana nastroju (*mood modification*) - uznawana jest jako skutek uzależnienia od Internetu. Korzystanie z sieci może być postrzegane jako strategia radzenia sobie z emocjami i ucieczki od rzeczywistości,
- tolerancja (*tolerance*) – występuje, gdy z czasem do osiągnięcia tych samych efektów emocjonalnych, jakie użytkownik uzyskiwał na początku korzystania z Internetu, konieczne staje się coraz dłuższe przebywanie w sieci,

- objawy odstawienia (withdrawal symptoms) - są to objawy pojawiające się w chwili przerwania lub nagłego ograniczenia korzystania z Internetu, takie jak: drżenie mięśni, depresja, drażliwość, pocenie się dłoni, nudności,
- konflikt (conflict) – dotyczy konfliktów w relacjach interpersonalnych; konfliktu pomiędzy aktywnością w Internecie a innymi ważnymi czynnościami, takimi jak: praca, nauka, zainteresowania, życie towarzyskie czy wypoczynek, których realizacja ulega wyraźnemu zakłóceniu,
- nawrót (relapse) - tendencja do wielokrotnego powracania do wcześniejszych sposobów korzystania z Internetu.

Beard i Wolf (2001) zmodyfikowali kryteria Young (1998a) i stwierdzili, że do rozpoznania uzależnienia od Internetu potrzebne jest spełnienie wszystkich pierwszych pięciu symptomów wyodrębnionych przez Young (1998a) i jednego spośród trzech ostatnich kryteriów: 6, 7 oraz 8 (por. str. 13).

Zdaniem Tao i wsp. (2010), uzależnienie od Internetu jest diagnozowane, jeśli osoba korzysta z sieci powyżej 6 godzin dziennie.

Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne (DSM-V 2011) rekomenduje zamieszczenie uzależnienia od Internetu jedynie w aneksie DSM V, nie zaś jak spodziewano się w głównym zbiorze rozpoznań, dotyczących „uzależnień innych niż uzależnienie od substancji psychoaktywnych”. Planowane jest włączenie do DSM V, zaproponowanych przez Kafkę (2009), zaburzeń hiperseksualnych, do których zaliczono pornografię internetową i cyberseks.

2. Fazy i typy uzależnienia od Internetu

Augustynek (2000; 2003) wyodrębnia trzy fazy uzależnienia od Internetu:

- a) Poznawania i racjonalnego oraz efektywnego wykorzystywania Internetu – gdy użytkownik loguje się do sieci okazjonalnie i służy mu ona głównie do zdobywania informacji, jest formą rozrywki.
- b) Uzależnienia – osoba odczuwa potrzebę korzystania z Internetu coraz częściej i przez coraz dłuższy czas, traci inne zainteresowania, odczuwa przygnębienie i lęk, gdy nie może korzystać z Internetu, występują u niej natrętne myśli oraz marzenia senne o Internecie.

c) Destrukcji – gdy użytkownik ogranicza, bądź całkowicie rezygnuje z ważnych czynności rodzinnych, społecznych czy zawodowych na rzecz wielogodzinnego korzystania z sieci, mimo że zdaje sobie sprawę z trudności życiowych, problemów psychicznych i fizycznych, spowodowanych korzystaniem z Internetu. Dotyczyć to może ograniczenia na rzecz Internetu czasu przeznaczonego na sen, odżywianie, higienę, naukę, pracę zawodową, rodzinę, sport, kontakty towarzyskie.

Young (1998a) wyróżnia trzy fazy uzależnienia od Internetu:

- zaangażowania – gdy użytkownik poznaje możliwości i zasady funkcjonowania sieci, nawiązuje kontakty z osobami w podobnej sytuacji życiowej,
- zastępowania – gdy osoba angażuje się w kontakty internetowe kosztem relacji „twarzą w twarz”,
- ucieczki – gdy spędzanie czasu w sieci pozwala osobie zapomnieć o problemach i stanowi ucieczkę od nich.

Według Augustynka (2003), uzależnienie od Internetu nie jest zespołem jednorodnym i przejawia się pod postacią różnych zespołów zachowań, wśród których zostały wyodrębnione:

- pornografia internetowa,
- kopiowanie filmów i muzyki,
- gry sieciowe,
- elektroniczny hazard,
- przeglądanie i gromadzenie dużych ilości informacji z Internetu,
- uzupełnianie oprogramowania,
- hakerstwo,
- poczta elektroniczna,
- handel internetowy,
- rozmowy internetowe (np. grupy dyskusyjne).

Young (1999) wyróżnia pięć typów uzależnienia od Internetu:

1) Cyberseksualne, które obejmuje czynności seksualne, polegające na oglądaniu filmów i zdjęć z materiałami erotycznymi i pornograficznymi, przy jednoczesnej

masturbacji, spotykanie się na czatach wirtualnych, czytanie i pisanie treści o tematyce erotycznej oraz wymianę poczty elektronicznej w celu znalezienia partnera seksualnego. Cechą pornografii internetowej jest anonimowość, możliwość przeglądania zdjęć i filmów o tematyce erotycznej we własnym domu. Pornografia internetowa traktowana jest przez niektórych użytkowników jako rodzaj ucieczki od codziennych problemów.

- 2) Uzależnienie od internetowych kontaktów społecznych - oznacza nadmierne zaangażowanie w fora dyskusyjne i kontakty nawiązywane za pomocą poczty elektronicznej. Znajomości zawarte za pomocą Internetu stają się stopniowo ważniejsze od rzeczywistych relacji z ludźmi.
- 3) Natrętne korzystanie z sieci – polega na ciągłym przebywaniu w Internecie, podczas którego użytkownik uczestniczy w handlu, hazardzie i licytacjach internetowych. Skutkiem tego typu zachowań mogą być znaczne straty finansowe, problemy w pracy oraz w relacjach międzyludzkich. Zdaniem Young (1999), rozwojowi tego typu uzależnienia sprzyja:
  - dostępność – duża liczba stron wirtualnych oferuje możliwość dokonywania zakupów i uczestniczenia w licytacjach bez wychodzenia z własnego domu,
  - kontrola – użytkownik ma możliwość monitorowania własnych działań bez pośredników. Wymienionym powyżej czynnościom sprzyja anonimowość,
  - ekscytacja – udziałowi w licytacjach czy hazardzie internetowym towarzyszy poczucie pobudzenia emocjonalnego w sytuacji wygranej licytacji lub dokonania zakupów w sieci.
- 4) Uzależnienie od komputera – osoba uzależniona nie musi w tym wypadku korzystać z Internetu, wystarczy, iż spędza czas przy komputerze. Ten rodzaj uzależnienia obejmuje przede wszystkim granie w gry komputerowe, zainstalowane w większości współczesnych komputerów, kosztem zaniedbywania obowiązków szkolnych, zawodowych i relacji interpersonalnych.
- 5) Przeciążenie informacyjne, czyli przymus pobierania informacji, oznacza nałogowe przeglądanie baz danych. Osoba uzależniona jest przekonana, że zgromadzenie jak największej ilości materiałów informacyjnych z Internetu jest gwarancją podejmowania lepszych decyzji czy zdobycia przez nią większego prestiżu

społecznego. Nadmiar informacji nie pozwala tym osobom na właściwe ich wykorzystanie i uzyskanie spodziewanych korzyści.

Zdaniem Blocka (2008), uzależnienie od Internetu można podzielić na trzy typy: granie w gry komputerowe, zaabsorbowanie pornografią internetową oraz nadmierne wysyłanie e-maili i korzystanie z komunikatorów sieciowych.

Siomos i wsp. (2008) uważają, że predyktorami uzależnienia od Internetu są: granie w gry komputerowe, korzystanie z poczty i czatów internetowych, robienie zakupów za pośrednictwem sieci oraz aktywność niezwiązana z nauką szkolną. Wymienione zmienne niezależne wyjaśniają 10% wariacji uzależnienia od Internetu (Siomos i wsp. 2008).

Zdaniem Jang i wsp. (2008), korzystanie z czatów internetowych i nawiązywanie za ich pośrednictwem relacji interpersonalnych, jest najsilniejszym czynnikiem predysponującym do rozwoju uzależnienia od sieci.

Yang i Tung (2007) informują, że młodzież uzależniona od Internetu częściej niż młodzież nieuzależniona poszukuje w sieci informacji, pobiera oprogramowanie oraz pliki z muzyką, gra w gry online i przegląda strony zawierające pornografią internetową. Lin i Tsai (2002) podkreślają, że młodzież uzależniona od Internetu częściej niż osoby nieuzależnione przegląda strony internetowe oraz prowadzi rozmowy na czatach. Frangos i wsp. (2011) stwierdzili, że młodzież uzależniona od Internetu częściej niż osoby nieuzależnione, nadmiernie korzysta z: czatów internetowych, blogów, swerwisów typu YouTube, Yahoo!, przeglądarek takich jak Google, internetowych stron pornograficznych oraz gier online. Morrison i Gore (2010) zwracają uwagę, że uzależnienie od Internetu koreluje dodatnio z dokonywaniem zakupów w sieci, korzystaniem z czatów i komunikatorów oraz przeglądaniem stron, zawierających treści pornograficzne. Według Whang i wsp. (2003) adolescenti uzależnieni od sieci istotnie częściej niż osoby nieuzależnione dokonują zakupów online oraz grają w gry internetowe, przy czym zdaniem Yang i wsp. (2005), rodzaj aktywności przejawianej przez młodzież online nie różnicuje istotnie osób uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od Internetu.

Kolejny paragraf pracy poświęcono zagadnieniom rozpowszechnienia uzależnienia od Internetu i jego typów wśród dziewcząt i chłopców, mieszczących się w różnych grupach wiekowych.

3. Epidemiologia uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu

Czynnikiem wpływającym na liczbę osób uzależnionych lub zagrożonych uzależnieniem od sieci jest niewątpliwie dostęp do komputerów i Internetu, spowodowany szybkim postępem technologicznym.

W celu oszacowania rozpowszechnienia uzależnienia od Internetu wśród adolescentów, przeprowadzono badania na populacji młodzieży: w Finlandii (Kaltiala-Heino i wsp. 2004), w Norwegii (Johansson, Göttestam 2004), we Włoszech (Pallanti i wsp. 2006), w Korei (Kim i wsp. 2006), na Tajwanie (Ko i wsp. 2007), w Chinach (Lam i wsp. 2009a), w Grecji (Siomos i wsp. 2008), USA (Morahan-Martin, Schumacher 2000). Uzyskane wyniki informują, że liczba młodzieży uzależnionej od sieci w Norwegii wynosi około 1-2% (Johansson, Göttestam 2004), 5,4% we Włoszech (Pallanti i wsp. 2006), 5,9% w Grecji (Siomos i wsp. 2008), 7,5% na Tajwanie (Ko i wsp. 2007), 8,1% w Stanach Zjednoczonych (Morahan-Martin, Schumacher 2000) oraz 11% w Chinach (Lam i wsp. 2009a). Kim i wsp. (2006) stwierdzili, że w Korei 1,6% adolescentów spełnia kryteria uzależnienia od Internetu, a około 38% z nich znajduje się w grupie osób zagrożonych tym uzależnieniem. W Polsce badania prowadzone przez Pawłowską i Potembską (2010b) ujawniły, że 21% dziewcząt w wieku od 16 do 19 roku życia spełnia kryteria zagrożenia uzależnieniem od Internetu. Augustynek (2001) stwierdził, że rozpowszechnienie uzależnienia od sieci wśród polskich studentów wynosi około 0,5%, przy czym częściej występuje ono u mężczyzn. Poprawa (2006) informuje, że w Polsce 23% osób spełnia kryteria zagrożenia uzależnieniem od Internetu, a około 1% jest uzależnionych od sieci.

Porter i wsp. (2010) wykazali, że 8% młodzieży nadmiernie gra w gry komputerowe. Grüsser i wsp. (2007) opisują, że 12% osób grających w gry online spełnia kryteria uzależnienia od Internetu, a Thomas i Martin (2010) oraz Jeong i Kim (2011) podkreślają, że od 2,2% do 5% adolescentów jest uzależnionych od internetowych gier komputerowych.

Braun-Courville i Rojas (2009) zwracają uwagę na problem rozpowszechnienia przeglądania przez młodzież pornografii internetowej. Autorzy (Braun-Courville, Rojas 2009) ujawnili, że około 55% młodzieży odwiedza strony

internetowe zawierające treści erotyczne, przy czym Ko i wsp. (2007) uważają, że 5,7% adolescentów jest uzależnionych od pornografii sieciowej. Tsitsika i wsp. (2009) podkreślają, że około 20% młodzieży przegląda internetowe strony, zawierające treści pornograficzne, a około połowa tej grupy korzysta z tego typu stron regularnie.

Największy i najszybszy wzrost liczby młodzieży uzależnionej od sieci obserwuje się na Tajwanie i w Chinach (Liu, Potenza 2007). W wymienionych krajach liczba adolescentów uzależnionych od Internetu wzrosła z 6% do 11% w okresie 4 lat (od 2000 do 2004 roku) (Liu, Potenza 2007).

Badacze tematu (Siomos i wsp. 2008; Jang i wsp. 2008; Yen i wsp. 2008; Lam i wsp. 2009a; Kaltiala-Heino i wsp. 2004; Johansson, Götestam 2004) zwracają uwagę, że jednym z czynników sprzyjających rozwojowi uzależnienia od sieci, jest płeć męska. Siomos i wsp. (2008) przy użyciu Young Diagnostics Questionnaire (YDQ) wykazali, że 5,9% adolescentów w greckiej populacji (4,4% chłopców i 1,5% dziewcząt) jest uzależnionych od Internetu, a około 12,9% badanych znajduje się w grupie osób zagrożonych tym uzależnieniem – 8,5% chłopców i 4,4% dziewcząt.

Lam i wsp. (2009a) wykazali, że w grupie młodzieży w wieku od 12 do 18 roku życia, ryzyko uzależnienia się od Internetu jest o 50% większe wśród chłopców niż wśród dziewcząt. Kaltiala-Heino i wsp. (2004) na podstawie badań, którymi objęli 7 229 osób w wieku od 12 do 18 roku życia ujawnili, że 1,7% chłopców i 1,4% dziewcząt jest uzależnionych od Internetu. Podobne wyniki uzyskali Johansson i Götestam (2004), którzy szacują, że kryteria uzależnienia od Internetu spełnia 2,4% chłopców oraz 1,51% dziewcząt. Yang (2001) na podstawie badań, którymi objęła 1 296 osób stwierdziła, że więcej chłopców niż dziewcząt spełnia kryteria zagrożenia uzależnieniem od sieci (40-69 punktów w skali Young) oraz uzależnienia od Internetu (powyżej 70 punktów w skali Young). Ko i wsp. (2006) oraz Yen i wsp. (2009b) opisują, że osobami patologicznie korzystającymi z sieci są najczęściej chłopcy i to oni częściej niż kobiety narażeni są na rozwój uzależnienia od Internetu.

Pawłowska i Potembska (2010a) wykazały, że chłopcy, w porównaniu z dziewczętami istotnie więcej czasu spędzają na połączeniu z Internetem, częściej usprawiedliwiają i bagatelizują swoje działania w Internecie, więcej godzin przeznaczonych na sen poświęcają na rzecz korzystania z Internetu, częściej uciekają

przed negatywnymi myślami o swoim życiu w wirtualny świat oraz obawiają się, że życie bez Internetu byłoby puste i nudne. Wyniki otrzymane przez Pawłowską i Potembską (2010a) informują, że chłopców charakteryzuje znacząco większe nasilenie objawów uzależnienia od Internetu niż dziewczęta.

Odmiennego zdania są Kim i wsp. (2006), Pallanti i wsp. (2006), Park i wsp. (2008) oraz Milani i wsp. (2009) którzy szacują, że rozpowszechnienie uzależnienia od Internetu jest podobne w grupie mężczyzn, jak i kobiet.

Niektórzy badacze (Parks, Floyd 1996; Weiser 2000; Yang 2001; Ko i wsp. 2005) uważają, że chłopcy różnią się od dziewcząt w zakresie aktywności podejmowanej w Internecie oraz sposobów wykorzystywania komputera. Wśród młodzieży w wieku od 10 do 20 roku życia, chłopcy istotnie częściej niż dziewczęta nadmiernie grają w gry komputerowe, natomiast dziewczęta częściej korzystają z czatów internetowych (Parks, Floyd 1996; Weiser 2000; Yang 2001, Yang i wsp. 2005; Park 2009). Wolak i wsp. (2003) podkreślają, że dziewczęta znacząco częściej niż chłopcy nawiązują bliskie relacje interpersonalne za pośrednictwem sieci. Yang (2001) stwierdziła, że kobiety częściej niż mężczyźni (w wieku 12-19 lat) wykorzystują Internet do nauki oraz pobierają z sieci pliki zawierające dane. Poprawa (2006), na podstawie badania 14 912 polskich użytkowników Internetu stwierdził, że mężczyźni częściej niż kobiety przeglądają pornografię internetową, ściągają pliki oraz grają w gry komputerowe, natomiast kobiety częściej komunikują się z innymi osobami za pośrednictwem Internetu.

Carroll i wsp. (2008) informują, że 87% chłopców i 31% dziewcząt w wieku od 18 do 26 roku życia przyznaje się do przeglądania stron internetowych, zawierających treści erotyczne. Cooper (1998) podkreśla, że mężczyźni częściej przeglądają strony internetowe, zawierające zdjęcia i filmy pornograficzne, natomiast kobiety chętniej odwiedzają „czaty” i prowadzą rozmowy o treści erotycznej.

Pawłowska i Potembska (2011c) stwierdziły, że 16% dziewcząt w wieku od 16 do 19 roku życia przyznaje się do celowego odwiedzania stron pornograficznych. Dziewczęta korzystające z pornografii sieciowej, znacząco częściej niż dziewczęta nieprzeglądające tych stron, przejawiają objawy uzależnienia od Internetu, tzn. mają potrzebę zwiększania ilości czasu i częstotliwości korzystania z sieci, zaniedbują

obowiązki w związku z ilością czasu spędzanego na połączeniu z Internetem, stale myślą o sieci oraz są przekonane, że mogą być akceptowane, rozumiane wyłącznie w kontaktach nawiązywanych przez Internet (Pawłowska, Potembska 2011c).

King i Delfabbro (2009) wskazują na różnice między dziewczętami i chłopcami w zakresie grania w gry komputerowe. Autorzy ci (King, Delfabbro 2009) podkreślają, że chłopcy preferują gry komputerowe typu: strzelanki (*First Person Shooters*), gry RPG (*Role Playing Games*) oraz sieciowe gry strategiczne, natomiast dziewczęta częściej niż chłopcy grają w puzzle oraz gry symulacyjne.

Odmienne wyniki od opisanych powyżej uzyskali Shaw i Gant (2002), którzy uważają, że chłopcy nie różnią się istotnie od dziewcząt pod względem sposobów korzystania z Internetu.

Badacze tematu (Yen i wsp. 2009a; Ko i wsp. 2006) zwracają uwagę, że rozpowszechnienie i nasilenie objawów uzależnienia od Internetu jest różne u młodzieży w różnych grupach wiekowych. Yen i wsp. (2009a) stwierdzili, że kryteria uzależnienia od Internetu w grupie młodzieży 12-15 – letniej spełniało 3,2% osób, a w grupie w wieku 16-18 lat - 2,6% młodzieży.

Jang i wsp. (2008) podkreślają, że do rozwoju uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu u młodzieży predysponuje młodszy wiek. Morrison i Gore (2010) stwierdziły, że im młodszy jest wiek badanej młodzieży, tym częściej jest ona uzależniona od Internetu oraz częściej korzysta z czatów internetowych.

Odmienne wyniki uzyskali Yen i wsp. (2009a), którzy wykazali, że starszych chłopców – w wieku powyżej 15 roku życia – charakteryzuje większe ryzyko uzależnienia od Internetu (26,5%) niż chłopców poniżej 15 roku życia (22,5%). Podobnie Lam i wsp. (2009a) zwracają uwagę, że u chłopców w wieku 15-16 lat istnieje większe ryzyko rozwoju uzależnienia od sieci niż u osób poniżej 15 roku życia. Nie znaleziono istotnych statystycznie różnic, dotyczących ryzyka uzależnienia od Internetu w grupie młodszych i starszych dziewcząt (odpowiednio w wieku poniżej 15 lat i powyżej 15 lat) (Lam i wsp. 2009a).

Wolak i wsp. (2003) zwracają uwagę, że adolescenty w wieku powyżej 14 roku życia, częściej niż młodsze osoby, nawiązują bliskie relacje interpersonalne za pośrednictwem Internetu. Badacze ci (Wolak i wsp. 2007) wykazali, że w grupie 1 500

adolescentów, w wieku od 10 do 17 roku życia, 38% chłopców w wieku od 16 do 17 roku życia i 26% chłopców od 14 do 15 roku życia przeglądało strony internetowe, zawierające treści pornograficzne, wśród dziewcząt w wieku od 14 do 15 roku życia pornografię internetową przeglądało - 5% osób, a w wieku od 16 do 17 roku życia - 8%.

W kolejnym podrozdziale przedstawiono wyniki dotychczasowych badań, których celem było wskazanie różnych uwarunkowań uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu.

4. Uwarunkowania uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu

W podrozdziale 4 omówiono koncepcje neurobiologiczne i psychologiczne oraz wyniki dotychczasowych badań, będące próbą poszukiwania wieloczynnikowych uwarunkowań uzależnienia od Internetu.

4.1. Uzależnienie od Internetu w świetle teorii neurobiologicznych i psychologicznych

Badacze tematu podejmują próby wyjaśnienia genezy uzależnienia od Internetu w świetle różnych koncepcji. Jedną z nich jest **koncepcja neurobiologiczna**.

Poszukując przyczyn rozwoju uzależnienia od Internetu zwraca się uwagę na nieprawidłowości w neurotransmisji, zwłaszcza dopaminy (Han i wsp. 2007; Kim i wsp. 2011) i serotoniny (Lee i wsp. 2008). Lee i wsp. (2008) ujawnili, że osoby będące homozygotycznymi nosicielami krótkiego allelu genu 5HTTLPR, odpowiedzialnego za transport serotoniny, częściej nadmiernie korzystają z Internetu niż osoby nieposiadające tego allelu. W literaturze tematu (Ryu i wsp. 2004; Kim i wsp. 2006; Bakken i wsp. 2009; Yen i wsp. 2007b; Jang i wsp. 2008; Ybarra 2004; Leung 2004; Yeh i wsp. 2008) opisywane jest współwystępowanie uzależnienia od Internetu i objawów depresji. Wyniki uzyskane przez Lee i wsp. (2008) wskazują na podobieństwo w zakresie polimorfizmu transportera serotoniny między osobami uzależnionymi od Internetu a osobami z depresją. Han i wsp. (2007) potwierdzają związek między

patologicznym korzystaniem z Internetu a występowaniem allelu Taq1A1 receptora dopaminowego D₂ oraz genu Val158Met katecholo-O-metylotransferazy (COMT). Kim i wsp. (2011) stwierdzili, że u osób uzależnionych od Internetu występuje mniejsza liczba receptorów dopaminowych D₂ w prążkowie niż u osób nieuzależnionych.

Zhou i wsp. (2011) informują, że u młodzieży uzależnionej od Internetu występuje mniejsza gęstość istoty szarej lewej, przedniej i tylnej części zakrętu obręczy oraz lewej wyspy, w porównaniu do grupy osób nieuzależnionych od sieci.

Ko i wsp. (2009a), przy pomocy funkcjonalnego rezonansu magnetycznego fMRI (*functional Magnetic Resonance Imaging*), opisali obszary mózgu aktywowane podczas obserwowania gry komputerowej, do których należą: prawa grzbietowo-boczna część kory przedczołowej, środkowa część kory czołowej, przednia część zakrętu obręczy, jądro półleżące, jądro ogoniaste, prawa kora okołoczodołowa.

Park i wsp. (2010), na podstawie badań prowadzonych z użyciem 18F-fluorodeoxyglukozy i PET (*Positron Emission Tomography*) informują, że osoby uzależnione od internetowych gier komputerowych, charakteryzuje zaburzenie metabolizmu glukozy w okolicach mózgu, związanych z układem nagrody oraz odpowiedzialnych za kontrolę impulsów.

Davis (2001) uważa, że mechanizmy powstawania i utrzymywania się patologicznego korzystania z Internetu można opisywać w oparciu o **teorię poznawczo-behawioralną**. W swoim modelu badacz ten (Davis 2001) wyróżnia dwie patologiczne formy korzystania z Internetu: swoistą i uogólnioną. Pierwsza z nich dotyczy nieprawidłowego korzystania lub nadużywania niektórych form aktywności dostępnych w sieci, takich jak: pornografia internetowa, hazard czy zakupy. Według Davisa (2001), gdyby nie istniał Internet albo dostęp do niego byłby niemożliwy, to i tak pornografia czy hazard, pojawiłyby się, lecz w innej postaci. Zgodnie z założeniami teorii poznawczo-behawioralnej zaburzenie procesów poznawczych, z którymi łączy się: depresja, lęk społeczny, negatywna samoocena oraz brak pewności siebie, prowadzi do zwiększenia częstości korzystania z sieci i pojawienia się uogólnionego patologicznego korzystania z Internetu (Davis 2001). To z kolei powoduje objawy behawioralne – obsesyjne

myślenie o Internecie, pogorszenie funkcjonowania w pracy, szkole, związkach interpersonalnych, okłamywanie innych osób w celu ukrycia częstości i ilości czasu spędzanego w sieci. W miarę upływu czasu zarówno zaburzone procesy poznawcze, jak i dysfunkcjonalne zachowania związane z uogólnionym patologicznym korzystaniem z Internetu, nasilają się i prowadzą do niekorzystnych następstw, takich jak: zwiększające się wycofanie społeczne, gorsza samoocena. Wraz z pogłębianiem się objawów dochodzi do nasilenia się istniejących zaburzeń i uciekania w wirtualny świat Internetu (Davis 2001).

Caplan (1998), próbując wyjaśnić przyczyny powstawania uzależnienia od Internetu, opracował **teorię deficytu umiejętności społecznych**. W swoim modelu założył, że osoby samotne i depresyjne mają negatywne zdanie na temat swoich kompetencji społecznych. W związku z tym komunikacja z innymi ludźmi za pomocą komputera może być dla tych osób łatwiejsza i bardziej atrakcyjna niż bezpośrednie kontakty interpersonalne. Internet pozwala im na ukrycie niektórych informacji dotyczących własnej osoby, stwarza możliwość przypisywania sobie pożądanых, pozytywnych cech osobowości. Ponadto osoby, które nawiązują kontakty przez Internet mogą kontrolować, jak są postrzegane.

Shaffer (1996) uważa, że korzystanie z Internetu połączone jest z poszukiwaniem wrażeń, któremu sprzyja impulsywność - uznawana za czynnik ryzyka rozwoju uzależnienia od sieci. Blum i wsp. (1996) zaproponowali **teorię deficytu nagrody**, w ramach której sugerują, że osoby osiągające małą satysfakcję emocjonalną z relacji społecznych, zaczynają jej poszukiwać w inny sposób, np. przez picie alkoholu i przyjmowanie narkotyków. Shaffer (1996) uważa, że korzystanie z Internetu powoduje pobudzenie układu nagrody, podobnie jak alkohol czy narkotyki.

4.2. Cechy osobowości a uzależnienie od Internetu u młodzieży

Zdaniem badaczy (Tsai i wsp. 2009; Cao, Su 2007; Tosun, Lajunen 2010; Amichai-Hamburger, Ben-Artzi 2003; Yang i wsp. 2005; Ko i wsp. 2005; Kim i wsp. 2008; Pawłowska, Potembska 2010b; Yeon 2009), zasadniczą rolę w etiologii uzależnienia od Internetu odgrywają cechy osobowości oraz jej patologia.

Tsai i wsp. (2009) informują, że predyktorami uzależnienia od Internetu są: płeć męska i neurotyzm, oznaczający: drażliwość, wysoki poziom lęku, przygnębienia, poczucia winy i niską samoocenę. Zdaniem Wolfradt i Doll (2001) oraz Mehroof i Griffiths (2010), neurotyzm pozytywnie koreluje z uzależnieniem od Internetu, gdyż – jak uważają Cao i Su (2007) – sieć dostarcza osobom z nasilonym neurotyzmem substytutu obecności innych osób i pozwala na kontakty interpersonalne w sposób bezpieczny i niewywołujący lęku.

W oparciu o wyniki ankiet 427 respondentów Tosun i Lajunen (2010) stwierdzili, że z nawiązywaniem relacji interpersonalnych oraz poszukiwaniem przyjaciół jedynie przez Internet współwystępuje brak empatii, skłonność do agresji oraz lekceważenia norm społecznych.

Ebeling-Witte i wsp. (2007) wskazują, że introwersja i neurotyzm są predyktorami nieśmiałości, która sprzyja poszukiwaniu kontaktów z innymi ludźmi za pośrednictwem sieci. Nieśmiałość, według Huang i Leung (2009), jest najsilniejszym predyktorem uzależnienia od komunikatorów internetowych. Chak i Leung (2004) podkreślają, że problematyczne korzystanie z sieci łączy się z nieśmiałością, trudnościami w komunikacji interpersonalnej oraz brakiem wiary w innych ludzi. Seo i wsp. (2009) oraz Kim i wsp. (2008) zaobserwowali, że młodzież z nasilonymi objawami uzależnienia od Internetu, ma trudności w nawiązywaniu pozytywnych relacji międzyludzkich. Zdaniem Whang i Chang (2004), trudności w nawiązywaniu pozytywnych relacji interpersonalnych powodują chęć ucieczki od innych ludzi i sprzyjają korzystaniu z Internetu, który staje się alternatywą dla kontaktów nawiązywanych w świecie realnym.

Davis i wsp. (2002) podkreślają, że ucieczka od problemów w świat Internetu wiąże się z brakiem pewności siebie, niską samooceną i brakiem samoakceptacji.

Amichai-Hamburger i Ben-Artzi (2003) uważają, że poczucie osamotnienia jest przyczyną patologicznego korzystania z sieci, w przeciwieństwie do Kraut i wsp. (1998), którzy zakładają, że to uzależnienie od Internetu prowadzi do poczucia osamotnienia w świecie realnym.

Według Hornowskiej (2006) osoby problematycznie korzystające z Internetu, charakteryzują się nasilonym lękiem, nieśmiałością, pesymizmem, skłonnością do przebywania w samotności.

Ceyhan i Ceyhan (2008) oraz Shi i wsp. (2011) do czynników predysponujących do uzależnienia od Internetu zaliczają: poczucie osamotnienia oraz przekonanie o własnej skuteczności wyłącznie podczas przebywania online. Podobne wyniki uzyskali Odaci i Kalkan (2010), którzy stwierdzili, że nasilony lęk przed nawiązywaniem relacji interpersonalnych oraz poczucie osamotnienia sprzyjają powstawaniu uzależnienia od Internetu u adolescentów. Zdaniem Gross i wsp. (2002) oraz Morahan-Martin i Schumacher (2003), im częściej młodzież czuje się osamotniona i im wyższe ma poczucie lęku społecznego, tym częściej korzysta z komunikatorów internetowych oraz preferuje kontakty interpersonalne, nawiązywane za pomocą e-maili.

W literaturze przedmiotu (Armstrong i wsp. 2000; Ko i wsp. 2008a; Niemz i wsp. 2005; Harman i wsp. 2005) zwraca się uwagę na wpływ niskiego poczucia własnej wartości na rozwój uzależnienia od Internetu. Ko i wsp. (2008a) podkreślają, że osoby uzależnione od Internetu, w porównaniu z grupą osób nieuzależnionych, mają niższe poczucie własnej wartości oraz osiągają mniejszą satysfakcję z życia. Podobne wyniki uzyskali Yang i Tung (2007), którzy na podstawie badań młodzieży w wieku od 17 do 19 roku życia ujawnili, że osoby uzależnione od Internetu charakteryzuje niższe poczucie własnej wartości oraz większa nieśmiałość, w porównaniu do młodzieży nieuzależnionej. Niskie poczucie własnej wartości sprzyja nawiązywaniu kontaktów interpersonalnych poprzez e-maile (Joinson 2004) oraz wysyłaniu wiadomości za pomocą komunikatorów internetowych (Ehrenberg i wsp. 2008).

Kwon i wsp. (2011), na podstawie badań przeprowadzonych na grupie 1 136 adolescentów, sformułowali wnioski, że przyczyną uzależnienia od Internetu, a zwłaszcza od internetowych gier komputerowych, jest niska samoocena, która

prowadzi do obniżenia nastroju. Gry traktowane są jako forma „pocieszenia” i sposób radzenia sobie z negatywnymi emocjami.

Yang i wsp. (2005) stwierdzili, że młodzież uzależniona od Internetu charakteryzuje się niedojrzałością, impulsywnością, nie zrównoważeniem uczuciowym, niską tolerancją na frustrację, skłonnością do objawów nerwicowych, nasiloną ekscentrycznością oraz tendencją do koncentracji na sobie.

Badacze tematu (Cao i wsp. 2007; Lin i wsp. 2011; Meerkerk i wsp. 2010; Te Wildt i wsp. 2011a, 2007) istotną rolę w genezie uzależnienia od Internetu przypisują impulsywności. Meixner (2009) informuje, że osoby uzależnione od sieci charakteryzuje impulsywność, nasilone poczucie osamotnienia, lęk, nieśmiałość oraz niskie poczucie własnej wartości. Gentile i wsp. (2011) zwracają uwagę, że impulsywność, niskie poczucie kompetencji społecznych i brak empatii predysponują do uzależnienia od gier komputerowych. Armstrong i wsp. (2000) wskazują, że impulsywność i niskie poczucie własnej wartości są najsilniejszymi predyktorami rozwoju uzależnienia od Internetu u młodzieży.

Canan i wsp. (2010) oraz Yeon (2009) uważają, że osoby uzależnione od sieci są submisyjne oraz mają cechy osobowości unikającej.

Pawłowska i Potembska (2010b), na podstawie badań prowadzonych na grupie 185 dziewcząt w wieku od 16 do 19 roku życia, stwierdziły, że dziewczęta zagrożone uzależnieniem od Internetu charakteryzuje znacząco bardziej niż grupę kontrolną nasilona potrzeba uzyskiwania wsparcia, opieki, ochrony przed trudnościami, nasilone poczucie smutku, osamotnienia, braku celu i sensu życia, bezradność w obliczu problemów i tendencja do ucieczki przed nimi. Dziewczęta, zagrożone uzależnieniem od Internetu częściej niż ich niezagrożone rówieśniczki, uważają, że nie należy pokazywać ludziom autentycznych emocji aby nie narażać się na odrzucenie. Dziewczęta zagrożone uzależnieniem od Internetu charakteryzuje znacznie bardziej nasilony lęk przed brakiem akceptacji ze strony innych ludzi oraz obawa przed nawiązywaniem bliskich, otwartych więzi interpersonalnych (Pawłowska, Potembska 2010b).

Jednym z czynników sprzyjających uzależnieniu od Internetu, zdaniem badaczy tematu (Pawłowska, Pabis 2007; Cywińska-Milonas 2002; Augustynek 2003;

Haber 2002; Wan, Chiou 2006, 2007; Kim i wsp. 2008; Young, Klausing 2009; Yee 2006a, 2006b; *Zanetta i wsp. 2011*; Ryan i wsp. 2006; Ng, Wiemer-Hastings 2005; Morahan-Martin, Schumacher 2000, 2003; Guerreschi 2005), jest możliwość zaspokajania w sieci potrzeb emocjonalnych i społecznych, których użytkownik nie potrafi zaspokoić w świecie rzeczywistym.

Anonimowość w Internecie pozwala na zaspokojenie **potrzeby samoakceptacji i poczucia własnej wartości**, dzięki możliwości: stworzenia unikatowej postaci, odróżniającej się od pozostałych ludzi, manipulowania własną tożsamością, wcielania się w dowolną postać i przypisywania sobie pożądanых cech osobowości (Cywińska-Milonas 2002; Guerreschi 2005; Young, Klausing 2009; Donath 1998). Kim i wsp. (2008) ujawnili, że 44,3% młodzieży gra w gry komputerowe, ponieważ ma w nich możliwość stworzenia interaktywnej postaci – bohatera gry, któremu gracz nadaje pożądane przez siebie cechy, takie jak: płeć, wygląd, umiejętności.

Ng i Wiemer-Hastings (2005) wskazują, że młodzież grająca w gry komputerowe zaspokaja **potrzebę osiągnięć** podczas przechodzenia na „wyższe poziomy” gry i zdobywania w nich „nagród”.

Zdaniem Ryan i wsp. (2006) oraz Wan i Chiou (2007), granie w gry komputerowe sprzyja również zaspokajaniu **potrzeby kompetencji i autonomii**, dzięki możliwości decydowania o swoim wyglądzie, cechach osobowości, posiadanych umiejętnościach, które gracz nadaje kreowanemu bohaterowi.

Kolejną potrzebą, jaką zaspokaja Internet jest **potrzeba przynależności**. Sieć staje się substytutem obecności innych i daje wrażenie przynależności do wspólnoty. Zdaniem Donath (1998) i Griffiths (2010), Internet zaspokaja potrzebę afiliacji poprzez możliwość nawiązywania przyjaźni i przynależności do grupy osób o podobnych zainteresowaniach czy problemach oraz dzielenia się z nimi swoimi doświadczeniami. Według badaczy tematu (Smolowe 1995; Wellman, Gulia 1997; Pistol 1998), 80% użytkowników poszukuje w Internecie kontaktów społecznych. Morahan-Martin i Schumacher (2000, 2003) uważają, że osoby uzależnione od sieci, częściej niż osoby nieuzależnione, korzystają z Internetu w celu nawiązania nowych znajomości oraz uzyskania wsparcia emocjonalnego.

Wśród potrzeb zaspokajanych za pomocą Internetu należy wymienić **potrzeby seksualne**. Łatwy dostęp do stron internetowych zawierających treści o charakterze seksualnym i względna anonimowość, sprzyjają przeglądaniu pornografii internetowej oraz uczestniczeniu w czatach o tematyce erotycznej. Sieć pozwala użytkownikowi na doświadczanie doznań seksualnych oraz realizowanie osobistych fantazji seksualnych, możliwych do zrealizowania jedynie w Internecie, gdyż w świecie realnym osoby te boją się odrzucenia ze strony innych ludzi (Guerreschi 2005; Young, Klausing 2009).

Cywińska-Milonas (2002) uważa, że pisanie blogu pozwala na zaspokojenie **potrzeby samorealizacji**. Zdaniem autorki (Cywińskiej-Milonas 2002), możliwość opublikowania na blogu swojej twórczości jest sposobem na samorealizację i na rozwój zainteresowań. Blog daje namiastkę publiczności, o którą nie trzeba zabiegać tak bardzo, jak w życiu rzeczywistym, w związku z tym ludzie korzystają z nowego kanału komunikacji, aby rozpowszechnić swoją twórczość, pomysły, ideologię lub wyznawane wartości (Cywińska-Milonas 2002).

Cywińska-Milonas (2002) zwraca uwagę na grupę nadawców, dla których internetowe fora czy blogi są miejscem bardzo intymnych wyznań i realizacji nasilonej **potrzeby ekshibicjonizmu**. Autorka (Cywińska-Milonas 2002) uważa, że głównym celem takich osób jest pozyskanie publiczności, co osiągają poprzez obnażenie się psychiczne, intelektualne i emocjonalne. Z potrzebą ujawniania siebie ściśle łączy się **potrzeba zwrócenia na siebie uwagi** (Cywińska-Milonas 2002).

Internet, a zwłaszcza gry komputerowe pozwalają zaspokoić **potrzebę władzy**. Wan i Chiou (2006) stwierdzili, że granie w internetowe gry typu MMORPGs (*Massively Multiplayer Online Role-Playing Games*), pozwala poprzez stworzoną przez siebie postać, doświadczać poczucia kontroli i władzy nad wirtualnymi poddanymi. Chwaszcz i wsp. (2005) podkreślają, że gracz doświadcza poczucia władzy, gdyż sam decyduje o rozpoczęciu, zakończeniu gry oraz powrocie do tego samego scenariusza i akcji.

4.2.1. Agresja a uzależnienie od Internetu

Wśród potrzeb zaspokajanych za pomocą Internetu wymienia się potrzebę agresji. Harman i wsp. (2005) oraz Ammerschläger i wsp. (2010) opisują, że młodzież uzależnioną od Internetu charakteryzuje wyższy poziom agresji niż osoby

nieuzależnione. Muntenau i wsp. (2009) oraz Yang i wsp. (2005) informują, że uzależnienie od sieci współwystępuje z nasiloną agresją fizyczną, słowną, wrogością, złością, drażliwością i impulsywnością.

Augustynek (2003) i Haber (2002) zwracają uwagę na występujący w Internecie wysoki poziom agresji słownej, spowodowany względną anonimowością, która zdaniem Yang i wsp. (2005) sprzyja łamaniu zasad i norm społecznych.

Yen i wsp. (2008) wykazali, że wrogość skierowana do siebie - intrapunitywna oraz skierowana do innych - ekstrapunitywna należy do czynników predysponujących do rozwoju uzależnienia od sieci.

Według Gentile i wsp. (2004), Kuntsche (2004), Chiu i wsp. (2004) oraz Yen i wsp. (2011), młodzież uzależnioną od gier sieciowych i czatów internetowych charakteryzuje - w porównaniu do osób nieuzależnionych - wyższy poziom wrogości ujawnianej zarówno online, jak i w realnym życiu.

Wan i Chiou (2006) oraz Kim i wsp. (2008) uważają, że nasilona potrzeba agresji jest zaspokajana przede wszystkim poprzez granie w gry komputerowe, w których gracz ma możliwość stosowania przemocy, bez ponoszenia konsekwencji swoich czynów.

Badacze tematu (Browne, Hamilton-Giachritsis 2005; Kim i wsp. 2008; Wang, Yang 2009; Peng i wsp. 2008) sformułowali hipotezę zakładającą, że osoby z nasiloną agresją chętnie grają w pełne przemocy gry komputerowe. Zdaniem Slater i wsp. (2003) oraz Przybylskiego i wsp. (2009), agresja rozumiana jako cecha osobowości, predysponuje do grania w pełne przemocy gry komputerowe, a brutalna zawartość gier komputerowych powoduje umacnianie się agresywnych tendencji (Kirsh 2006; Anderson i Bushman 2002).

Kim i wsp. (2008) na podstawie badania grupy 1 471 adolescentów, przy użyciu kwestionariusza agresji Buss-Perry (*The Busse-Perry aggression questionnaire*) stwierdzili, że czynnik ryzyka rozwoju uzależnienia od internetowych gier komputerowych stanowią takie cechy, jak: wysoki poziom agresji i niska samokontrola.

Whang i Chang (2004) oraz Bayraktar i Gün (2007) sugerują, że zabijanie i stosowanie przemocy przez młodzież podczas grania w gry online, zwłaszcza gry typu RPG (*Role-Playing Game*), nasila agresję skierowaną w stosunku do siebie i innych ludzi. Podobne wyniki uzyskali Ko i wsp. (2009c), którzy ujawnili, że

uzależnienie od Internetu, przeglądanie pornografii internetowej oraz granie w gry komputerowe predysponują do stosowania agresji poza relacjami w Internecie.

Zdaniem niektórych autorów (Anderson i wsp. 2008; Möller, Krahe 2009; Lemmens i wsp. 2011), nie same gry, ale ilość czasu spędzanego na graniu w agresywne gry komputerowe, powoduje wzrost zachowań agresywnych u młodzieży. Möller i Krahe (2009) stwierdziły, że ekspozycja na agresję podczas grania w gry komputerowe predysponuje do stosowania przez młodzież agresji fizycznej. Podobne wyniki uzyskali Lemmens i wsp. (2011), którzy ujawnili, że granie w gry komputerowe przez okres około 6 miesięcy przyczynia się do stosowania agresji fizycznej przez chłopców. Jednocześnie Young (2009) uważa, że nasiloną agresją i drażliwością, występującą u adolescentów grających w brutalne gry komputerowe, może być objawem zaprzestania lub ograniczenia ilości czasu spędzanego na graniu w tego typu gry. Młodzież zachowuje się więc agresywnie w sytuacjach, gdy nie może grać, np.: w szkole lub w domu, gdy rodzice ograniczą dostęp do gier (Young 2009).

Wolak i wsp. (2007) sformułowali hipotezę zakładającą, że nasiloną agresją współwystępuje również z uzależnieniem od pornografii internetowej. Według Wolaka i wsp. (2007), osoby przeglądające pornografię internetową częściej niż młodzież nieprzeglądająca tych stron, przejawiają zachowania agresywne oraz skłonność do łamania zasad i norm społecznych.

Obecnie kilkuletnie dzieci grają w agresywne gry komputerowe, a na pytanie: co podoba się im w tego typu grach – odpowiadają: „*chłopczyk, który lata, nie jest mi smutno jak go zabiją*”, „*można kimś kierować*”, „*można strzelać*”, „*można ustawiać bomby, rakiety*”, „*są walki*”, „*zabijanie potworów*”, „*można kogoś zabić, jeździć samochodem*”, „*można zabijać złodziei, rozbijać samochody*”, „*można strzelać jak żołnierze*”, „*można leczyć albo zabijać*”, „*można sobie wyobrazić, że się tam jest.*” (Potembska 2010).

Wirtualny świat Internetu i gier komputerowych może stać się dla młodzieży miejscem zaspokojenia niezaspokojonych w rodzinie potrzeb emocjonalnych, ucieczki od problemów oraz sposobem radzenia sobie ze stresem.

4.2.2. Radzenie sobie ze stresem a uzależnienie od Internetu

Stres oznacza stan mobilizacji sił organizmu, będący reakcją na negatywne bodźce fizyczne i psychiczne, mogący doprowadzić do zaburzeń czynnościowych (Sobol 2001). Pod wpływem sytuacji stresowej człowiek podejmuje aktywność mającą na celu zlikwidowanie sytuacji, będącej jego źródłem oraz poprawę swojego stanu emocjonalnego. Powyższa aktywność jest określana jako radzenie sobie ze stresem (Heszen, Sęk 2007). Strategie radzenia sobie ze stresem mają na celu wyeliminowanie zagrożenia wynikającego z niekorzystnego działania stresorów na organizm człowieka, są one jednym z aspektów jego osobowości. Lazarus i Folkman (1984) wyróżniają wśród strategii radzenia sobie ze stresem – strategie zadaniowe i emocjonalne. Do zadaniowych strategii radzenia sobie ze stresem zalicza się: konfrontację, planowanie i rozwiązywanie problemu, natomiast wśród strategii emocjonalnych wyróżnia się: unikanie i ucieczkę, samokontrolę, samoobwinianie oraz poszukiwanie społecznego wsparcia (Januszewska 2000; Lazarus, Folkman 1984; Oleś 1996).

Badacze tematu (Li i wsp. 2009; Davis i wsp. 2002; Seepersad 2004; Wölfling i wsp. 2011; Müller 2010; Pawłowska i wsp. 2009; Thalemann 2010; Grüsser i wsp. 2007; Ko i wsp. 2008b; Milani i wsp. 2009) zwracają uwagę, że osoby uzależnione i zagrożone uzależnieniem od Internetu częściej wykorzystują nieadaptacyjne metody radzenia sobie ze stresem niż młodzież nieuzależniona od sieci.

Meixner (2009) informuje, że osoby uzależnione od sieci, częściej niż osoby nieuzależnione, w sytuacji stresu, wykorzystują emocjonalne strategie oraz uciekają przed sytuacjami trudnymi w świat mediów.

Li i wsp. (2009) podkreślają, że osoby patologicznie korzystające z Internetu, częściej niż osoby niezagrożone tym uzależnieniem, w sytuacji stresu, obwiniają siebie za doznane niepowodzenia, uciekają od problemów, fantazjują o doznanych niepowodzeniach, stosują mechanizm racjonalizacji oraz nadużywają alkoholu i innych środków psychoaktywnych. Davis i wsp. (2002) zwracają uwagę, że młodzież problematycznie korzystająca z Internetu ma skłonność do koncentracji na doznanych niepowodzeniach.

Seepersad (2004) na podstawie badań, którymi objął 429 adolescentów, sformułował wnioski mówiące o istotnych zależnościach między sposobami radzenia

sobie ze stresem a rodzajem aktywności przejawianej w Internecie. Badacz ten (Seepersad 2004) podkreśla, że reagowanie na stres koncentracją na doznanych niepowodzeniach, współwystępuje z poszukiwaniem przez młodzież w sieci rozrywki (gra w gry internetowe, korzystanie z czatów), reagowanie na sytuacje trudne ucieczką, łączy się z częstym korzystaniem z internetowych komunikatów oraz poczty internetowej, a poszukiwanie w sytuacji stresu zastępczej satysfakcji, wiąże się z częstym wysyłaniem e-maili (Seepersad 2004).

Ko i wsp. (2008b) zwracają uwagę, że nieadaptacyjne, emocjonalne sposoby radzenia sobie ze stresem u osób uzależnionych od Internetu mogą być związane z ujawnianą przez nie niską tolerancją na frustrację, przy czym obniżona tolerancja na frustrację jest bardziej nasiloną w grupie uzależnionych chłopców niż dziewcząt. Autorzy (Ko i wsp. 2008b) sugerują, że chłopcy częściej niż dziewczęta w sytuacji stresu uciekają od problemów, między innymi w świat Internetu.

Zdaniem Müller (2010), młodzież uzależniona od sieci często w sytuacji stresu stosuje tendencję ucieczkową, którą Milani i wsp. (2009) zaliczają do najistotniejszych czynników predysponujących do rozwoju uzależnienia od Internetu wśród młodzieży w wieku od 14 do 19 roku życia. Milani i wsp. (2009) podkreślają, że im wyższe wyniki uzyskuje młodzież w teście IAT Young, tym częściej wykorzystuje tendencję ucieczkową w stresujących sytuacjach.

Pawłowska i wsp. (2009) zwracają uwagę, że młodzież zagrożona uzależnieniem od Internetu różni się od młodzieży niezagrożonej tym uzależnieniem w zakresie sposobów radzenia sobie ze stresem. Na podstawie badań, którymi objęto uczniów w wieku od 13 do 16 roku życia ujawniono, że młodzież zagrożona uzależnieniem od Internetu w sytuacji stresu, znacząco częściej niż młodzież z grupy kontrolnej wykorzystuje nieadaptacyjne metody: ucieka od problemu, rezygnuje z pokonywania trudności, nadmiernie koncentruje się na poniesionych porażkach oraz częściej reaguje poczuciem przygnębienia, beznadziejności, pesymizmem, poczuciem winy i tendencją do izolacji (Pawłowska i wsp. 2009). Młodzież zagrożona uzależnieniem od Internetu istotnie częściej niż młodzież niezagrożona tym uzależnieniem reaguje na stres agresją skierowaną w stosunku do siebie lub innych, pije alkohol i przyjmuje środki uspokajające (Pawłowska i wsp. 2009).

Pawłowska i wsp. (2009) informują, że tendencja do reagowania na stres picciem alkoholu i przyjmowaniem środków uspokajających wyjaśnia 12% wariacji i jest najlepszym predyktorem uzależnienia od Internetu u młodzieży.

Chumbley i Griffiths (2006), Grüsser i wsp. (2005) oraz Wan i Chiou (2006) uważają, że gry komputerowe stanowią dla młodych ludzi alternatywny świat, dzięki któremu mają możliwość: poradzenia sobie z negatywnymi emocjami, zredukowania napięcia wewnętrznego (King, Delfabbro 2009) oraz ucieczki od realnego świata (Wan, Chiou 2006).

Thalemann (2010) podkreśla, że osoby patologicznie grające w gry komputerowe rzadziej niż osoby nieuzależnione od gier komputerowych wykorzystują adaptacyjne metody radzenia sobie ze stresem, natomiast częściej radzą sobie z trudnościami poprzez wykorzystanie mediów, tj. oglądanie telewizji lub korzystanie z komputera i Internetu. Zdaniem Grüsser i wsp. (2007), gry komputerowe stanowią nieadaptacyjną formę radzenia sobie ze stresem i dają możliwość ucieczki przed zranieniem.

Problem współwystępowania z uzależnieniem od Internetu objawów psychopatologicznych opisano w kolejnym paragrafie pracy.

4.3. Objawy psychopatologiczne a uzależnienie od Internetu

W literaturze spotyka się liczne badania informujące o współwystępowaniu z uzależnieniem i zagrożeniem uzależnieniem od Internetu zaburzeń: lękowych, depresyjnych, somatyzacyjnych i obsesyjno-kompulsyjnych (Xiuqin i wsp. 2010; Chele i wsp. 2011; Yang 2001; Yang i wsp. 2005; Jang i wsp. 2008; Yen i wsp. 2007b; Zboralski i wsp. 2009; Lam i wsp. 2009a; Park 2009; Ha i wsp. 2007; Morgan, Cotten 2003; Morrison, Gore 2010; Bernardi, Pallanti 2009).

Yen i wsp. (2008) uważają, że:

- objawy psychopatologiczne mogą prowadzić do rozwoju uzależnienia od Internetu lub je podtrzymują;
- uzależnienie od Internetu może prowadzić do wystąpienia objawów psychopatologicznych;

- objawy psychopatologiczne i uzależnienie od Internetu mogą wzajemnie nasilać się.

Xiuqin i wsp. (2010) informują, że młodzież uzależnioną od Internetu, w porównaniu z osobami nieuzależnionymi, charakteryzują nasilone objawy depresji, lęku i zaburzeń obsesyjno-kompulsyjnych. Chele i wsp. (2011) wykazali, że u 25% młodzieży uzależnionej od Internetu występują objawy depresji, u 16% - objawy fobii społecznej, u 12% - objawy zaburzeń lękowych, u 6% - objawy zaburzeń obsesyjno-kompulsyjnych, a u 6% osób – objawy zaburzeń odżywiania. Bernardi i Pallanti (2009) stwierdzili, że z uzależnieniem od Internetu współwystępują: zaburzenia lękowe (15%), fobia socjalna (15%), dystymia (7%), zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne (7%) oraz cechy osobowości unikającej (7%) i borderline (14%). Black i wsp. (1999) informują, że prawie 30% osób z rozpoznaniem uzależnienia od Internetu spełnia kryteria różnych zaburzeń psychicznych, głównie - zaburzeń nastroju (24%) a także zaburzeń lękowych (19%) i zaburzeń związanych z używaniem substancji psychoaktywnych (14%).

Yang i wsp. (2005) oraz Yen i wsp. (2008) informują, że u młodzieży uzależnionej od Internetu, częściej niż u adolescentów nieuzależnionych od sieci, występują zaburzenia somatyzacyjne, obsesyjno-kompulsyjne, lękowe, depresyjne, lęk społeczny oraz wrogość. Yang (2001) wykazała, że 13% młodzieży uzależnionej od Internetu uzyskuje diagnozę zaburzeń obsesyjno-kompulsyjnych, 9% - zaburzeń somatyzacyjnych, a 8,7% - zaburzeń lękowych.

Zdaniem Alavi i wsp. (2011) oraz Alizadeh-Sahraee i wsp. (2011), uzależnienie od Internetu współwystępuje z nasilonymi objawami depresji, zaburzeń lękowych, somatyzacyjnych oraz fobii. Według Dong i wsp. (2011) zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne poprzedzają wystąpienie uzależnienia od Internetu u młodzieży, a depresja, lęk i wrogość są jego skutkiem.

Wielu badaczy (Peukert i wsp. 2010; Ammerschläger i wsp. 2010; Muntenau i wsp. 2009; Spada 2008; Tahiroğlu i wsp. 2010; Pan i wsp. 2006; Te Wildt i wsp. 2011b; Park i wsp. 2011; Alavi i wsp. 2011; Sebeyran i wsp. 2011) opisuje zależności między nasileniem objawów uzależnienia od Internetu i gier komputerowych u młodzieży a zaburzeniami lękowymi i depresją. Yen i wsp. (2008), na podstawie badań, którymi objęli 3 662 adolescentów wykazali, że

prawdopodobieństwo przynależności do grupy osób uzależnionych od Internetu zwiększa nasilony lęk społeczny oraz depresja.

Zboralski i wsp. (2009) stwierdzili, że im wyższe jest nasilenie lęku u badanych adolescentów, mierzone STAI (*The Spielberger State-Trait Anxiety Inventory*), tym bardziej nasilone są u nich objawy uzależnienia od Internetu. Liu i Kuo (2007), Harman i wsp. (2005) oraz Shepherd i Edelman (2005) sugerują, że młodzież uzależniona od sieci ma bardziej nasilone objawy lęku społecznego niż osoby nieuzależnione.

Wyniki dostępnych badań (Yen i wsp. 2007b; Liu i wsp. 2011; Mythily i wsp. 2008; Ni i wsp. 2009; Stojakovic 2011; Frangos 2009; Young, Rogers 1998; Özcan, Buzlu 2007; Te Wildt i wsp. 2007) informują, że młodzież uzależniona od sieci charakteryzuje istotnie większe nasilenie objawów depresji, w porównaniu do osób nieuzależnionych. Depresja często uznawana jest jako czynnik predysponujący do rozwoju uzależnienia od sieci (Caplan 2003; Huang i wsp. 2009; Ceyhan, Ceyhan 2008; Ko i wsp. 2009b; Yen i wsp. 2007b; Oh 2003; Morrison, Gore 2010). Morrison i Gore (2010) wykazały, że osoby uzależnione od sieci uzyskały istotnie wyższe wyniki w skali depresji niż osoby nieuzależnione, ponadto im wyższe wyniki otrzymali badani w skali IAT, tym większe występowało u nich nasilenie depresji mierzone Inwentarzem Depresji Beck'a.

Podobne wnioski sformułowali Lam i wsp. (2009a), którzy informują, że w grupie młodzieży w wieku od 13 do 18 roku życia, uzależnionej od sieci występuje istotnie większe nasilenie objawów depresyjnych, niż w grupie nieuzależnionych rówieśników. Tsitsika i wsp. (2011) wskazują, że depresja występuje cztery razy częściej u młodzieży uzależnionej od Internetu niż w grupie osób nieuzależnionych. Yang i Tung (2007) stwierdzili, że młodzież uzależniona od Internetu uzyskuje wyższe wyniki niż osoby nieuzależnione od sieci w zakresie: nasilenia objawów depresji oraz charakteryzuje się większym nasileniem poczucia smutku, bardziej negatywną samooceną, a także wykazuje większą tendencję do izolacji.

Leung (2004) zwraca uwagę, że adolescenty z nasilonymi objawami depresyjnymi, częściej niż młodzież nieuzależniona, uciekają w świat Internetu.

Według Jang i wsp. (2008), zarówno depresja, jak i zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne zwiększają ryzyko rozwoju uzależnienia od Internetu. Yen i wsp. (2007b)

uważają, że nasilona depresja predysponuje do uzależnienia od Internetu. Zdaniem Huang i wsp. (2009), 25% osób uzależnionych od sieci otrzymuje diagnozę depresji i zaburzenie to jest najsilniejszym predyktorem rozwoju uzależnienia od Internetu.

Ko i wsp. (2009b) do czynników predysponujących do uzależnienia od Internetu u dziewcząt, zaliczają: depresję, fobię społeczną oraz wrogość, natomiast u chłopców - wrogość. Desai i wsp. (2010) uważają, że depresja jest czynnikiem zwiększającym ryzyko uzależnienia od Internetu zarówno w grupie chłopców, jak i dziewcząt.

Autorzy (Ryu i wsp. 2004; Kim i wsp. 2006; Bakken i wsp. 2009) zwracają uwagę na związek między nasileniem objawów uzależnienia od Internetu a występowaniem objawów depresyjnych i myśli samobójczych. Wyniki badań Bakken i wsp. (2009) wskazują, że więcej osób uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od sieci zgłasza występowanie depresji, myśli samobójczych, lęku oraz zaburzeń obsesyjno-kompulsyjnych niż osób nieuzależnionych od Internetu.

Yang i wsp. (2010) oraz Durkee i wsp. (2011) stwierdzili, że więcej młodzieży spełniającej kryteria uzależnienia od sieci ma nasilone objawy depresji, dokonuje samouszkodzeń oraz informuje o myślach i tendencjach samobójczych, w porównaniu do młodzieży nieuzależnionej od sieci.

Lam i wsp. (2009b) opisują występowanie istotnych zależności pomiędzy dokonywaniem samouszkodzeń a uzależnieniem i zagrożeniem uzależnieniem od Internetu u młodzieży.

Wielu autorów (Lo i wsp. (2005; Te Wildt i wsp. 2011a; Brand i wsp. 2011; Messias i wsp. 2011) podejmuje badania nad współwystępowaniem z objawami psychopatologicznymi różnych typów uzależnienia od Internetu.

Lo i wsp. (2005) podkreślają, że lęk społeczny sprzyja zwiększaniu czasu spędzanego na graniu w gry online, a w efekcie rozwojowi uzależnienia od gier komputerowych. Te Wildt i wsp. (2011a) informują o występowaniu nasilonych objawów depresji i zaburzeń dysocjacyjnych u osób uzależnionych od gier komputerowych. Messias i wsp. (2011) stwierdzili częstsze występowanie myśli i tendencji samobójczych u adolescentów patologicznie korzystających z sieci i grających w gry komputerowe. Morgan i Cotten (2003) opisują istotnie większe nasilenie objawów depresji w grupie osób wykorzystujących sieć do wysyłania e-maili

oraz rozmów na czatach, niż wśród osób grających w gry komputerowe i robiących zakupy za pośrednictwem Internetu. Bonetti i wsp. (2010) wykazali, że młodzież w wieku od 10 do 16 roku życia z nasilonymi objawami lęku społecznego, preferuje kontakty interpersonalne nawiązywane przez Internet. Brand i wsp. (2011) uważają, że przeglądanie pornografii internetowej łączy się z nasilonymi zaburzeniami obsesyjno-komulsyjnymi, depresją, fobią społeczną oraz zaburzeniami lękowymi.

W literaturze przedmiotu opisywane są również zależności między uzależnieniem od Internetu a nadużywaniem alkoholu (Lam i wsp. 2009a; Yen i wsp. 2008; Ko i wsp. 2008a; Yen i wsp. 2009b; Canan, Altaoglu 2011), przyjmowaniem narkotyków (Ko i wsp. 2006; Frangos 2009; Frangos i wsp. 2011; Korkeila i wsp. 2010; Bakken i wsp. 2009; Liu i wsp. 2011) i uzależnieniem od telefonu komórkowego (Ha i wsp. 2008).

Wang i wsp. (2011) wskazali, że istotnie więcej młodzieży uzależnionej od Internetu pali papierosy (12%) oraz pije alkohol (5%), w porównaniu do osób nieuzależnionych, wśród których 4% pije alkohol i 2% pali papierosy. Yen i wsp. (2009b) ujawnili, że alkoholu nadużywa więcej młodzieży uzależnionej od Internetu (13%) niż osób nieuzależnionych od sieci (5,7%). Kim i wsp. (2010) oraz Choi i wsp. (2009) stwierdzili, że więcej młodzieży zagrożonej uzależnieniem od Internetu nadużywa alkoholu i pali papierosy niż młodzieży niezagrożonej tym uzależnieniem.

Gong i wsp. (2009) przyjmowanie środków psychoaktywnych zaliczają do czynników predysponujących do rozwoju uzależnienia od Internetu u adolescentów. Potemska i Pawłowska (2010b) stwierdziły, że uzależnienie od Internetu u dziewcząt łączy się z paleniem papierosów, a u chłopców - z paleniem papierosów i przyjmowaniem marihuany. Z przyjmowaniem substancji psychoaktywnych, według Sun i wsp. (2005), współwystępuje uzależnienie od kontaktów nawiązywanych za pośrednictwem Internetu: e-maili oraz chatów.

Ko i wsp. (2008a) podkreślają, że młodzież uzależniona od Internetu, częściej niż grupa kontrolna, nadużywa alkoholu oraz nawiązuje przyjacielskie relacje z rówieśnikami nadużywającymi alkoholu. Desai i wsp. (2010), do czynników predysponujących do uzależnienia od gier komputerowych w grupie dziewcząt, zaliczają przyjmowanie substancji psychoaktywnych, a w grupie chłopców - palenie tytoniu.

Z niektórych badań (Potembska i wsp. 2009; Potembska, Pawłowska 2010b) wynika, że spożywanie alkoholu przez gimnazjalistów współwystępuje z wydłużaniem czasu korzystania z Internetu oraz z poczuciem, że życie bez Internetu byłoby puste, nudne i pozbawione uroku.

W kolejnym paragrafie opisano zmienne środowiskowe, głównie rodzinne, które w świetle dotychczasowych badań mają istotny wpływ na rozwój uzależnienia od Internetu u młodzieży.

4.4. Czynniki środowiskowe /rodzinne/ a uzależnienie od Internetu

Autorzy (Tsitsika i wsp. 2011; Tripodaki i wsp. 2008; Liu, Kuo 2007; Huang i wsp. 2009; Xu i wsp. 2011), zajmujący się problemem uzależnień technologicznych u młodzieży, zwracają uwagę na występowanie dysfunkcyjnych relacji w rodzinach adolescentów uzależnionych od sieci. Nasilone problemy w relacjach rodzinnych opisuje Yang (2001) u 24,6% osób uzależnionych i 1,3% niezagrożonych uzależnieniem od Internetu. Liu i Kuo (2007) informują o zaburzonej komunikacji pomiędzy dziećmi a rodzicami w rodzinach młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu. Ko i wsp. (2008a), Wang i wsp. (2011) oraz Lam i wsp. (2009a) stwierdzili, że adolescenti uzależnieni od Internetu istotnie częściej niż ich zdrowi rówieśnicy są niezadowoleni z funkcjonowania rodziny.

Badacze tematu (Alizadeh-Sahraee i wsp. 2011; Ko i wsp. 2008a; Wang i wsp. 2011; Park i wsp. 2008) ujawnili, że młodzież uzależniona od Internetu częściej niż ich nieuzależnieni od sieci rówieśnicy, doświadczają konfliktów z rodzicami oraz czuje się osamotniona w rodzinie. Niski poziom satysfakcji z funkcjonowania rodziny, konflikty z rodzicami, obecność konfliktów pomiędzy rodzicami, nadużywanie alkoholu przez ojca, matkę lub rodzeństwo oraz pozytywny stosunek rodziców do palenia papierosów, picia alkoholu i przyjmowania środków psychoaktywnych przez młodzież, Yen i wsp. (2007a) zaliczają do czynników predysponujących do rozwoju uzależnienia od Internetu.

Park i wsp. (2008) zwracają uwagę na rolę postaw rodzicielskich w rozwoju uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu u młodzieży. Autorzy

(Park i wsp. 2008) przebadali trzy grupy adolescentów: 1) niezagrożonych (grupa kontrolna), 2) zagrożonych uzależnieniem od Internetu, 3) uzależnionych od sieci, które wyodrębnili za pomocą testu IAT autorstwa Young (1998b). Park i wsp. (2008) informują, że młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu, istotnie częściej negatywnie ocenia postawy rodzicielskie ojca i matki niż grupa kontrolna. Nie wykazano natomiast istotnych różnic w ocenie postaw wychowawczych ojca pomiędzy osobami uzależnionymi i zagrożonymi uzależnieniem od sieci (Park i wsp. 2008).

Zdaniem niektórych badaczy tematu (Xiuqin i wsp. 2010; Pawłowska i wsp. 2011; Pawłowska, Potembska 2011a), poczucie braku akceptacji, odrzucenia i obojętności ze strony rodziców współwystępuje z uzależnieniem od Internetu u młodzieży. Xiuqin i wsp. (2010) podkreślają, że młodzież uzależniona od Internetu częściej niż grupa kontrolna jest karana przez matkę oraz ma bardziej nasilone poczucie odrzucenia przez rodziców. Lei i Wu (2007) zwracają uwagę, że młodzież, zagrożona uzależnieniem od Internetu istotnie częściej czuje się odsunięta przez ojca niż młodzież niezagrożona tym uzależnieniem.

Pawłowska i Potembska (2011a) wykazały, że istotnie więcej chłopców zagrożonych niż niezagrożonych uzależnieniem od Internetu doświadczało braku wsparcia w rodzinie oraz braku akceptacji i zrozumienia ze strony ojca. Chłopcy zagrożeni uzależnieniem od Internetu istotnie częściej niż chłopcy niezagrożeni uważają, że Internet pozwala im uciec od rodzinnych konfliktów, kłótni w rodzinie, nieporozumień z rodzicami, pozwala zapomnieć o smutnych wydarzeniach z codziennego życia oraz pragną, aby rodzice poświęcali im tyle czasu, ile internetowi rozmówcy (Pawłowska, Potembska 2011a).

Park i wsp. (2008) podkreślają, że więcej młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od sieci niż niezagrożonej tym uzależnieniem, było narażonej na obserwowanie przemocy fizycznej pomiędzy rodzicami oraz doświadczyło przemocy fizycznej ze strony ojca lub matki (przemocy fizycznej ze strony ojca doświadczało 53%, a ze strony matki 48% badanych respondentów). Park i wsp. (2008) uważają, że im częściej młodzież doświadcza przemocy ze strony rodziców oraz obserwuje przemoc fizyczną pomiędzy matką i ojcem, tym bardziej ma nasilone objawy uzależnienia od Internetu.

Ko i wsp. (2008a) zwracają uwagę, że w rodzinach młodzieży uzależnionej od Internetu częściej niż w grupie kontrolnej, występuje nadużywanie alkoholu przez członka rodziny. Pawłowska i wsp. (2011) ujawnili, że dziewczęta będące dziećmi alkoholików, istotnie częściej traktują Internet i gry komputerowe jako sposób ucieczki od trudnej rzeczywistości, dający poczucie szczęścia.

Zdaniem niektórych badaczy (Ni i wsp. 2009; Xu i wsp. 2011; Tsitsika i wsp. 2011; Domokos i wsp. 2011) młodzież wychowująca się w rodzinie niepełnej, istotnie częściej jest uzależniona od Internetu niż adolescenti wychowujący się w rodzinach pełnych.

Podobnie jak negatywne relacje z rodzicami, również konflikty z rówieśnikami według Yang (2001) mogą być przyczyną uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu u młodzieży. Yang (2001) podkreśla, że konflikty z rówieśnikami występują częściej u młodzieży uzależnionej (8,7%) i zagrożonej (1,7%) uzależnieniem od Internetu niż u osób niezagrożonych (0,3%) tym uzależnieniem.

W literaturze tematu spotyka się badania opisujące wpływ czynników środowiskowych na występowanie różnych typów uzależnienia od Internetu: uzależnienia od gier sieciowych (Sebeyran i wsp. 2011; Kwon i wsp. 2011), pornografii internetowej (Pawłowska, Potembska 2011b, 2011c) oraz poszukiwania wyłącznie w sieci akceptacji i zrozumienia (Tichon, Shapiro 2003; Pawłowska i wsp. 2011).

Niska satysfakcja z relacji z rodzicami u młodzieży, łączy się według Sebeyran i wsp. (2011) z uzależnieniem od gier komputerowych. Kwon i wsp. (2011) wskazują, że nieprawidłowe relacje z rodzicami oraz negatywne relacje z rówieśnikami zwiększają ryzyko rozwoju uzależnienia od gier komputerowych. Z nieprawidłową komunikacją i nasilonym poczuciem osamotnienia w rodzinie współwystępuje – zdaniem Shen i Williams (2011) - granie w gry typu MMOG (*Massively Multiplayer Online Game* - typ gry komputerowej, w której gracze wcielają się w role fikcyjnych postaci, rozgrywanej jednocześnie przez tysiące lub nawet miliony graczy w Internecie).

Niektórzy autorzy (Pawłowska, Potembska 2011c; Potembska, Pawłowska 2010a; Pawłowska i wsp. 2011) wskazują na zależności między doświadczeniem ze strony rodziców obojętności oraz przemocy psychicznej, fizycznej i seksualnej

a nasiloną potrzebą agresji i władzy, zaspokajaną przez młodzież podczas grania w pełne przemocy gry komputerowe.

Wychowywanie się przez dziewczęta w rodzinie niepełnej oraz doświadczanie kar fizycznych ze strony rodziców, według Litwinowicza (2006), predysponuje do wybierania agresywnych gier komputerowych, typu: „strzelanki”, gry przygodowe, RPG (*Real Player Games*) oraz MMORPGs (*Massively Multiplayer Online Role-Playing Games*).

W literaturze tematu (Wolak i wsp. 2007; Pawłowska, Potembska 2011c) zwraca się uwagę na rolę czynników rodzinnych w rozwoju uzależnienia od pornografii internetowej.

Zdaniem Potembskiej i Pawłowskiej (2010a) uzależnienie od Internetu u chłopców przeglądających internetowe strony pornograficzne, współwystępuje z doświadczaniem w rodzinie przemocy psychicznej oraz brakiem zrozumienia przez matkę. Pawłowska i Potembska (2011c) informują, że poszukiwanie akceptacji i zrozumienia w Internecie przez dziewczęta przeglądające internetowe strony pornograficzne, łączy się z poczuciem braku akceptacji ze strony rodziców, doświadczaniem odrzucenia w rodzinie oraz z nadmiernymi wymaganiami ze strony rodziców. Podobnie Wolak i wsp. (2007) podkreślają, że konflikty z rodzicami oraz doświadczanie przemocy seksualnej lub fizycznej predysponuje do przeglądania pornografii internetowej.

Kwiatkowska i wsp. (2007) stwierdzili, że 50% młodzieży nadmierne korzystającej z sieci informuje o konfliktach w rodzinie, które - zdaniem Tichon i Shapiro (2003) - sprzyjają poszukiwaniu relacji i wsparcia społecznego w Internecie. Podobnie Wolak i wsp. (2003) podkreślają rolę czynników rodzinnych w nawiązywaniu przez młodzież kontaktów interpersonalnych, głównie za pośrednictwem sieci. Autorzy ci (Wolak i wsp. 2003) uważają, że konflikty z rodzicami predysponują zarówno dziewczęta, jak i chłopców do poszukiwania i nawiązywania bliskich relacji z innymi użytkownikami Internetu.

Pawłowska i wsp. (2011) wskazują, że dzieci, doświadczające w rodzinie braku akceptacji, zrozumienia, odrzucenia i obojętności, uważają, że jedynie w kontaktach przez Internet mogą wyrażać swoje prawdziwe uczucia, opinie, problemy oraz uzyskać akceptację i zrozumienie. Zdaniem Huang i Leung (2009), brak bliskich relacji

z rodzicami oraz poczucie izolacji w rodzinie należy do czynników predysponujących młodzież do uzależnienia od komunikatorów internetowych i nawiązywania za ich pomocą relacji interpersonalnych.

Uzależnienie i zagrożenie uzależnieniem od Internetu u młodzieży prowadzi do licznych konsekwencji, które scharakteryzowano w kolejnym paragrafie pracy.

5. Skutki uzależnienia od Internetu

Uzależnienie od Internetu może być przyczyną powstania zaburzeń dotyczących sfery emocjonalnej, społecznej oraz somatycznej (Kraut i wsp. 1998; Ong i wsp. 2011; Augustynek 2003; Adler i wsp. 2006; Cheung, Wong 2011; Clark i wsp. 2004).

Internet umożliwia człowiekowi szybki kontakt z bliskimi osobami (Adler i wsp. 2006; Cywińska-Milonas 2002), a jednocześnie może prowadzić do poczucia osamotnienia (Kraut i wsp. 1998; Adler i wsp. 2006) i społecznej izolacji (Greenfield 1999; Kim i wsp. 2009). Kraut i wsp. (1998) oraz Ong i wsp. (2011) wskazują, że sieć może zmniejszać poczucie osamotnienia dzięki nawiązywaniu relacji międzyludzkich za pośrednictwem komunikatorów internetowych, czatów oraz e-maili, a jednocześnie może przyczyniać się do osłabienia relacji w rodzinie i sprzyjać redukcji ilości czasu spędzanego z jej członkami. Zdaniem Smyth i wsp. (2007), młodzież nadmiernie grająca w gry internetowe, zawiera więcej nowych znajomości online, zaniedbując relacje społeczne w realnym świecie. Podobnie Lo i wsp. (2005) oraz Kim i wsp. (2008) stwierdzili, że młodzież uzależniona od gier komputerowych charakteryzuje gorsza jakość relacji interpersonalnych nawiązywanych w świecie rzeczywistym i większe nasilenie lęku społecznego, w porównaniu do osób nieuzależnionych.

Yen i wsp. (2008) uważają, że objawy psychopatologiczne: depresja, zaburzenia lękowe, obsesyjno-kompulsyjne, fobia społeczna oraz nasilona agresja mogą nie tylko predysponować do uzależnienia od Internetu, ale także być skutkiem nadmiernego korzystania z sieci. Wenzel i wsp. (2009) informują, że nadmierne granie w gry internetowe zwiększa częstotliwość występowania: zaburzeń snu, zaburzeń lękowych, obsesyjno-kompulsyjnych, depresyjnych oraz przyjmowania substancji psychoaktywnych. Zdaniem Gentile i wsp. (2011), depresja, zaburzenia lękowe, fobia społeczna i gorsze

wyniki w nauce są skutkiem patologicznego korzystania z Internetu. Podobnie Young i Rogers (1998) wykazali, że uzależnienie od Internetu sprzyja rozwojowi depresji. Wielu badaczy (Eastin, Griffiths 2006; Wei 2007; Lemmens i wsp. 2011; Ko i wsp. 2009c; Grüsser i wsp. 2007; Szpringer i wsp. 2008) uważa, że granie w gry komputerowe zwłaszcza u chłopców, powoduje wzrost poziomu agresji i predysponuje do stosowania jej w realnym świecie.

Korzystanie z czatów internetowych, uczestniczenie w grupach dyskusyjnych, przeglądanie stron WWW, łączy się z ryzykiem doświadczania w sieci przemocy (*cyberbullying*) (Jęczeń 2009). Juvonen i Gross (2008) stwierdzili, że 79% młodzieży w wieku od 12 do 17 roku życia przynajmniej raz spotkało się z przemocą (*cyberbullying*) w Internecie. Autorzy (Juvonen, Gross 2008; Ybarra 2004; Ybarra i wsp. 2006) ujawnili, że doświadczanie przemocy w sieci, zwiększa poczucie lęku społecznego i przygnębienia oraz nasila objawy depresyjne u młodzieży.

Wojtasik (2003), na podstawie badań przeprowadzonych wśród młodzieży w wieku od 12 do 17 roku życia, stwierdził, że około 75% osób otrzymało w sieci propozycję spotkania twarzą w twarz, a jedna czwarta poszła na takie spotkanie z osobą poznaną w Internecie. Autor (Wojtasik 2003) informuje, że 61% dziewcząt i 35% chłopców zgłaszało, że było namawianych w Internecie do rozmów o charakterze seksualnym. Zdjęcia pornograficzne otrzymywało 14% respondentów, 32% osób spotkało się z agresją ze strony innych internautów, 66% otrzymało prośbę o przesłanie zdjęcia (Wojtasik 2003). Wojtasik (2003) pisze, że młodzież często podaje informacje na swój temat obcym osobom za pośrednictwem sieci: 87% adolescentów udostępniło obcej osobie swój adres e-mail, 64% numer telefonu, 42% adres zamieszkania, a 44% osób przesłało obcej osobie swoje zdjęcie.

Beutel i wsp. (2011) opisują, że 9,3% osób korzystających z Internetu zaniedbuje wypoczynek i przeznaczają ten czas na korzystanie z sieci. Ponadto młodzież uzależniona od sieci ma problemy rodzinne, zdrowotne oraz problemy w pracy (Beutel i wsp. 2011). Autorzy (Szpringer i wsp. 2008) wskazują, że młodzież nadmiernie grająca w gry komputerowe zaniedbuje obowiązki domowe i szkolne (54%), ma problemy z zasypianiem (12%), zaniedbuje posiłki (18%), próbuje naśladować negatywnych bohaterów gier komputerowych (25%) oraz wagaruje, aby móc poświęcić więcej

czasu na granie w gry (12%). Zdaniem Augustynka (2003), do skutków uzależnienia od Internetu należą: zaburzenia koncentracji uwagi i sprawności myślenia, zaburzenia kontroli popędów, pogorszenie wzroku, bóle pleców i kręgosłupa, bezsenność oraz nadpobudliwość. Yang i Tung (2007) wskazują na występowanie u młodzieży uzależnionej od Internetu problemów w: nauce szkolnej, wykonywaniu codziennych obowiązków, relacjach z rodzicami oraz nauczycielami. Według Yang (2001), adolescenty uzależnieni od sieci (40,6%) istotnie częściej niż osoby zagrożone (18,5%) i niezagrożone uzależnieniem od Internetu (2,5%) mają problemy z nauką w szkole.

Autorzy (Cheung, Wong 2011; Punamäki i wsp. 2007; Thomée i wsp. 2007; Smyth 2007; Kim i wsp. 2010) zwracają uwagę na zaburzenia snu u młodzieży uzależnionej od Internetu. Cheung i Wong (2011) wskazują, że insomnia występuje istotnie częściej u adolescentów uzależnionych od sieci (52% badanych) niż u osób nieuzależnionych. Młodzież uzależniona od Internetu, w porównaniu do osób nieuzależnionych charakteryzuje: brak poczucia wyspania się pomimo dostatecznej długości snu, wydłużenie fazy zasypiania, gorsza jakość snu, większa liczba koszmarów sennych, częstsze używanie środków nasennych (Cheung, Wong 2011). Choi i wsp. (2009) stwierdzili, że u adolescentów zagrożonych uzależnieniem od Internetu około 2 razy częściej niż u młodzieży niezagrożonej, występuje poczucie senności w ciągu dnia. Według van den Bulck (2004), adolescenty spędzający dużą ilość czasu przed komputerem lub w Internecie, ograniczają czas przeznaczony na sen i czują się zmęczeni w trakcie dnia. Higuchi i wsp. (2005) obserwowali u osób nadmiernie grających w gry komputerowe przyspieszenie akcji serca oraz skrócenie fazy snu REM (*Rapid Eye Movement*).

Patologiczne korzystanie z komputera i Internetu jest przyczyną powstawania chorób układu mięśniowo-szkieletowego: zespołu kanału nadgarstka (Białokoz-Kaliowska, Piotrowska-Jastrzębska 2005) oraz nierównego ustawienia łopatek u prawie 25% pacjentów, wynikającego z nieprawidłowego obciążania szkieletu podczas wielogodzinnego korzystania z komputera (Tazawa, Okada 2001). Zdaniem autorów (Alexander, Currie 2004; Jacobs, Baker 2002; Hakala i wsp. 2006), nadmierne korzystanie z komputera i Internetu prowadzi do powstania bólu w okolicy obręczy barkowej oraz bólów kręgosłupa m.in. w okolicy odcinka szyjnego.

Punamäki i wsp. (2007) podkreślają, że wyżej wymienione dolegliwości są skutkiem spędzania dużej ilości czasu w stałej, wymuszonej pozycji. Weaver i wsp. (2009) wskazują, że chłopcy uzależnieni od gier komputerowych mają wyższe BMI (*Body Mass Index*) niż młodzież nieuzależniona.

Jang i wsp. (2008) uważają, że u osób zagrożonych uzależnieniem od Internetu istnieje duże ryzyko rozwoju uzależnienia od Internetu. Badacze (Whang i wsp. 2003) stwierdzili, że młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu charakteryzuje podobny wzorzec zachowań dotyczący sytuacji, w których osoby te korzystają z sieci. Młodzież zagrożona i uzależniona od sieci ucieka w wirtualny świat w sytuacji stresu, smutku oraz codziennych problemów (Whang i wsp. 2003). Zdaniem autorów (Whang i wsp. 2003), zarówno adolescenti uzależnieni, jak i zagrożeni uzależnieniem od Internetu czują się osamotnieni i mają objawy depresyjne.

Na podstawie literatury tematu oraz wyników dotychczasowych badań sformułowano problemy oraz hipotezy badawcze, które przedstawiono w drugim rozdziale rozprawy.

Rozdział II

Problemy, hipotezy oraz opis zastosowanych metod i grupy badanej

W drugiej części pracy przedstawiono hipotezy badawcze, scharakteryzowano grupę badanej młodzieży oraz opisano baterię zastosowanych metod kwestionariuszowych.

1. Problemy i hipotezy

W pracy sformułowano następujące problemy badawcze:

1. Czy i jakie różnice występują między młodzieżą uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu (grupa kliniczna) a młodzieżą niezagrożoną uzależnieniem od sieci (grupa kontrolna) w zakresie częstotliwości i rodzaju przejawianej w Internecie aktywności, tj. grania w agresywne gry komputerowe, przeglądania pornografii internetowej, poszukiwania akceptacji i zrozumienia jedynie w kontaktach nawiązywanych przez Internet oraz korzystania z serwisów internetowych?
2. Czy i jakie różnice występują między młodzieżą uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od sieci a grupą kontrolną w zakresie sposobów radzenia sobie ze stresem?
3. Czy i jakie różnice występują między młodzieżą uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od sieci a grupą kontrolną w zakresie nasilenia syndromu agresji?
4. Czy i jakie różnice występują w zakresie nasilenia objawów psychopatologicznych między młodzieżą uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu a grupą kontrolną?
5. Czy młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu różni się od grupy kontrolnej w zakresie zmiennych środowiskowych?
6. Jakie zmienne demograficzne, psychologiczne i środowiskowe są najlepszymi predyktorami uzależnienia od Internetu, grania w agresywne gry komputerowe, korzystania z pornografii internetowej oraz poszukiwania jedynie w sieci akceptacji i zrozumienia?

W analizach statystycznych uwzględniono podział badanej grupy ze względu na płeć.

W odniesieniu do problemów badawczych, w oparciu o dostępną literaturę tematu, podjęto próbę weryfikacji następujących hipotez badawczych:

1. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu (grupa kliniczna) znacząco częściej niż grupa kontrolna gra w agresywne gry komputerowe, przegląda pornografię internetową, poszukuje akceptacji i zrozumienia jedynie w kontaktach nawiązywanych przez Internet oraz korzysta z serwisów internetowych.
2. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu istotnie częściej niż grupa kontrolna wykorzystuje destrukcyjne, nieadaptacyjne sposoby radzenia sobie ze stresem.
3. Młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu charakteryzuje istotnie większe niż młodzież niezagrożoną tym uzależnieniem, nasilenie syndromu agresji.
4. Młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu charakteryzuje istotnie większe niż grupę kontrolną nasilenie objawów lękowych, obsesyjno-kompulsyjnych, depresyjnych i somatyzacyjnych.
5. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu istotnie częściej niż grupa kontrolna informuje o występowaniu negatywnych relacji z rodzicami i konfliktów w rodzinie.

Poszukiwanie odpowiedzi na pytanie numer 6 ma charakter eksploracyjny i łączy się z określeniem zespołu zmiennych, będących najlepszymi predyktorami uzależnienia od Internetu u młodzieży, grania w agresywne gry komputerowe, korzystania z pornografii internetowej oraz poszukiwania w ramach internetowych kontaktów akceptacji i zrozumienia.

2. Opis zastosowanych metod

W podrozdziale drugim opisano metody kwestionariuszowe, zastosowane w pracy oraz przedstawiono ich właściwości psychometryczne.

2.1. Ankieta Osobowa własnej konstrukcji

Na potrzeby pracy skonstruowano Ankietę Osobową, na podstawie której określono zmienne społecznodemograficzne, takie jak: płeć, wiek, miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia, wykształcenie rodziców i strukturę rodziny oraz

uzyskano informacje na temat: palenia papierosów, spożywania alkoholu, przyjmowania narkotyków przez badane osoby, nadużywania alkoholu przez członka rodziny, poczucia bycia akceptowanym w rodzinie, poczucia rozczarowywania rodziców i braku zrozumienia przez nich, a także konfliktów z rodzicami i rówieśnikami oraz problemów w nauce szkolnej.

Za pomocą Ankiety Osobowej określono: czy i z jakich serwisów internetowych korzysta badana młodzież, czy nawiązuje za pośrednictwem sieci kontakty z nieznanymi osobami, czy i jak często przegląda pornografię internetową, uczestniczy w aukcjach internetowych oraz dokonuje zakupów w sieci (Aneks 1).

2.2. Internet Addiction Test autorstwa Young

Internet Addiction Test został zbudowany w 1998 roku przez K. Young (Young 1998b). Kwestionariusz składa się z 20 pytań. Badana osoba ma możliwość udzielania na nie następujących odpowiedzi: „nigdy”, „rzadko”, „czasem”, „często”, „zawsze”, za które otrzymuje odpowiednio: 1, 2, 3, 4 lub 5 punktów. Minimalna liczba punktów możliwa do uzyskania wynosi 20, natomiast maksymalna 100 punktów. Osoby mieszczące się w przedziale 20-39 punktów, traktowane są jako niezagrożone uzależnieniem od sieci, osoby zagrożone uzależnieniem od Internetu otrzymują 40-69 punktów, wynik 70 do 100 punktów oznacza uzależnienie od sieci (Young 1998b).

Polską wersję kwestionariusza opracowali Majchrzak i Ogińska-Bulik (2006). Współczynnik rzetelności dla 20 pytań wyniósł 0,91. Na podstawie analizy czynnikowej autorzy (Majchrzak, Ogińska-Bulik 2006) wyodrębnili następujące czynniki:

- zaniedbywanie życia społecznego i zawodowego,
- nadmierne używanie Internetu w wymiarze czasowym,
- psychiczne zaabsorbowanie Internetem.

Kwestionariusz Internet Addiction Test wyjaśnia 54% wariacji uzależnienia od Internetu (Majchrzak, Ogińska-Bulik 2006).

2.3. Kwestionariusz do Badania Uzależnienia od Internetu (KBUI) autorstwa Pawłowskiej i Potembskiej

Pierwotna wersja kwestionariusza składała się z 224 itemów opisujących objawy uzależnienia od Internetu oraz jego rodzaje (Pawłowska, Potembska 2009). Pytania tworzące KBUI ułożono na podstawie prac takich badaczy tematu, jak: Young (1998b), Augustynek (2000, 2001, 2003), Egger, Rautenberg (1996), Greenfield (1999) oraz Guerreschi (2005). Badani mieli możliwość udzielania na nie następujących odpowiedzi: „nigdy”, „rzadko”, „czasem”, „często”, „zawsze”, za które otrzymywali odpowiednio: 0, 1, 2, 3 lub 4 punkty. Pierwotną wersją kwestionariusza przebadano 349 uczniów liceum. Obliczono średnie wartości dla każdego itemu oraz wyniki maksymalne i minimalne. Następnie dokonano przesiewu pytań i odrzucono itemy o słabej wariancji oraz dużej skośności.

Odrzucono itemy o najniższych ładunkach czynnikowych oraz o najniższych wskaźnikach swoistości czynnikowej. Następnie zweryfikowano strukturę czynnikową 50 wybranych itemów, ponownie obliczając analizę głównych składowych.

Optymalnym okazało się rozwiązanie 5-czynnikowe, z uwagi na punkt załamania krzywej osypiska, co potwierdziło stabilność pięcioczynnikowej struktury, która wyjaśniła 56% wariancji.

Pierwszy czynnik, którego udział w wyjaśnieniu wariancji wynosi 12%, został nazwany „*Akceptacja*”. Na treść psychologiczną tego czynnika składa się poczucie bycia akceptowanym, rozumianym wyłącznie w kontaktach przez Internet, przekonanie, że jedynie w Internecie można ujawniać swoje prawdziwe uczucia, opinie, rozmawiać o ważnych sprawach oraz pokazywać się takim, jakim jest się w rzeczywistości. Skala ta opisuje objawy uzależnienia od relacji sieciowych wyodrębnionego przez Young (1999).

Drugi czynnik wyjaśnił 13% wariancji i otrzymał nazwę „*Gry*”. Na jego znaczenie psychologiczne składają się zachowania agresywne, nacechowane przemocą i dążeniem do uzyskania władzy, doświadczane i realizowane podczas grania w gry komputerowe. Skala ta koresponduje z opisanym przez Young uzależnieniem od gier komputerowych (Young 1999).

Czynnik trzeci wyjaśnił 8% wariancji i został nazwany – „*Funkcja użytkowa*”. Na psychologiczne znaczenie tego czynnika składają się takie zachowania, jak: korzystanie z komunikatorów, serwisów internetowych, ściąganie muzyki, filmów z Internetu, przeglądanie stron WWW oraz wykorzystywanie komputera do nauki i do pracy. Ten czynnik koresponduje z wyodrębnionym przez Young (1999) „uzależnieniem od komputera”.

Czynnik czwarty wyjaśnił 12% wariancji i na jego znaczenie psychologiczne składają się zachowania opisywane przez Augustynka (2000, 2001, 2003) i Young (1996b, 1998b), jako główne objawy uzależnienia od Internetu. Do objawów tych zalicza się: reagowanie złością czy lękiem w sytuacji niemożności skorzystania z Internetu, występowanie potrzeby zwiększenia ilości czasu i częstotliwości przebywania online, stałe myślenie o Internecie, rezygnację z posiłków i snu na rzecz czasu spędzanego w sieci, zaniedbywanie nauki i pracy w związku z ilością czasu spędzanego w Internecie oraz okłamywanie rodziny, co do ilości czasu spędzanego w sieci. Czynnik ten nazwano „*Uzależnienie od Internetu*”.

Czynnik piąty wyjaśnił 11% wariancji i otrzymał nazwę – „*Pornografia*”. Na jego psychologiczne znaczenie składają się następujące zachowania: odwiedzanie stron z pornografią, prowadzenie przez Internet rozmów o treści erotycznej oraz ściąganie filmów i zdjęć pornograficznych. Skala ta jest spójna z opisanym przez Young uzależnieniem od pornografii internetowej (Young 1999).

Współczynniki rzetelności dla poszczególnych czynników, które tworzą skalę Kwestionariusza są wysokie i wynoszą: dla czynnika *Akceptacja* $\alpha=0,92$; dla czynnika *Gry* $\alpha=0,92$; dla czynnika *Funkcja użytkowa* $\alpha=0,84$; dla *Uzależnienie od Internetu* $\alpha=0,89$, a dla czynnika *Pornografia* $\alpha=0,90$.

Wartość średnia dla wyniku ogólnego Kwestionariusza Badania Uzależnienia od Internetu równa się 38,78, odchylenie standardowe wynosi 24,73 a współczynnik rzetelności $\alpha=0,93$.

Współczynnik korelacji r-Pearsona między wynikiem ogólnym KBUI a wynikiem ogólnym Internet Addiction Test autorstwa Young, wynosi 0,76 i jest wysoki. Z wynikiem ogólnym IAT bardzo silnie skorelowana jest skala KBUI – „*Uzależnienie od Internetu*”, co potwierdza trafność tworzących ją itemów. Silne

zależności wystąpiły również między wynikiem ogólnym IAT a skalami KBUI: „*Pornografia*”, „*Akceptacja*” oraz „*Gry*”.

Wykonano test – retest w przedziale czasowym czterech tygodni i uzyskano następujące współczynniki dla poszczególnych skal kwestionariusza: dla czynnika *Akceptacja* $r=0,76$, $p<0,001$; dla czynnika *Gry* $r=0,83$, $p<0,001$; dla czynnika *Funkcja użytkowa* $r=0,78$, $p<0,001$; dla czynnika *Uzależnienie od Internetu* $r=0,88$, $p<0,001$; a dla czynnika *Pornografia* $r=0,60$, $p<0,001$.

Kwestionariusz KBUI stanowi rzetelne, posiadające dobre właściwości psychometryczne narzędzie, służące do badania różnych wymiarów uzależnienia od Internetu. KBUI opisuje więcej wymiarów uzależnienia od Internetu niż Internet Addiction Test Young oraz wyjaśnia większy procent wariancji (56%) (Pawłowska, Potembska 2009).

2.4. Kwestionariusz Radzenia Sobie ze Stresem autorstwa Janke, Erdman, Boucsein w polskim opracowaniu Januszewskiej

Autorami Kwestionariusza Radzenia Sobie ze Stresem (KRS) są W. Janke, G. Erdmann i W. Boucsein, a wydawcami wersji (1985), zastosowanej w niniejszej pracy - W. Janke, G. Erdmann i K. W. Kallus. W roku 1997 Kwestionariusz KRS przetłumaczyła na język polski i opracowała Januszewska (2005).

Kwestionariusz składa się ze 114 pytań testujących 19 wymienionych poniżej sposobów reagowania w sytuacji stresu:

1. Bagatelizacja: wyobrażanie sobie, że: „nie jest tak źle”, „czas goi rany”, „z biegiem czasu znów wszystko się ułoży”, zapomni się o przykrym doświadczeniu.
2. Porównanie z innymi: wyrażanie przekonania, że samemu posiada się lepsze niż inni ludzie predyspozycje do poradzenia sobie z trudną sytuacją.
3. Obrona przed winą: upatrywanie poza sobą przyczyny i źródła trudności związanych z przykrym doświadczeniem.
4. Odwrócenie uwagi: pragnienie lub realne zaangażowanie się w nowe zajęcie lub myśli.
5. Zastępcza satysfakcja: pragnienie doznania przyjemności, np. w formie jedzenia, oglądania telewizji, zakupu wcześniej odmawianej sobie rzeczy.

6. Poszukiwanie samopotwierdzenia: próba skoncentrowania się na działaniu, w którym miało się szczególne powodzenie, i którego skutku jest się bardziej pewnym.
7. Próba kontroli przebiegu sytuacji: próba analizy szczegółów sytuacji i organizowanie środków zaradczych w celu usunięcia przyczyny i mimo wszystko pokonania trudności.
8. Próba kontroli swoich reakcji: wysiłek w kierunku utrzymania kontroli nad swoim zachowaniem oraz zwalczenia doświadczanego rozdrażnienia emocjonalnego.
9. Pozytywne instruowanie siebie: próby generowania stanu pozytywnego nastawienia w przekonaniu, że wówczas będzie można łatwiej uporać się z całą sytuacją.
10. Poszukiwanie społecznego wsparcia: zwrócenie się do innych ludzi z prośbą o bezpośrednią pomoc, radę lub samą tylko możliwość wypowiedzenia się albo przedyskutowania problemu.
11. Tendencja unikowa: obawa przed możliwością znalezienia się w podobnie trudnych sytuacjach w przyszłości oraz myślenie i zachowanie zmierzające do ich uniknięcia.
12. Tendencja ucieczkowa: planowanie i/lub realizacja zachowania polegającego na „ucieczce” z doświadczanej trudnej sytuacji.
13. Izolowanie się od ludzi: unikanie kontaktów z ludźmi na podstawie przekonania, że inni są „zbyt uciążliwi”.
14. Dalsze zajmowanie się w myślach: przykra treść doświadczonej sytuacji długo pozostaje i dalej rozgrywa się w myślach tak, że są trudności w skoncentrowaniu się na czymś innym.
15. Rezygnacja: pogodzenie się z porażką, jednak z długo utrzymującym się nastrojem przygnębienia, beznadziejności i pesymistyczną wizją przyszłości.
16. Użalanie się nad sobą: wyobrażanie sobie, że bardziej niż inni jest się porzuconym przez los oraz koncentracja na doświadczanym stanie cierpienia.
17. Obwinianie siebie: wyrzuty sumienia oraz upatrywanie w sobie przyczyny i źródła błędu, w którego następstwie pojawiło się przykre doświadczenie.
18. Agresja: zachowania destruktywne skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, ale także z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie.
19. Używanie leków lub innych związków chemicznych: zażywanie leków uspokajających, środków nasennych, bądź skłanianie się ku temu, aby więcej palić, wypić piwo i/lub wódkę.

Kwestionariusz opracowano na polskiej próbie, która składała się z 268 dziewcząt i 204 chłopców w wieku od 13 do 18 r.ż. Współczynnik α dla wszystkich 114 pytań wyniósł 0,94, a dla 19 sposobów opracowania stresu $\alpha=0,88$ (Januszewska 2000, 2005).

2.5. Kwestionariusz „Nastroje i Humory” Buss, Durkee w opracowaniu Choynowskiego, Kosewskiego, Ostrichańskiej, Wójcik

Inwentarz A.H. Bussa i A. Durkee, nazywany Hostility – Gild Inventory, opracowano w roku 1957. Składa się z 75 oryginalnych stwierdzeń, spośród których 66 ocenia różne typy agresywności, wrogości, a 9 stwierdzeń jest przeznaczonych do mierzenia poczucia winy. Współczynniki rzetelności dla skal mierzących poszczególne odmiany agresywności wahały się od 0,78 do 0,61, a jedynie współczynnik rzetelności dla skali – negatywizm wynosił 0,46. Autorzy kwestionariusza oceniali trafność teoretyczną i czynnikową metody, wyodrębniając 7 odmian reakcji agresywnych, które zgrupowali w dwie klasy nazwane agresywnością i wrogością. Polską wersję kwestionariusza pt. „Nastroje i Humory” opracował M. Choynowski (1972). Kwestionariusz zawiera następujące skale:

1. Agresywność (napastliwość) fizyczna – oznacza skłonność do używania siły fizycznej przeciw innym ludziom.
2. Agresywność (napastliwość) słowna – obejmuje zachowania agresywne / kłótnie, krzyk, groźby, przekleństwa, nadmierny krytycyzm /, polegające na uszkodzeniu innym i ranieniu ich przez treść wypowiedzi, jak również ich formę i sposób wypowiedzenia się.
3. Agresywność (napastliwość) pośrednia – wyraża się w reakcjach zmierzających do uszkodzenia innej osobie poprzez: złośliwe obgadywanie lub niszczenie cudzej własności, ataki wściekłości wyrażające się w krzyku, rzucaniu się na ziemię, tupaniu nogami, rzucaniu przedmiotami, trzaskaniu drzwiami, jeśli ktoś nie robi tego, czego chce dana osoba.
4. Negatywizm – jest zachowaniem opozycyjnym, zazwyczaj skierowanym przeciw autorytetom. Obejmuje: odmowę współpracy, bierny opór, otwarty bunt przeciw prawu lub utartym zwyczajom, rebelię.

5. Podejrzliwość – wyraża się w rzutowaniu własnej wrogości na innych. Może polegać tylko na nieufności do ludzi, bądź też nawet na przeświadczeniu, że inni nam szkodzą lub zamierzają zaszkodzić.
6. Uraza – wyraża się poprzez zazdrość i nienawiść do innych. Chodzi o uczucie zazdrości do całego świata za rzeczywiste lub urojone krzywdy.
7. Drażliwość, skłonność do irytacji – oznacza gotowość do reagowania silnymi, agresywnymi uczuciami na najmniejszą prowokację. Obejmuje wybuchowość, zły humor, rozdrażnienie i niegrzeczność.
8. Poczucie winy – wyraża się w przeżywaniu wyrzutów sumienia, wstydu za ujawniane przekonania oraz przygnębieniu z powodu poczucia, że jest się złym człowiekiem.

Kwestionariusz „Nastroje i Humory” może służyć do badań zarówno grupowych, jak i indywidualnych. Suma punktów w skalach I-VII stanowi wynik w skali „Agresja Ogólna.” Polskiej adaptacji Kwestionariusza dokonano na próbie obejmującej łącznie 284 osoby. Opracowano normy tetronowe i centylowe dla poszczególnych skal oraz wyniku ogólnego (Siek 1983).

2.6. Kwestionariusz Objawowy „O” Aleksandrowicza

Kwestionariusz Objawowy „O” J.W. Aleksandrowicza opracowano w latach 1975-1978 w Zakładzie Psychoterapii Katedry Psychiatrii w Krakowie i jest pochodną SCL-90-R. Kwestionariusz Objawowy „O” ma charakter opisowy i służy do badania zaburzeń nerwicowych.

Wersja Kwestionariusza Objawowego zastosowana w niniejszej pracy składa się z 138 pytań zamkniętych. Kwestionariusz bada 14 zespołów zmiennych o średniej wartości współczynnika rzetelności α równej 0,816. Minimalny współczynnik rzetelności ($\alpha = 0,733$) uzyskano dla zaburzeń obsesyjno-kompulsyjnych a maksymalny ($\alpha = 0,874$) dla skali neurastenii. Wyodrębnione zmienne znalazły się w następujących skalach: 1-zaburzenia fobiczne, 2-inne zaburzenia lękowe, 3-zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne, 4-konwersje, 5-zaburzenia autonomiczne z zakresu serca i układu sercowo-naczyniowego, 6-zaburzenia somatyzacyjne, 7-zaburzenia hipochondryczne, 8-neurastenia, 9-zespół depersonalizacji - derealizacji,

10-zaburzenia osobowości mieszane (głównie z elementami osobowości unikającej i zależnej), 11-zaburzenia osobowości mieszane o przewadze cech impulsywnych i histronicznych, 12-nieorganiczne zaburzenia snu, 13-dysfunkcje seksualne, 14-dystymia. Skale: 1,2,3,5,6,7,8,9 odpowiadają zaburzeniom nerwicowym wymienianym w klasyfikacji ICD-10, skala 4 zawiera głównie objawy konwersji oraz dolegliwości bólowe. Skale 10 i 11 odpowiadają zaburzeniom osobowości, skale 12 i 13 – zaburzeniom behawioralnym, a skala 14 mierzy zaburzenia depresyjne (dystymiczne).

Pula zmiennych kwestionariusza umożliwiła stworzenie następujących skal odpowiadających 14 rodzajom zaburzeń opisywanych w ICD-10: F34.1-dystymia, F40-zaburzenia lękowe w postaci fobii, F41-inne zaburzenia lękowe, F42-zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne, F45.2-zaburzenie hipochondryczne, F48.0-neurastenia, F48.1-zespół depersonalizacji-derealizacji. Spośród zespołów behawioralnych uzyskano skale: F51-nieorganiczne zaburzenia snu i F52-dysfunkcja seksualna. Skala 10 opisuje osobowość mieszaną (F61.0), głównie z elementami osobowości unikającej (F60.6) i zależnej (F60.7), a skala 11 osobowość z elementami chwiejności emocjonalnej typu impulsywnego i cechami histrionicznymi (F60.30 i F60.4) (Rewer 2000; Aleksandrowicz, Hamuda 1994; Aleksandrowicz 2000).

Suma punktów obliczona ze wszystkich skal Kwestionariusza „O”, wynosząca 201 punktów lub więcej, w przypadku wypełniania kwestionariusza przez kobietę oraz 166 punktów lub więcej, gdy badanym jest mężczyzna, wskazuje na istnienie zaburzeń nerwicowych (Rewer 2000). Wyniki kwestionariusza uzyskane w poszczególnych skalach mogą być również przeliczone na steny.

3. Charakterystyka badanej grupy młodzieży

Badaniami objęto 291 uczniów gimnazjów i liceów (188 dziewcząt i 103 chłopców). Z miasta pochodziły 132 osoby a ze wsi - 159 uczniów. Do gimnazjum uczęszczało 59 dziewcząt i 44 chłopców a do liceum - 129 dziewcząt i 59 chłopców. Średni wiek badanych wynosił 16,5 lat. W rodzinie pełnej wychowało się 247 osób, w rodzinie niepełnej 35, a w rodzinie zrekonstruowanej 8 osób. Wykształcenie wyższe uzyskało 42 ojców i 74 matki, a wykształcenie średnie 126 matek i 116 ojców badanych uczniów.

Wykształcenie zawodowe miało 66 matek i 102 ojców, a wykształcenie podstawowe uzyskało 19 matek i 18 ojców. Aktywnych zawodowo było 213 matek i 226 ojców. Świadczenie rentowe otrzymywało 10 matek i 19 ojców, a świadczenia emerytalne - 12 matek i 6 ojców. Status osoby bezrobotnej miało 20 ojców oraz 54 matki. Wśród badanych 262 osoby posiadały rodzeństwo. Papierosy paliło 51 uczniów (w tym 34 osoby w wieku od 13 do 17 roku życia), alkohol piły 254 osoby (w tym 177 uczniów w wieku od 13 do 17 roku życia), a narkotyki stosowało 34 uczniów. O nadużywaniu alkoholu przez członka rodziny informowały 32 osoby. Alkoholu nadużywało 6 matek i 20 ojców.

Na podstawie wyniku ogólnego, uzyskanego przez badanych w skali IAT, z 291 osobowej grupy młodzieży wyodrębniono 8 uczniów, którzy spełniali – określone przez Young (1998b) - kryteria uzależnienia od Internetu (uzyskali powyżej 70 punktów w skali ogólnej IAT Young), 115 osób spełniających kryteria zagrożenia uzależnieniem od sieci (otrzymali od 40 do 69 punktów w skali IAT Young) oraz 168 uczniów niezagrożonych uzależnieniem od Internetu (uzyskali poniżej 39 punktów w skali IAT Young) - stanowiących grupę kontrolną.

Z uwagi na bardzo małą liczbę osób uzależnionych od Internetu (8 osób), grupę tę połączono z grupą młodzieży zagrożonej uzależnieniem od Internetu (115 osób) i nazwano grupą kliniczną. W poniższych tabelach zamieszczono informacje dotyczące danych socjodemograficznych młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej, zebrane na podstawie Ankiety Osobowej własnej konstrukcji.

W tabeli 1 zamieszczono informacje dotyczące liczby chłopców i dziewcząt z grupy klinicznej i kontrolnej.

Tab. 1. Porównanie liczebności chłopców i dziewcząt z grupy klinicznej i kontrolnej

Płeć	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Chłopcy	61	36,31	42	34,15
Dziewczęta	107	63,69	81	65,85
Razem	168	100	123	100

Chi-kw.=0,15; df=1; n.i.

W grupie 123 osób uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od sieci było 81 (66%) dziewcząt i 42 (34%) chłopców. Liczba dziewcząt i chłopców w obu grupach nie różniła się istotnie.

Tabela 2 informuje o rodzaju szkoły, do której uczęszcza młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej.

Tab. 2. Porównanie rodzaju szkoły, do której uczęszcza młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej

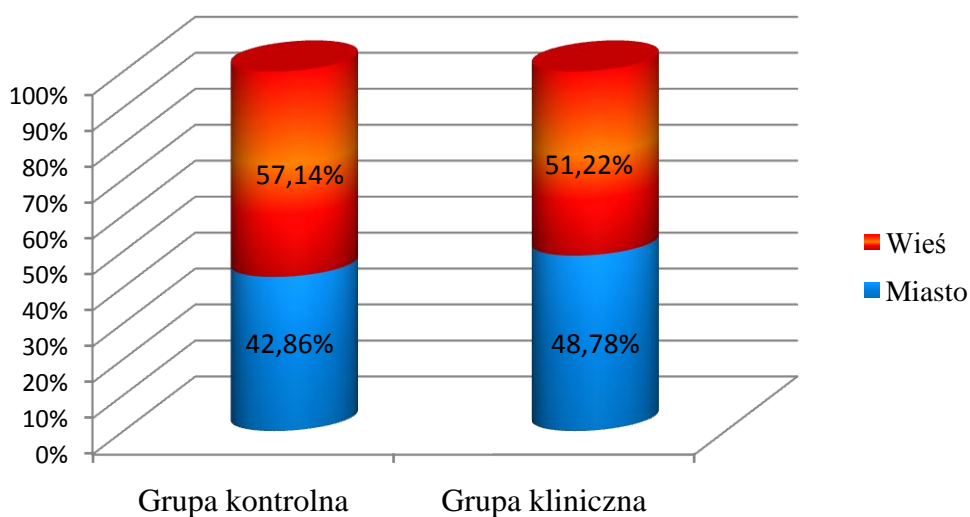
Szkoła	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Liceum	103	61,31	85	69,11
Gimnazjum	65	38,69	38	30,89
Razem	168	100	123	100

Chi-kw.=1,89; df=1; n.i.

Zarówno w grupie klinicznej, jak i kontrolnej ponad 60% młodzieży uczęszczało do liceum.

Na wykresie 1 zestawiono dane, dotyczące miejsca zamieszkania młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej.

Wykr. 1. Miejsce zamieszkania młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej

Chi-kw.=2,23; df=2; n.i.

Zarówno w grupie młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od sieci, jak i kontrolnej, ponad połowa osób pochodziła ze wsi.

W tabelach 3 i 4 zamieszczono informacje dotyczące aktywności zawodowej matek i ojców młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej.

Tab. 3. Aktywność zawodowa matek młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej

Aktywność zawodowa matki	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Aktywna zawodowo	121	72,46	92	75,41
Na emeryturze	4	2,40	8	6,56
Na rencie	8	4,79	2	1,64
Bezrobotna	34	20,36	20	16,39
Razem	167	100	122	100

Chi-kw.=8,14; df=4; n.i.

Ponad 70% matek młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej było aktywnych zawodowo. Między osobami z obu grup nie stwierdzono istotnych różnic w zakresie aktywności zawodowej matek.

Tab. 4. Aktywność zawodowa ojców młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej

Aktywność zawodowa ojca	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Aktywny zawodowo	137	82,04	89	73,55
Na emeryturze	4	2,40	2	1,65
Na rencie	10	5,99	9	7,44
Bezrobotny	9	5,39	11	9,09
Nie żyje	7	4,19	10	8,26
Razem	167	100	121	100

Chi-kw.=4,41; df=4; n.i.

Ponad 73% ojców badanej młodzieży było aktywnych zawodowo. W grupie adolescentów uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od sieci 9% ojców było bezrobotnych, około 2% na emeryturze, a 7% na rencie; w porównaniu do młodzieży niezagrożonej, w której 5% ojców nie miało pracy, 6% było na rencie, a 2% na emeryturze. Między młodzieżą z obu wyodrębnionych grup nie stwierdzono istotnych różnic w zakresie aktywności zawodowej ojców.

Informacje dotyczące struktury rodziny badanych osób zamieszczono w tabeli 5.

Tab. 5. Struktura rodziny młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej

Struktura rodziny	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Rodzina pełna	146	87,43	101	82,11
Rodzina niepełna	17	10,18	18	14,63
Rodzina zrekonstruowana	4	2,40	4	3,25
Razem	167	100	123	100

Chi-kw.=2,76; df=3; n.i.

Ponad 87% młodzieży z grupy klinicznej i 82% niezagrożonej uzależnieniem od Internetu wychowywało się w rodzinie pełnej. Między młodzieżą z obu grup nie stwierdzono istotnych różnic w zakresie struktury rodziny.

Tabele 6 i 7 informują o poziomie wykształcenia matek i ojców osób z grupy klinicznej i kontrolnej.

Tab. 6. Porównanie wykształcenia matek młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej

Wykształcenie matki	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Wyższe	44	26,67	30	25,00
Średnie	72	43,64	54	45,00
Podstawowe	10	6,06	9	7,50
Zawodowe	39	23,64	27	22,50
Razem	165	100	120	100

Chi-kw.=0,36; df=3; n.i.

Uczniowie uzależnieni i zagrożeni uzależnieniem od Internetu nie różnią się istotnie od młodzieży z grupy kontrolnej pod względem poziomu wykształcenia matek. W obu badanych grupach najczęściej matek uzyskało wykształcenie średnie (ok. 44%). Około 23% matek uzyskało wykształcenie zawodowe a ok. 25% wykształcenie wyższe.

Tab. 7. Porównanie wykształcenia ojców młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej

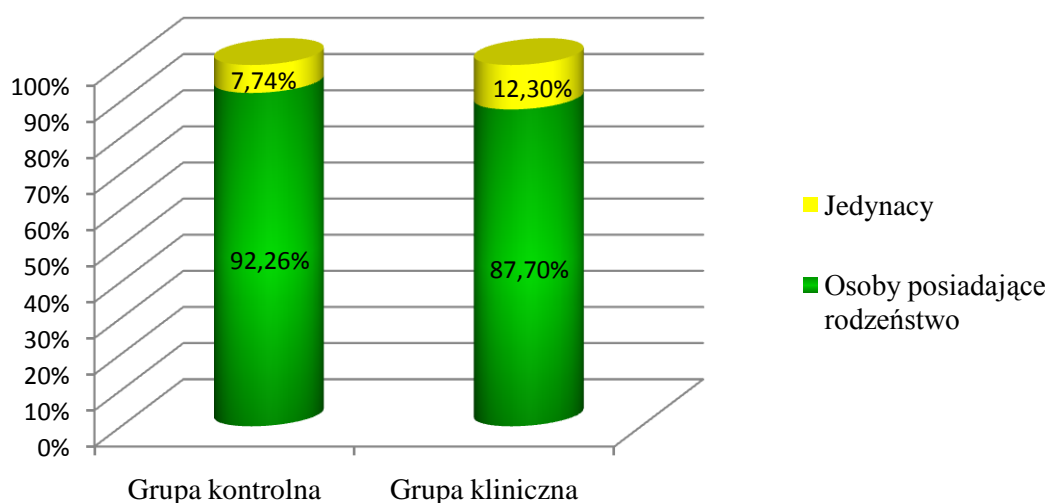
Wykształcenie ojca	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Wyższe	23	14,11	19	16,52
Średnie	71	44,56	45	39,13
Podstawowe	9	5,52	8	7,83
Zawodowe	60	36,81	42	36,52
Razem	163	100	115	100

Chi-kw.=1,13; df=3; n.i.

Wyniki uzyskane na podstawie Ankiety Osobowej informują, że uczniowie uzależnieni i zagrożeni uzależnieniem od Internetu nie różnią się istotnie pod względem poziomu wykształcenia ojców, od młodzieży niezagrożonej tym uzależnieniem. Najwięcej ojców w obu badanych grupach młodzieży uzyskało wykształcenie średnie (ponad 39%) i zawodowe (ok. 37%). Wykształcenie wyższe miało 16% ojców młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu i 14% ojców adolescentów niezagrożonych tym uzależnieniem.

Wykres 2 informuje o posiadaniu rodzeństwa przez młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej.

Wykr. 2. Rodzeństwo młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej

Chi-kw.=1,13; df=3; n.i.

Większość badanych osób (ponad 87%) posiada rodzeństwo. Jedynakami jest 12% młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu oraz ok. 8%

osób niezagrożonych tym uzależnieniem. Między osobami z grupy klinicznej i kontrolnej nie stwierdzono istotnych różnic w zakresie posiadania rodzeństwa.

W związku z tym, że w kolejnych rozdziałach pracy przeprowadzono analizy statystyczne uwzględniające podział badanej młodzieży ze względu na płeć, poniżej przedstawiono charakterystykę wybranych zmiennych socjodemograficznych uzyskanych przez dziewczęta i chłopców.

W tabeli 8 zestawiono dane dotyczące rodzaju szkoły, do której uczęszczają dziewczęta z grupy klinicznej i kontrolnej.

Tab. 8. Porównanie rodzaju szkoły, do której uczęszczają dziewczęta z grupy klinicznej i kontrolnej

Szkoła	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Liceum	68	63,55	61	75,31
Gimnazjum	39	36,45	20	24,69
Razem	107	100	81	100

Chi-kw.=2,96; df=1; n.i.

Do liceum uczęszcza ok. 64% dziewcząt niezagrożonych oraz ok. 75% dziewcząt uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od sieci.

W tabeli 9 zamieszczono informacje dotyczące miejsca zamieszkania dziewcząt z grupy klinicznej i kontrolnej.

Tab. 9. Porównanie miejsca zamieszkania dziewcząt z grupy klinicznej i kontrolnej

Miejsce zamieszkania	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Miasto	45	42,06	45	55,56
Wieś	62	57,94	36	44,44
Razem	107	100	81	100

Chi-kw.=3,37; df=1; n.i.

Dane zamieszczone w tabeli 9 informują, że 56% uczennic uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od sieci mieszka w mieście a 44% na wsi. Miejsce zamieszkania nie różnicuje istotnie dziewcząt z grupy klinicznej i kontrolnej.

W tabeli 10 zestawiono dane dotyczące struktury rodziny dziewcząt z grupy klinicznej i kontrolnej.

Tab. 10. Porównanie struktury rodziny dziewcząt z grupy klinicznej i kontrolnej

Struktura rodziny	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Rodzina pełna	88	83,02	63	77,78
Rodzina niepełna	15	14,15	15	18,52
Rodzina zrekonstruowana	3	2,83	3	3,70
Razem	106	100	81	100

Chi-kw.=2,03; df=3; n.i.

Większość dziewcząt uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od Internetu (78%) oraz niezagrażonych (83%) wychowywało się w rodzinie pełnej.

Dane dotyczące rodzaju szkoły, do której uczęszczają chłopcy z grupy klinicznej i kontrolnej, przedstawia tabela 11.

Większość badanych chłopców (57%) z grupy klinicznej i kontrolnej uczęszcza do liceum.

Tab. 11. Porównanie rodzaju szkoły, do której uczęszczają chłopcy z grupy klinicznej i kontrolnej

Szkoła	Chłopcy grupa kontrolna		Chłopcy grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Liceum	35	57,38	24	57,14
Gimnazjum	26	42,62	18	42,86
Razem	61	100	42	100

Chi-kw.=0,01; df=1; n.i.

W tabeli 12 zestawiono dane dotyczące miejsca zamieszkania badanych chłopców.

Tab. 12. Porównanie miejsca zamieszkania chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej

Miejsce zamieszkania	Chłopcy grupa kontrolna		Chłopcy grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Miasto	27	44,26	14	33,33
Wieś	34	55,74	28	66,67
Razem	61	100	42	100

Chi-kw.=2,50; df=2; n.i.

Ponad połowa chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej mieszka na wsi.

W tabeli 13 przedstawiono dane dotyczące struktury rodziny badanych chłopców.

Tab. 13. Porównanie struktury rodziny chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej

Struktura rodziny	Chłopcy grupa kontrolna		Chłopcy grupa kliniczna	
	N	%	N	%
Rodzina pełna	58	95,08	38	90,48
Rodzina niepełna	2	3,28	3	7,14
Rodzina zrekonstruowana	1	1,64	1	2,38
Razem	61	100	42	100

Chi-kw.=0,89; df=2; n.i.

Ponad 91% chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej wychowywało się w rodzinie pełnej.

Podsumowując, można powiedzieć, że porównywane grupy młodzieży (kliniczna i kontrolna) nie różnią się w zakresie zmiennych socjodemograficznych, takich jak: płeć, szkoła, aktywność zawodowa i poziom wykształcenia rodziców oraz struktura rodziny.

Rozdział III

Analiza aktywności wykazywanej w Internecie oraz czynników psychologicznych i społecznych u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu

Celem określenia różnic między młodzieżą uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu (łącznie 123 osoby - grupa kliniczna) a młodzieżą niezagrożoną uzależnieniem od sieci (168 osób - grupa kontrolna)¹, w zakresie aktywności wykazywanej w Internecie, sposobów radzenia sobie ze stresem, nasilenia agresji, objawów psychopatologicznych oraz czynników rodzinnych, porównano za pomocą testu chi-kwadrat i testu t wyniki uzyskane przez obie grupy, w skalach: IAT autorstwa Young, Kwestionariusza do Badania Uzależnienia od Internetu (KBUI) Pawłowskiej i Potembskiej, Kwestionariusza Radzenia Sobie ze Stresem Janke, Erdmann, Boucsein, Kwestionariusza „Nastroje i Humory” Buss-Durkee, Kwestionariusza Objawowego „O” Aleksandrowicza oraz w zakresie itemów Ankiety Osobowej własnej konstrukcji.

W związku z małą liczbą osób (8 osób) spełniających, określone wg Young (1998b) kryterium uzależnienia od Internetu, w rozprawie połączono tę grupę z grupą młodzieży spełniającej kryteria zagrożenia uzależnieniem od Internetu (115 osób) i nazwano grupą kliniczną (łącznie 123 osoby). Grupa osób uzależnionych od Internetu jest tak mała, że jej dodanie lub usunięcie z grupy klinicznej nie zmienia wyników w istotny sposób (por. Aneks 2; tab. 51-54).

W analizie wyników uwzględniono podział badanych ze względu na płeć. W przypadku analiz statystycznych, w których do porównania grupy klinicznej z kontrolną wykorzystano test t, obliczono efekt standaryzowany, którego wzór przedstawiono na str. 66 (Stanisz 2007).

Efekt standaryzowany określa wielkość różnicy między średnimi wynikami uzyskanymi przez porównywane grupy młodzieży.

---

¹ Procedura wyodrębnienia grupy młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu oraz grupy kontrolnej została opisana w Rozdziale II rozprawy, na str. 57.

$$Es = \frac{M1 - M2}{\sqrt{\frac{(s1)^2 + (s2)^2}{2}}}$$

M1, M2 - średnie

s1, s2 – odchylenia standardowe

Es – efekt standaryzowany

1. Nasilenie objawów uzależnienia od Internetu oraz aktywność wykazywana w sieci przez młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu

W pierwszym etapie analiz statystycznych porównano testem t wyniki otrzymane przez młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu (grupa kliniczna, N=123) z wynikami uzyskanymi przez młodzież z grupy kontrolnej (N=168) w skali ogólnej IAT Young (tab.14).

Różnica między grupą kliniczną i kontrolną w zakresie kryterium (nasilenia objawów uzależnienia od Internetu mierzonego skalą IAT Young) występuje na bardzo wysokim poziomie (efekt standaryzowany $Es > 0,80$). Na bardzo wysokim poziomie ujawniono również różnice między dziewczętami oraz chłopcami z grupy klinicznej i kontrolnej w zakresie skali ogólnej IAT (tab. 14).

Tab. 14. Porównanie średnich wyników uzyskanych w skali ogólnej IAT Young przez młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej

Zmienne	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Wynik ogólny IAT	28,26	5,61	52,90	10,61	-23,46	0,001	-2,90
	Dziewczeta grupa kontrolna		Dziewczeta grupa kliniczna				
	M	sd	M	sd	t	p	Es
Wynik ogólny IAT	27,84	5,54	52,32	9,54	-20,61	0,001	-3,14
	Chłopcy grupa kontrolna		Chłopcy grupa kliniczna				
	M	sd	M	sd	t	p	Es
Wynik ogólny IAT	28,98	5,71	54,02	12,48	-12,16	0,001	-2,58

Następnie porównano za pomocą testu t wyniki uzyskane przez grupę kliniczną i kontrolną w skalach Kwestionariusza do Badania Uzależnienia od Internetu (KBUI), autorstwa Pawłowskiej i Potembskiej (tab.15). W analizach statystycznych uwzględniono podział badanych z uwagi na płeć.

Tab. 15. Porównanie średnich wyników uzyskanych w skalach KBUI przez młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej

Skale Kwestionariusza KBUI	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Akceptacja	0,36	0,38	1,28	0,90	-10,59	0,001	-1,33
Gry	0,59	0,79	1,34	1,07	-6,52	0,001	-0,80
Funkcja użytkowa	2,10	0,88	2,43	0,90	-3,16	0,002	-0,38
Uzależnienie od Internetu	0,41	0,42	1,39	0,71	-13,61	0,001	-1,69
Pornografia	0,20	0,38	0,80	0,84	-7,32	0,001	-0,92

Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu, w porównaniu z młodzieżą niezagrożoną tym uzależnieniem, uzyskała istotnie statystycznie wyższe wyniki w zakresie wszystkich skal wyodrębnionych w KBUI. Efekt standaryzowany Es dla skal: Uzależnienie od Internetu i Akceptacja jest bardzo wysoki, dla skal: Pornografia i Gry – wysoki, a jedynie dla skali: Funkcja użytkowa – niski.

Młodzież z grupy klinicznej istotnie częściej niż młodzież z grupy kontrolnej reaguje złością i lękiem w sytuacji niemożności skorzystania z Internetu, odczuwa potrzebę zwiększenia czasu i częstotliwości przebywania online, stale myśli o Internecie, rezygnuje z posiłków i snu na rzecz czasu spędzanego w sieci, zaniedbuje naukę i pracę w związku z ilością czasu spędzanego w Internecie oraz okłamuje rodzinę, co do ilości czasu spędzanego w sieci.

Młodzież z grupy klinicznej, znacząco częściej niż młodzież z grupy kontrolnej, poszukuje w sieci akceptacji, zrozumienia, jest przekonana, że jedynie w Internecie może ujawniać swoje prawdziwe uczucia, opinie, częściej korzysta z komunikatorów, serwisów internetowych, ściąga muzykę, filmy z Internetu, przegląda strony WWW, gra w agresywne, pełne przemocy gry komputerowe, odwiedza strony z pornografią, prowadzi przez Internet rozmowy o treści erotycznej oraz ściąga filmy i zdjęcia pornograficzne.

W kolejnych dwóch tabelach (16, 17) porównano wyniki otrzymane w skalach KBUI przez dziewczęta oraz chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej.

Tab. 16. Porównanie średnich wyników w skalach KBUI uzyskanych przez dziewczęta z grupy klinicznej i kontrolnej

Skale Kwestionariusza KBUI	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Akceptacja	0,33	0,32	1,24	0,85	-9,17	0,001	-1,43
Gry	0,21	0,36	1,05	0,92	-7,75	0,001	-1,20
Funkcja użytkowa	2,11	0,91	2,49	0,89	-2,84	0,005	-0,42
Uzależnienie od Internetu	0,32	0,34	1,34	0,59	-13,83	0,001	-2,12
Pornografia	0,09	0,22	0,71	0,80	-6,78	0,001	-1,06

Tab. 17. Porównanie średnich wyników w skalach KBUI uzyskanych przez chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej

Skale Kwestionariusza KBUI	Chłopcy grupa kontrolna		Chłopcy grupa kliniczna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Akceptacja	0,42	0,48	1,35	0,99	-5,59	0,001	-1,20
Gry	1,29	0,89	1,91	1,11	-2,99	0,004	-0,62
Funkcja użytkowa	2,07	0,83	2,32	0,92	-1,41	n.i.	-0,29
Uzależnienie od Internetu	0,57	0,49	1,49	0,89	-5,97	0,001	-1,27
Pornografia	0,39	0,52	0,97	0,90	-3,66	0,001	-0,78

Dziewczęta uzależnione i zagrożone uzależnieniem od Internetu uzyskały znacząco wyższe wyniki od dziewcząt niezagrożonych tym uzależnieniem w zakresie wszystkich skal KBUI.

Największe istotne statystycznie różnice między porównywanymi grupami dziewcząt stwierdzono w zakresie czterech skal KBUI: Uzależnienie od Internetu, Akceptacja, Gry oraz Pornografia, dla których efekt standaryzowany Es osiągnął bardzo wysokie wartości. Istotną statystycznie, ale na niskim poziomie, różnicę ujawniono między kliniczną i kontrolną grupą dziewcząt w zakresie skali Funkcja użytkowa.

Chłopcy uzależnieni i zagrożeni uzależnieniem od Internetu otrzymali znacząco wyższe wyniki od chłopców niezagrożonych tym uzależnieniem w zakresie skal KBUI: Akceptacja, Gry, Uzależnienie od Internetu i Pornografia. Różnice między

wynikami średnimi, uzyskanymi przez chłopców w skalach: Uzależnienie od Internetu i Akceptacja są bardzo duże ($E_s > 0,80$), a w skalach: Pornografia i Gry – umiarkowane, o czym świadczy efekt standaryzowany E_s mieszczący się w granicach od 0,80 do 0,50.

W kolejnym etapie badań porównano za pomocą testu chi-kwadrat odpowiedzi, których młodzież z grupy kontrolnej i klinicznej udzieliła na pytania uwzględnione w Ankiecie Osobowej, dotyczące korzystania z e-maili i portali internetowych (tab. 18), rodzajów przeglądanych serwisów internetowych (tab. 19), danych osobowych ujawnianych przez Internet (tab. 20), zachowań internetowych rozmówców, z którymi kontaktują się badani (tab. 21) oraz dokonywanych w sieci licytacji i zakupów (tab. 22).

W tabelach 18 – 22 uwzględniono tylko te dane, które istotnie różnicowały grupę kliniczną i kontrolną.

Tab. 18. Porównanie częstotliwości korzystania z e-maili i portali internetowych przez młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej

Itemy z Ankiety Osobowej	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		t	p
	M	sd	M	sd		
Częstość sprawdzania skrzynki e-mail	1,83	0,87	2,18	1,08	-2,92	0,004
Ilość godzin spędzanych na portalu Nasza Klasa	0,82	0,62	1,15	1,10	-2,66	0,009

Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od sieci znacząco częściej niż grupa kontrolna, sprawdza pocztę internetową oraz znacząco więcej czasu spędza na portalu „Nasza Klasa”.

Tab. 19. Porównanie rodzajów serwisów internetowych przeglądanych przez młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej

Serwisy internetowe	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Wrzuta.pl	121	72,02	104	85,25	7,11	0,01
Wikipedia	152	90,48	101	82,11	4,38	0,04

Istotnie więcej młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu korzysta z serwisu Wrzuta (85%), a znacząco więcej młodzieży niezagrożonej – z serwisu – Wikipedia (90%).

Tab. 20. Porównanie danych osobowych ujawnianych w Internecie przez młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej

Podanie nieznanemu przez Internet	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Dane osobowe	14	8,33	31	25,20	15,46	0,001
Przesłanie swojego zdjęcia	35	20,83	43	34,96	7,22	0,007
Numer telefonu	31	18,45	47	38,21	14,13	0,001
Adres zamieszkania	5	2,98	10	8,13	3,86	0,05

Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu znacząco częściej niż niezagrożona tym uzależnieniem, ujawnia swoje dane osobowe w sieci (25%), udostępnia numer telefonu (38%), adres zamieszkania (8%) oraz przesyła swoje zdjęcia (34%) nieznanym rozmówcom internetowym.

Tab. 21. Zachowania internetowych rozmówców, z którymi spotyka się młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej

Zachowania rozmówców	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Przesyłano Ci zdjęcia pornograficzne	9	5,36	18	14,63	7,26	0,01
Spotkanie się z agresją ze strony rozmówcy	26	15,48	36	29,27	8,06	0,005
Prośba ze strony rozmówcy internetowego o przesłanie mu Twojego zdjęcia	76	45,24	84	68,29	15,25	0,001
Prośba o podanie danych osobowych	36	21,43	50	40,65	12,60	0,001
Propozycja spotkania z nieznanym rozmówcą internetowym „twarzą w twarz”	28	16,67	24	19,51	7,29	0,03

Istotnie więcej młodzieży z grupy klinicznej niż kontrolnej spotkało się z agresją ze strony rozmówcy (29%), propozycją spotkania „twarzą w twarz” (20%), prośbą o podanie danych osobowych (41%) i przesłanie swojego zdjęcia (68%), a także otrzymało od rozmówców zdjęcia pornograficzne (15%) (tab.21).

Znacząco więcej młodzieży z grupy klinicznej niż z grupy kontrolnej uczestniczy w aukcjach internetowych (45%), kupuje ubrania (48%) i różne przedmioty przez Internet oraz gra w gry komputerowe (78%) (tab. 22).

Tab. 22. Porównanie działalności w Internecie młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej

Dane	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Uczestniczenie w aukcjach internetowych	54	32,14	55	45,08	5,04	0,02
Wylicytowanie przedmiotu większej wartości, niż jest wart w rzeczywistości, żeby mieć satysfakcję z wygranej licytacji	2	1,19	8	6,56	6,11	0,01
Kupowanie ubrań	53	31,55	58	47,54	7,65	0,006
Granie w gry komputerowe	100	59,88	92	74,80	7,04	0,01

Analogicznie, jak dla całej badanej grupy młodzieży, porównano za pomocą testu chi-kwadrat aktywność w Internecie, prowadzoną przez dziewczęta uzależnione i zagrożone uzależnieniem od Internetu oraz dziewczęta z grupy kontrolnej. W tabelach 23-27 zamieszczono tylko te wyniki z Ankiety Osobowej, które istotnie różnicowały grupę kliniczną i kontrolną.

Tab. 23. Porównanie częstotliwości korzystania z e-maili i portali internetowych przez dziewczęta z grupy klinicznej i kontrolnej

Itemy z Ankiety Osobowej	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna		t	p
	M	sd	M	sd		
Częstość sprawdzania skrzynki e-mail	1,87	0,86	2,09	1,05	-1,57	n.i.
Ilość godzin spędzanych na portalu Nasza Klasa	0,91	0,63	1,40	1,14	-3,18	0,002

Dziewczęta z grupy klinicznej istotnie więcej czasu spędzają na portalu „Nasza Klasa” niż dziewczęta z grupy kontrolnej.

Tab. 24. Porównanie rodzajów serwisów internetowych przeglądanych przez dziewczęta z grupy klinicznej i kontrolnej

Serwisy internetowe	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Wrzuta.pl	83	77,57	74	91,36	6,36	0,01

Znacząco więcej dziewcząt z grupy klinicznej niż kontrolnej przegląda serwis internetowy Wrzuta (91%).

Tab. 25. Porównanie danych osobowych ujawnianych przez Internet przez dziewczęta z grupy klinicznej i kontrolnej

Podanie nieznajomemu przez Internet	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Dane osobowe	7	6,54	16	19,75	7,49	0,006
Numer telefonu	22	20,56	32	39,51	8,08	0,004
Adres e-mail	34	31,78	39	48,15	5,20	0,02

Istotnie więcej dziewcząt z grupy klinicznej niż kontrolnej podało przez Internet osobie nieznanemu swoje dane osobowe (20%), numer telefonu (40%), spotkało się z agresją ze strony rozmówcy (23%), prośbą o ujawnienie danych osobowych (46%) oraz przesłanie swojego zdjęcia (77%).

Tab. 26. Zachowania internetowych rozmówców, z którymi spotykają się dziewczęta z grupy klinicznej i kontrolnej

Zachowania rozmówców	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Spotkanie się z agresją ze strony rozmówcy	10	9,35	19	23,46	7,04	0,008
Prośba ze strony rozmówcy internetowego o przesłanie mu Twojego zdjęcia	61	57,01	62	76,54	7,78	0,005
Prośba o podanie danych osobowych	28	26,17	37	45,68	7,76	0,005

Tab. 27. Porównanie działalności w Internecie dziewcząt z grupy klinicznej i kontrolnej

Dane	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Wylicytowanie przedmiotu większej wartości	0	0,00	6	7,41	8,19	0,004
Kupowanie ubrań	31	28,97	38	46,91	6,39	0,01
Granie w gry komputerowe	45	42,45	52	64,20	8,70	0,003

Istotnie więcej dziewcząt z grupy klinicznej niż kontrolnej uczestniczy w aukcjach internetowych (38%), kupuje ubrania przez Internet (47%) oraz gra w gry komputerowe (64%).

W tabelach 28-30, porównano za pomocą testu chi-kwadrat aktywność prowadzoną w sieci przez chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej.

Tab. 28. Porównanie częstotliwości korzystania z e-maili i portali internetowych przez chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej

Itemy z Ankiety Osobowej	Chłopcy grupa kontrolna		Chłopcy grupa kliniczna		t	p
	M	sd	M	sd		
Częstość sprawdzania skrzynki e-mail	1,77	0,90	2,36	1,14	-2,91	0,005
Ilość godzin spędzanych na portalu Nasza Klasa	0,60	0,55	0,63	0,79	-0,20	n.i.

Chłopcy uzależnieni i zagrożeni uzależnieniem od Internetu, istotnie częściej niż chłopcy z grupy kontrolnej sprawdzają pocztę internetową.

Tab. 29. Porównanie danych osobowych, ujawnianych w Internecie przez chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej

Podanie nieznanemu przez Internet	Chłopcy grupa kontrolna		Chłopcy grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Dane osobowe	7	11,48	15	35,71	8,70	0,003
Przesłanie swojego zdjęcia	9	14,75	13	30,95	3,89	0,05
Numer telefonu	9	14,75	15	35,71	6,11	0,01
Adres zamieszkania	3	4,92	7	16,67	3,92	0,05

Tab. 30. Zachowania internetowych rozmówców, z którymi spotykają się chłopcy z grupy klinicznej i kontrolnej

Zachowania rozmówców	Chłopcy grupa kontrolna		Chłopcy grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Przesyłano Ci zdjęcia pornograficzne	2	3,28	10	23,81	10,19	0,001
Prośba ze strony rozmówcy internetowego o przesłanie zdjęcia	15	24,59	22	52,38	8,35	0,004
Prośba o podanie danych osobowych	8	13,11	13	30,95	4,88	0,03

Uzyskane wyniki informują, że znacząco więcej chłopców z grupy klinicznej niż kontrolnej podało przez Internet osobie nieznanemu swoje dane osobowe (36%),

numer telefonu (36%), adres zamieszkania (17%), przesłało swoje zdjęcie (31%), otrzymało zdjęcia pornograficzne (24%) oraz zostało poproszonych o przesłanie swoich danych personalnych (31%) i zdjęcia (52%).

W kolejnym paragrafie rozprawy przedstawiono wyniki uzyskane przez młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej w zakresie zmiennej osobowościowej – sposobów radzenia sobie ze stresem.

2. Radzenie sobie ze stresem u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu

W paragrafie drugim przedstawiono wyniki analiz statystycznych, których celem było udzielenie odpowiedzi na pytanie: czy i jakie różnice występują między młodzieżą uzależnioną i zagrożoną i uzależnieniem od Internetu (grupa kliniczna) a młodzieżą niezagrożoną uzależnieniem od sieci (grupa kontrolna), w zakresie sposobów radzenia sobie ze stresem, mierzonych Kwestionariuszem Radzenia Sobie ze Stresem (KRS), autorstwa Janke, Erdman, Boucsein w polskim opracowaniu Januszewskiej.

W tabeli 31 zamieszczono wyniki testu t, obliczone w zakresie skal Kwestionariusza Radzenia Sobie ze Stresem (KRS), uzyskane przez młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej. Różnice na poziomie umiarkowanym, ($0,80 > E_s > 0,50$) między średnimi uzyskanymi przez młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej, wystąpiły w zakresie następujących skal KRS: Uzależnienie, Agresja, Rezygnacja, Obwinianie siebie, Izolowanie się od ludzi, Tendencja ucieczkowa (tab. 31).

Znaczące statystycznie różnice na niskim poziomie ($E_s < 0,50$), ujawniono między grupą kontrolną i kliniczną w zakresie skal KRS: Dalsze zajmowanie się w myślach, Bagatelizacja, Obrona przed winą, Poszukiwanie samopotwierdzenia, Poszukiwanie społecznego wsparcia, Próba kontroli przebiegu sytuacji, Porównywanie z innymi, Pozytywne instruowanie siebie oraz Tendencja unikowa (tab. 31).

Tab. 31. Porównanie średnich wyników KRS uzyskanych przez młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej

Skale Kwestionariusza KRS	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Bagatelizacja	8,23	4,66	10,24	4,35	-3,62	0,001	-0,45
Porównywanie z innymi	7,44	4,98	9,12	3,89	-3,14	0,002	-0,38
Obrona przed winą	7,18	4,03	9,03	3,49	-4,04	0,001	-0,49
Odwroćenie uwagi	8,78	4,57	9,67	3,81	-1,75	n.i.	-0,21
Zastępcza satysfakcja	8,40	4,78	10,90	4,97	-4,20	0,001	-0,51
Poszukiwanie samopotwierdzenia	8,15	4,84	10,01	3,98	-3,49	0,001	-0,42
Próba kontroli przebiegu sytuacji	8,71	4,84	10,43	3,93	-3,25	0,001	-0,39
Próba kontroli swoich reakcji	9,85	5,16	10,61	3,60	-1,43	n.i.	-0,17
Pozytywne instruowanie siebie	8,75	5,12	10,52	4,33	-3,00	0,003	-0,37
Poszukiwanie społecznego wsparcia	8,04	5,82	10,33	5,10	-3,38	0,001	-0,42
Tendencja unikowa	8,96	4,69	10,41	4,39	-2,60	0,010	-0,32
Tendencja ucieczkowa	6,29	4,49	8,86	4,34	-4,75	0,001	-0,58
Izolowanie się od ludzi	5,91	4,62	8,70	4,64	-4,92	0,001	-0,60
Dalsze zajmowanie się w myślach	8,20	5,68	10,74	4,79	-4,01	0,001	-0,48
Rezygnacja	7,71	4,61	10,36	4,16	-4,90	0,001	-0,60
Użalanie się nad sobą	7,28	4,94	10,04	4,73	-4,65	0,001	-0,57
Obwinianie siebie	7,29	5,27	10,16	4,51	-4,73	0,001	-0,59
Agresja	6,23	4,51	9,43	4,56	-5,77	0,001	-0,70
Uzależnienie	2,59	3,45	5,57	4,33	-6,11	0,001	-0,76

Otrzymane wyniki informują, że młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu istotnie częściej niż młodzież z grupy kontrolnej w sytuacji stresu nadużywa alkoholu, reaguje agresją skierowaną do siebie lub innych ludzi, rezygnuje z pokonywania trudności, planuje i realizuje zachowania, polegające na „ucieczce” z doświadczanej trudnej sytuacji, izoluje się od otoczenia lub obwinia siebie za zaistniałą sytuację. Młodzież z grupy klinicznej częściej niż młodzież z grupy kontrolnej koncentruje się na poniesionych porażkach lub stara się „zapomnieć” o problemie, bagatelizuje go i upatruje poza sobą przyczyny i źródła trudności.

Następnie porównano testem t wyniki otrzymane przez dziewczęta z grupy klinicznej i kontrolnej w zakresie skal Kwestionariusza Radzenia Sobie ze Stresem (KRS) (tab. 32).

Tab. 32. Porównanie średnich wyników KRS uzyskanych przez dziewczęta z grupy klinicznej i kontrolnej

Skale Kwestionariusza KRS	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Bagatelizacja	8,48	4,74	10,94	4,11	-3,68	0,001	-0,55
Porównywanie z innymi	6,56	3,98	9,35	3,90	-4,68	0,001	-0,71
Obrona przed winą	7,16	3,93	9,32	3,39	-3,93	0,001	-0,59
Odwrócenie uwagi	8,80	4,57	10,10	3,74	-2,09	0,040	-0,31
Zastępcza satysfakcja	8,33	5,04	11,87	4,66	-4,83	0,001	-0,73
Poszukiwanie samopotwierdzenia	8,06	4,94	10,57	3,69	-3,87	0,001	-0,58
Próba kontroli przebiegu sytuacji	8,58	4,85	10,75	4,05	-3,25	0,001	-0,49
Próba kontroli swoich reakcji	9,75	4,93	10,96	3,63	-1,88	n.i	-0,28
Pozytywne instruowanie siebie	8,49	4,84	11,18	4,11	-4,00	0,001	-0,60
Poszukiwanie społecznego wsparcia	9,33	5,79	11,05	4,87	-2,15	0,030	-0,32
Tendencja unikowa	9,51	4,83	10,88	4,00	-2,07	0,040	-0,31
Tendencja ucieczkowa	6,74	4,41	9,53	4,15	-4,32	0,001	-0,65
Izolowanie się od ludzi	6,43	4,72	9,16	4,48	-3,92	0,001	-0,59
Dalsze zajmowanie się w myślach	9,11	5,98	11,57	4,62	-3,09	0,002	-0,46
Rezygnacja	8,55	4,53	11,19	4,05	-4,09	0,001	-0,62
Użalanie się nad sobą	8,05	4,77	10,60	4,25	-3,75	0,001	-0,56
Obwinianie siebie	8,13	5,52	10,82	4,58	-3,54	0,001	-0,53
Agresja	6,48	4,48	10,04	4,31	-5,35	0,001	-0,81
Uzależnienie	2,29	3,04	5,97	4,47	-6,21	0,001	-0,96

Największe istotne statystycznie różnice między dziewczętami z grupy klinicznej i kontrolnej ujawniono w zakresie skal KRS: Uzależnienie i Agresja, dla których efekt standaryzowany osiągnął wysoką wartość ($Es > 0,80$).

Mniejsze (efekt standaryzowany uzyskał wartość umiarkowaną $0,50 < Es < 0,80$), aczkolwiek znaczące statystycznie różnice między dziewczętami z grupy klinicznej i kontrolnej wystąpiły w zakresie skal KRS: Zastępcza satysfakcja, Porównywanie z innymi, Tendencja ucieczkowa, Rezygnacja, Izolowanie się od ludzi, Obrona przed winą, Bagatelizacja, Poszukiwanie samopotwierdzenia, Użalanie się nad sobą i Pozytywne instruowanie siebie.

Otrzymane rezultaty informują, że dziewczęta uzależnione i zagrożone uzależnieniem od Internetu częściej niż dziewczęta z grupy kontrolnej w sytuacji stresu nadużywają alkoholu, przejawiają zachowania agresywne w stosunku do siebie

i innych oraz planują i realizują zachowania polegające na „ucieczce” z doświadczanej trudnej sytuacji. Uczennice z grupy klinicznej, w porównaniu do dziewcząt niezagrożonych uzależnieniem od Internetu, częściej reagują na stres dążeniem do doznania przyjemności, np. w formie jedzenia, oglądania telewizji, zakupu wcześniej odmawianej sobie rzeczy, bagatelizują problem, uciekają od niego i próbują o nim zapomnieć, izolują się od ludzi, upatrują poza sobą źródła trudności, koncentrują się na poniesionych porażkach i czują się „porzucone” przez los lub też wyrażają przekonanie, że są lepsze od innych ludzi.

W tabeli 33 przedstawiono wyniki testu t, za pomocą którego porównano rezultaty uzyskane w skalach KRS przez chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej.

Tab. 33. Porównanie średnich wyników KRS uzyskanych przez chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej

Skale Kwestionariusza KRS	Chłopcy grupa kontrolna		Chłopcy grupa kliniczna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Bagatelizacja	7,81	4,52	8,87	4,51	-1,13	n.i.	-0,23
Porównywanie z innymi	8,95	6,11	8,67	3,88	0,28	n.i.	0,06
Obrona przed winą	7,22	4,24	8,44	3,63	-1,50	n.i.	-0,31
Odwrócenie uwagi	8,76	4,61	8,82	3,87	-0,07	n.i.	-0,01
Zastępcza satysfakcja	8,52	4,34	8,97	5,05	-0,46	n.i.	-0,10
Poszukiwanie samopotwierdzenia	8,29	4,71	8,90	4,34	-0,65	n.i.	-0,13
Próba kontroli przebiegu sytuacji	8,93	4,86	9,79	3,64	-1,00	n.i.	-0,20
Próba kontroli swoich reakcji	10,03	5,56	9,92	3,49	0,12	n.i.	0,02
Pozytywne instruowanie siebie	9,21	5,58	9,21	4,52	0,00	n.i.	0,01
Poszukiwanie społecznego wsparcia	5,83	5,23	8,90	5,32	-2,81	0,01	-0,58
Tendencja unikowa	8,02	4,31	9,49	5,00	-1,50	n.i.	-0,31
Tendencja uciezkowa	5,52	4,55	7,54	4,46	-2,17	0,03	-0,45
Izolowanie się od ludzi	5,02	4,34	7,79	4,88	-2,87	0,005	-0,60
Dalsze zajmowanie się w myślach	6,64	4,77	9,10	4,75	-2,50	0,01	-0,52
Rezygnacja	6,26	4,42	8,72	3,94	-2,87	0,005	-0,59
Użalanie się nad sobą	5,97	4,97	8,95	5,45	-2,74	0,01	-0,57
Obwinianie siebie	5,84	4,48	8,87	4,14	-3,42	0,001	-0,70
Agresja	5,81	4,57	8,23	4,84	-2,47	0,02	-0,51
Uzależnienie	3,12	4,04	4,77	3,97	-1,99	0,050	-0,41

Uzależnieni i zagrożeni uzależnieniem od Internetu chłopcy, istotnie częściej niż chłopcy z grupy kontrolnej stosują nieadaptacyjne metody radzenia sobie ze stresem, o czym świadczą znacząco wyższe wyniki, które uzyskali w skalach KRS: Obwinianie siebie, Izolowanie się od ludzi, Rezygnacja, Poszukiwanie społecznego wsparcia, Użalanie się nad sobą, Agresja oraz Dalsze zajmowanie się w myślach. Różnice między wymienionymi skalami osiągnęły poziom umiarkowany ($0,50 < E_s < 0,80$). Słabe, aczkolwiek istotne statystycznie różnice między kliniczną i kontrolną grupą chłopców ujawniono w zakresie skal KRS: Tendencja uciezkowa i Uzależnienie (efekt standaryzowany uzyskał wartości niskie $E_s < 0,50$).

Otrzymane na podstawie analiz statystycznych wyniki wskazują, że chłopcy z grupy klinicznej znacząco częściej niż z grupy kontrolnej reagują na stres poczuciem winy, wycofują się z kontaktów interpersonalnych, rezygnują z pokonywania trudności, koncentrują się na poniesionych porażkach i czują się „pokonani przez los” lub też reagują autoagresją, nadużywają alkoholu oraz planują i realizują zachowania, polegające na „ucieczce” z doświadczanej trudnej sytuacji.

Podsumowując powyższe wyniki, można stwierdzić, że młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu częściej niż młodzież niezagrożona tym uzależnieniem, wykorzystuje nieadaptacyjne sposoby radzenia sobie ze stresem, istotnie częściej reaguje agresją skierowaną do innych ludzi i do siebie. Predyspozycja do reagowania w sytuacji stresu agresją może łączyć się, z podkreślaną przez niektórych badaczy tematu (Browne, Hamilton-Giachritsis 2005; Kim i wsp. 2008; Wang, Yang 2009; Peng i wsp. 2008; Slater i wsp. 2003; Przybylski i wsp. 2009), nasiloną agresją u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu, rozumianą jako cecha osobowości. Porównaniu nasilenia syndromu agresji u młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej poświęcono kolejny paragraf pracy.

3. Nasilenie syndromu agresji u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu

W kolejnym paragrafie pracy podjęto próbę odpowiedzi na pytanie: czy i w zakresie jakich typów agresji mierzonych Kwestionariuszem „Nastroje i Humory”

autorstwa Buss, Durkee, w autorskim przekładzie Choynowskiego, Kosewskiego, Ostrichańskiej, Wójcik występują różnice między młodzieżą uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu (grupa kliniczna) a młodzieżą niezagrożoną uzależnieniem od sieci (grupa kontrolna) (tab. 34)? W analizach statystycznych uwzględniono podział badanych z uwagi na płeć (tab. 35, 36).

Tab. 34. Porównanie średnich wyników Kwestionariusza „Nastroje i Humory” uzyskanych przez młodzież z grupy klinicznej i kontrolnej

Skale Kwestionariusza „Nastroje i Humory”	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Agresja fizyczna	0,81	0,50	1,00	0,45	-3,37	0,001	-0,41
Agresja pośrednia	0,80	0,42	1,08	0,39	-5,55	0,001	-0,68
Irytacja	1,01	0,44	1,22	0,36	-4,31	0,001	-0,51
Negatywizm	0,98	0,53	1,24	0,45	-4,35	0,001	-0,52
Uraza	0,84	0,46	1,08	0,46	-4,19	0,001	-0,51
Podejrzliwość	0,88	0,41	1,03	0,38	-3,03	0,003	-0,37
Agresja słowna	0,96	0,37	1,15	0,30	-4,64	0,001	-0,55
Poczucie winy	0,94	0,51	1,13	0,44	-3,30	0,001	-0,40
Ogólny poziom agresji	62,61	21,94	76,56	19,88	-5,56	0,001	-0,67
Współczynnik agresji	9,55	3,80	11,60	3,55	-4,66	0,001	-0,56
Współczynnik wrogości	9,69	2,95	8,07	2,89	-3,96	0,001	-0,47

Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu uzyskała istotnie statystycznie wyższe wyniki niż młodzież z grupy kontrolnej w zakresie wszystkich skal Kwestionariusza „Nastroje i Humory” (tab. 34). Różnice w skalach: Agresja pośrednia, Ogólny poziom agresji, Współczynnik agresji, Agresja słowna, Negatywizm, Irytacja i Uraza wystąpiły na poziomie umiarkowanym (efekt standaryzowany Es w granicach od 0,50 do 0,80), a w skalach: Agresja fizyczna, Podejrzliwość, Współczynnik wrogości i Poczucie winy na poziomie niskim (efekt standaryzowany Es w granicach od 0,20 do 0,50).

Otrzymane wyniki informują, że młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu charakteryzuje się znacząco większym nasileniem agresji niż młodzież z grupy kontrolnej. Młodzież z grupy klinicznej istotnie częściej niż młodzież z grupy kontrolnej, obgaduje innych, niszczy cudzą własność, reaguje buntem, wściekłością,

drażliwością, kłóci się, krzyczy, rzuca przedmiotami, trzaska drzwiami - jeśli ktoś nie robi tego, czego ona chce, jest zazdrosna, nieufna w stosunku do ludzi, częściej używa siły fizycznej przeciwko innym ludziom oraz reaguje poczuciem winy.

Następnie porównano za pomocą testu t nasilenie agresji u dziewcząt z grupy klinicznej i kontrolnej (tab. 35).

Tab. 35. Porównanie średnich wyników Kwestionariusza „Nastroje i Humory” uzyskanych przez dziewczęta z grupy klinicznej i kontrolnej

Skale Kwestionariusza „Nastroje i Humory”	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Agresja fizyczna	0,67	0,42	0,94	0,41	-4,44	0,001	-0,66
Agresja pośrednia	0,80	0,43	1,09	0,38	-4,77	0,001	-0,71
Irytacja	1,01	0,45	1,26	0,35	-4,24	0,001	-0,62
Negatywizm	0,93	0,51	1,31	0,42	-5,53	0,001	-0,82
Uraza	0,84	0,47	1,12	0,48	-4,01	0,001	-0,60
Podejrzliwość	0,86	0,43	1,05	0,36	-3,27	0,001	-0,48
Agresja słowna	0,97	0,37	1,17	0,30	-4,08	0,001	-0,60
Poczucie winy	1,00	0,48	1,14	0,46	-1,96	n.i.	0,01
Ogólny poziom agresji	60,82	21,98	77,23	18,74	-5,43	0,001	-0,80
Współczynnik agresji	9,12	3,83	11,62	3,47	-4,68	0,001	-0,68
Współczynnik wrogości	6,46	3,13	8,35	2,89	-4,29	0,001	-0,63

Dziewczęta uzależnione i zagrożone uzależnieniem od Internetu uzyskały istotnie statystycznie wyższe wyniki niż dziewczęta z grupy kontrolnej w zakresie wszystkich skal Kwestionariusza „Nastroje i Humory”, z wyjątkiem skali – Poczucie winy. Różnice między średnimi uzyskanymi przez grupę kontrolną i kliniczną w zakresie skali: Ogólny poziom agresji oraz Negatywizm są wysokie (efekt standaryzowany $Es > 0,80$), a w zakresie pozostałych skal badających typy zachowań agresywnych – umiarkowane (efekt standaryzowany Es uzyskał wartości w przedziale 0,50 do 0,80). W skali Podejrzliwość różnice między średnimi wynikami otrzymanymi przez obie grupy dziewcząt uzyskały niski poziom (efekt standaryzowany Es mieści się w przedziale od 0,20 do 0,50).

Dziewczęta z grupy klinicznej charakteryzuje znacząco wyższy poziom agresji i wrogości niż dziewczęta z grupy kontrolnej. Dziewczęta uzależnione i zagrożone uzależnieniem od Internetu częściej niż dziewczęta niezagrożone tym uzależnieniem przejawiają zachowania opozycyjne, buntownicze, skierowane przeciw autorytetom, odmawiają współpracy, stosują bierny opór, niszczą sprzęty, stosują agresję fizyczną wobec innych ludzi, częściej kłócą się, przeklinają, obgadują innych, niszczą cudzą własność oraz wyrażają zazdrość i nienawiść w stosunku do ludzi.

W tabeli 36 przedstawiono wyniki uzyskane przez chłopców uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od Internetu (grupa kliniczna) i chłopców niezagrożonych uzależnieniem od sieci (grupa kontrolna) w zakresie skal Kwestionariusza „Nastroje i Humory”.

Tab. 36. Porównanie średnich wyników Kwestionariusza „Nastroje i Humory” autorstwa Buss, Durkee uzyskanych przez chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej

Skale Kwestionariusza „Nastroje i Humory”	Chłopcy grupa kontrolna		Chłopcy grupa kliniczna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Agresja fizyczna	1,06	0,53	1,12	0,49	-0,58	n.i.	-0,12
Agresja pośrednia	0,80	0,41	1,05	0,40	-2,95	0,004	-0,60
Irytacja	1,02	0,41	1,13	0,38	-1,47	n.i.	-0,30
Negatywizm	1,07	0,57	1,10	0,48	-0,22	n.i.	-0,05
Uraza	0,85	0,46	0,99	0,42	-1,53	n.i.	-0,31
Podejrzliwość	0,92	0,36	0,98	0,41	-0,70	n.i.	-0,14
Agresja słowna	0,94	0,38	1,10	0,31	-2,25	0,03	-0,45
Poczucie winy	0,83	0,55	1,12	0,42	-2,97	0,004	-0,59
Ogólny poziom agresji	65,76	21,69	75,25	22,12	-2,11	0,05	-0,43
Współczynnik agresji	10,32	3,66	11,57	3,75	-1,65	n.i.	-0,34
Współczynnik wrogości	7,12	2,56	7,53	2,84	-0,74	n.i.	-0,15

Chłopcy uzależnieni i zagrożeni uzależnieniem od Internetu uzyskali istotnie statystycznie wyższe wyniki, niż chłopcy z grupy kontrolnej, w zakresie następujących skal Kwestionariusza „Nastroje i Humory: Agresja pośrednia, Poczucie winy (efekt standaryzowany Es na poziomie umiarkowanym), Agresja słowna oraz Ogólny poziom agresji (efekt standaryzowany Es na poziomie niskim).

Uczniowie z grupy klinicznej istotnie częściej przejawiają agresję słowną, kłóćą się, krzyczą, przeklinają, krytykują i złośliwie obgadują innych, niszczą cudzą własność, rzucają przedmiotami, trzaskają drzwiami - jeśli ktoś nie robi tego, czego oni chcą.

4. Nasilenie objawów zaburzeń nerwicowych u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu

Celem udzielenia odpowiedzi na pytanie badawcze: czy i w zakresie jakich zaburzeń nerwicowych młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu (grupa kliniczna) różni się od młodzieży niezagrożonej tym uzależnieniem (grupa kontrolna), porównano obie grupy testem t, w zakresie skal Kwestionariusza Objawowego „O” Aleksandrowicza (tab. 37).

Tab. 37. Porównanie nasilenia zaburzeń nerwicowych u młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej

Skale Kwestionariusza Objawowego	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Zaburzenia fobiczne	0,64	0,88	1,26	1,30	-4,44	0,001	-0,56
Zaburzenia lękowe	1,18	1,24	2,16	1,64	-5,39	0,001	-0,67
Zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne	1,00	1,12	1,99	1,51	-5,92	0,001	-0,74
Konwersje	0,72	0,85	1,63	1,41	-6,17	0,001	-0,78
Zaburzenia autonomiczne z zakresu serca i ukł. sercowo-naczyniowego	1,25	1,15	2,23	1,51	-5,88	0,001	-0,73
Zaburzenia somatyzacyjne	0,75	0,80	1,51	1,33	-5,50	0,001	-0,70
Zaburzenia hipochondryczne	0,78	1,19	1,71	1,78	-4,89	0,001	-0,61
Neurastenia	1,43	1,30	2,32	1,62	-4,89	0,001	-0,61
Zespół depersonalizacji-derealizacji	1,09	1,22	2,02	1,61	-5,18	0,001	-0,64
Mieszane zaburzenia osobowości- unikanie i zależność	1,26	1,39	2,28	1,63	-5,62	0,001	-0,67
Mieszane zaburzenia osobowości- impulsywność i histrioniczność	1,38	1,44	2,31	1,72	-4,73	0,001	-0,58
Nieorganiczne zaburzenia snu	1,60	1,67	2,30	1,64	-3,46	0,001	-0,42
Dysfunkcje seksualne	0,35	0,78	0,91	1,16	-4,54	0,001	-0,57
Dystymia	1,46	1,37	2,30	1,49	-4,85	0,001	-0,59

Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu uzyskała istotnie statystycznie wyższe wyniki niż młodzież niezagrożona tym uzależnieniem, w zakresie wszystkich zaburzeń nerwicowych, wyodrębnionych w Kwestionariuszu Objawowym „O” Aleksandrowicza. Różnice między średnimi wynikami są umiarkowane, na co wskazuje efekt standaryzowany, który mieści się w przedziale od 0,50 do 0,80.

Młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu charakteryzuje znacząco większe nasilenie zaburzeń obsesyjno-kompulsyjnych, konwersyjnych, lękowych, autonomicznych z zakresu serca i układu sercowo-naczyniowego, zaburzeń somatyzacyjnych, hipochondrycznych, neurastenii oraz dystymii.

W tabeli 38 przedstawiono wyniki testu t otrzymane w zakresie skal Kwestionariusza Objawowego „O” Aleksandrowicza przez dziewczęta z grupy klinicznej i kontrolnej.

Tab. 38. Porównanie nasilenia zaburzeń nerwicowych u dziewcząt z grupy klinicznej i kontrolnej

Skale Kwestionariusza Objawowego	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Zaburzenia fobiczne	0,73	0,95	1,37	1,31	-3,66	0,001	-0,56
Zaburzenia lękowe	1,43	1,31	2,42	1,63	-4,43	0,001	-0,67
Zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne	1,02	1,08	2,07	1,51	-5,20	0,001	-0,79
Konwersje	0,83	0,92	1,70	1,40	-4,77	0,001	-0,73
Zaburzenia autonomiczne z zakresu serca i ukł. sercowo-naczyniowego	1,50	1,21	2,42	1,50	-4,43	0,001	-0,67
Zaburzenia somatyzacyjne	0,86	0,87	1,63	1,34	-4,41	0,001	-0,68
Zaburzenia hipochondryczne	0,93	1,28	1,86	1,75	-3,98	0,001	-0,61
Neurastenia	1,65	1,40	2,53	1,63	-3,87	0,001	-0,58
Zespół depersonalizacji-derealizacji	1,27	1,26	2,23	1,61	-4,35	0,001	-0,66
Mieszane zaburzenia osobowości- unikanie i zależność	1,49	1,50	2,47	1,65	-4,11	0,001	-0,62
Mieszane zaburzenia osobowości- impulsywność i histrioniczność	1,68	1,51	2,60	1,72	-3,77	0,001	-0,57
Nieorganiczne zaburzenia snu	1,82	1,74	2,40	1,65	-2,32	0,022	-0,34
Dysfunkcje seksualne	0,31	0,72	0,96	1,16	-4,37	0,001	-0,67
Dystymia	1,77	1,40	2,45	1,46	-3,16	0,002	-0,47

Dziewczęta uzależnione i zagrożone uzależnieniem od Internetu uzyskały istotnie statystycznie wyższe wyniki w zakresie wszystkich skal Kwestionariusza Objawowego Aleksandrowicza niż dziewczęta niezagrożone tym uzależnieniem. Różnice między wynikami średnimi wystąpiły na poziomie umiarkowanym, na co wskazuje efekt standaryzowany mieszczący się w granicach od 0,50 do 0,80.

Otrzymane wyniki wskazują na znacznie bardziej nasilone u dziewcząt z grupy klinicznej niż kontrolnej objawy nerwicowe: obsesyjno-kompulsyjne, konwersyjne, somatyzacyjne, lękowe, hipochondryczne, objawy zespołu depersonalizacji-derealizacji oraz neurastenii. Największe różnice między badanymi grupami dziewcząt występują w zakresie objawów obsesyjno-kompulsyjnych.

W tabeli 39 porównano za pomocą testu t wyniki otrzymane przez chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej, w zakresie skal Kwestionariusza Objawowego Aleksandrowicza.

Tab. 39. Porównanie nasilenia zaburzeń nerwicowych u chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej

Skale Kwestionariusza Objawowego	Chłopcy grupa kliniczna		Chłopcy grupa kontrolna		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Zaburzenia fobiczne	0,48	0,72	1,03	1,27	-2,39	0,02	-0,53
Zaburzenia lękowe	0,74	0,96	1,59	1,54	-3,02	0,004	-0,67
Zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne	0,97	1,20	1,81	1,51	-2,87	0,01	-0,62
Konwersje	0,53	0,67	1,49	1,44	-3,80	0,000	-0,85
Zaburzenia autonomiczne z zakresu serca i ukł. sercowo-naczyniowego	0,81	0,90	1,84	1,45	-3,89	0,001	-0,86
Zaburzenia somatyzacyjne	0,54	0,60	1,26	1,29	-3,19	0,003	-0,72
Zaburzenia hipochondryczne	0,50	0,94	1,37	1,81	-2,70	0,02	-0,60
Neurastenia	1,04	1,02	1,87	1,53	-2,92	0,005	-0,64
Zespół depersonalizacji-derealizacji	0,77	1,09	1,57	1,56	-2,72	0,02	-0,59
Mieszane zaburzenia osobowości-unikanie i zależność	0,85	1,08	1,89	1,55	-3,60	0,001	-0,79
Mieszane zaburzenia osobowości-impulsywność i histrioniczność	0,85	1,16	1,71	1,60	-2,82	0,02	-0,61
Nieorganiczne zaburzenia snu	1,22	1,47	2,09	1,64	-2,63	0,01	-0,56
Dysfunkcje seksualne	0,42	0,88	0,82	1,18	-1,78	n.i.	-0,38
Dystymia	0,90	1,14	1,98	1,53	-3,69	0,001	-0,80

Chłopcy uzależnieni i zagrożeni uzależnieniem od Internetu, podobnie jak dziewczęta, otrzymali istotnie wyższe wyniki od chłopców niezagrożonych tym uzależnieniem w zakresie wszystkich skal Kwestionariusza Objawowego. Różnice między porównywanymi grupami, w zakresie objawów konwersyjnych, depresyjnych oraz zaburzeń autonomicznych z zakresu serca i układu sercowo-naczyniowego wystąpiły na poziomie wysokim (efekt standaryzowany > 0,80), a w zakresie objawów: somatyzacyjnych, lękowych, neurastenii, obsesyjno-kompulsyjnych oraz zaburzeń hipochondrycznych – na poziomie umiarkowanym.

5. Myśli, tendencje i próby samobójcze u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu

W tabeli 40 porównano za pomocą testu chi-kw. liczbę młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej, która informuje o występowaniu myśli, tendencji samobójczych oraz dokonuje prób samobójczych i samouszkodzeń. W obliczeniach uwzględniono podział badanych ze względu na płeć.

Tab. 40. Liczebność młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej z myślami, tendencjami samobójczymi oraz dokonującej prób samobójczych i samouszkodzeń

Dane	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Cała grupa						
Myśli samobójcze	38	23,17	53	44,54	14,43	0,001
Tendencje samobójcze	26	15,85	43	36,13	15,38	0,001
Próby samobójcze	5	3,05	7	5,88	1,36	n.i.
Samouszkodzenia	26	15,85	47	39,50	20,14	0,001
Dziewczęta						
Myśli samobójcze	26	24,76	36	45,00	8,35	0,004
Tendencje samobójcze	19	18,10	30	37,50	8,78	0,003
Próby samobójcze	4	3,81	3	3,75	0,14	n.i.
Samouszkodzenia	18	17,14	31	38,75	10,89	0,001
Chłopcy						
Myśli samobójcze	12	20,34	17	43,59	6,09	0,01
Tendencje samobójcze	7	11,86	13	33,33	6,66	0,01
Próby samobójcze	1	1,69	4	10,26	2,01	n.i.
Samouszkodzenia	8	13,56	16	41,03	9,58	0,002

Uwaga: W przypadku małej liczebności grup obliczono chi-kw. z poprawką Yatesa

Wyniki analiz statystycznych wskazują, że istotnie więcej młodzieży (zarówno dziewcząt, jak i chłopców) uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu niż młodzieży z grupy kontrolnej informuje o występowaniu myśli, tendencji samobójczych oraz znacząco częściej dokonuje samouszkodzeń.

W tabeli 41 zamieszczono współczynniki korelacji punktowo-biseryjnej, obliczone między występowaniem myśli, tendencji samobójczych oraz dokonywaniem samouszkodzeń u młodzieży a wynikami w skalach Kwestionariusza do Badania Uzależnienia od Internetu Pawłowskiej i Potembskiej.

Tab. 41. Zależności między skalami KBUI a zachowaniami samobójczymi i dokonywaniem samouszkodzeń w grupie badanej młodzieży

Zmienne	Cała grupa			Dziewczęta			Chłopcy		
	MS	TS	SU	MS	TS	SU	MS	TS	SU
Akceptacja	0,26 ^{***}	0,22 ^{**}	0,33 ^{***}	0,24 [*]	0,29 ^{**}	0,44 ^{***}	0,30 ^{**}	n.i.	n.i.
Gry	0,26 ^{***}	0,16 [*]	0,20 ^{**}	0,29 ^{**}	0,28 ^{**}	0,35 ^{***}	0,37 ^{**}	n.i.	n.i.
Funkcja użytkowa	0,17 [*]	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.
Uzależnienie od Internetu	0,26 ^{***}	0,18 [*]	0,25 ^{***}	0,23 [*]	n.i.	0,30 ^{**}	0,33 ^{**}	n.i.	0,23 ^{**}
Pornografia	0,32 ^{***}	0,34 ^{***}	0,38 ^{***}	0,30 ^{**}	0,44 ^{***}	0,48 ^{***}	0,40 ^{***}	0,24 [*]	0,33 ^{**}

Uwaga: Oznaczenia symboli: MS - Myśli samobójcze; TS - Tendencje samobójcze; SU - Samouszkodzenia

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

W całej badanej grupie młodzieży oraz w grupie dziewcząt stwierdzono istotne statystycznie dodatnie korelacje między objawami uzależnienia od Internetu mierzonego KBUI, poczuciem bycia akceptowaną, rozumianą wyłącznie w kontaktach przez Internet, graniem w agresywne gry komputerowe i korzystaniem z pornografii sieciowej a myślami i tendencjami samobójczymi oraz dokonywaniem samouszkodzeń.

Wyniki otrzymane w grupie chłopców informują o istotnych statystycznie dodatnich zależnościach między myślami, tendencjami samobójczymi i dokonywaniem samouszkodzeń a korzystaniem z pornografii internetowej oraz między dokonywaniem samouszkodzeń a uzależnieniem od Internetu mierzonym KBUI. W grupie chłopców ujawniono ponadto znaczące dodatnie korelacje między

myślami samobójczymi a poszukiwaniem zrozumienia, akceptacji wyłącznie w kontaktach przez Internet i graniem w agresywne gry komputerowe.

6. Stosowanie środków psychoaktywnych przez młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu

W tabeli 42 porównano za pomocą testu chi-kw. liczbę młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej, która pije alkohol, przyjmuje narkotyki i pali papierosy.

W analizach dotyczących picia alkoholu i palenia papierosów przez młodzież, uwzględniono jedynie osoby w wieku od 13 do 17 roku życia (N=210).

Tab. 42. Porównanie liczby młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej, która pije alkohol, przyjmuje narkotyki i pali papierosy

Dane	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Cała grupa						
Picie alkoholu	94	77,69	83	93,26	9,39	0,002
Przyjmowanie narkotyków	20	11,90	14	11,38	0,02	n.i.
Palenie papierosów	18	14,88	16	18,39	0,46	n.i.
Dziewczęta						
Picie alkoholu	53	69,74	52	92,86	10,59	0,001
Przyjmowanie narkotyków	8	7,48	9	11,11	0,74	n.i.
Palenie papierosów	10	13,16	10	18,18	0,62	n.i.
Chłopcy						
Picie alkoholu	41	91,11	31	93,94	0,21	n.i.
Przyjmowanie narkotyków	12	19,67	5	11,90	1,10	n.i.
Palenie papierosów	8	17,78	6	18,75	0,01	n.i.

Wyniki badań informują, że istotnie więcej młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu niż młodzieży z grupy kontrolnej pije alkohol.

Nie stwierdzono znaczących statystycznie różnic między liczbą młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej przyjmującej narkotyki i palącej papierosy.

7. Czynniki środowiskowe u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu

Celem udzielenia odpowiedzi na pytanie: czy młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu (grupa kliniczna) różni się od młodzieży niezagrożonej (grupa kontrolna) w zakresie zmiennych środowiskowych, porównano obie grupy za pomocą testu chi-kw. w zakresie czynników środowiskowych, wyodrębnionych w Ankiecie własnej konstrukcji. Wyniki analiz zamieszczono w tabeli 43.

Tab. 43. Porównanie zmiennych środowiskowych młodzieży z grupy klinicznej i kontrolnej

Dane	Grupa kontrolna		Grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Konflikty z kolegami	47	28,14	55	44,72	8,53	0,003
Obecność konfliktów z rodzicami	91	54,49	84	69,42	6,56	0,01
Obecność konfliktów pomiędzy rodzicami	67	39,88	67	55,37	6,79	0,01
Ocena małżeństwa rodziców jako niezgodne	33	20,12	39	32,77	5,82	0,02
Brak zrozumienia przez matkę	20	12,12	26	21,31	4,40	0,03
Brak zrozumienia przez ojca	42	25,77	45	37,82	4,68	0,03
Poczucie rozczarowywania matki	51	30,91	63	51,64	12,59	0,001
Poczucie rozczarowywania ojca	43	26,38	51	42,86	8,40	0,004

Wyniki zamieszczone w tabeli 43 informują, że istotnie więcej młodzieży z grupy klinicznej niż kontrolnej ma poczucie, że rozczarowuje swoich rodziców, zgłasza występowanie konfliktów z rodzicami oraz konfliktów pomiędzy matką a ojcem, negatywnie ocenia małżeństwo swoich rodziców, nie czuje się przez rodziców rozumiana oraz ma problemy z nauką w szkole. Największe znaczące różnice między grupą kliniczną i kontrolną dotyczą poczucia rozczarowywania matki.

W tabeli 44 zamieszczono wyniki testu chi-kwadrat, za pomocą którego porównano czynniki rodzinne dotyczące dziewcząt z grupy klinicznej i kontrolnej.

Istotnie więcej dziewcząt uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od Internetu niż dziewcząt z grupy kontrolnej zgłasza, że rozczarowuje swoją matkę, nie

czuje się przez nią rozumiana, doświadcza konfliktów z rodzicami oraz kolegami w szkole, informuje o konfliktach między rodzicami i problemach z nauką. Największe różnice między grupą kliniczną i kontrolną ujawniono w zakresie problemów z nauką oraz poczucia rozczarowywania matki (tab. 44).

Tab. 44. Porównanie zmiennych środowiskowych u dziewcząt z grupy klinicznej i kontrolnej

Dane	Dziewczęta grupa kontrolna		Dziewczęta grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Problemy z nauką w szkole	7	6,54	17	20,99	8,64	0,003
Obecność konfliktów z rodzicami	60	56,60	59	73,75	5,82	0,02
Obecność konfliktów pomiędzy rodzicami	44	41,12	46	57,50	4,92	0,03
Obecność konfliktów z kolegami	28	26,42	36	44,44	6,63	0,01
Brak zrozumienia przez matkę	13	12,50	19	23,46	3,82	0,05
Poczucie, że rozczarowuje się matkę	27	25,96	37	45,68	7,82	0,005

W tabeli 45 zamieszczono wyniki testu chi-kw., za pomocą którego porównano czynniki rodzinne u chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej.

Tab. 45. Porównanie zmiennych środowiskowych u chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej

Dane	Chłopcy grupa kontrolna		Chłopcy grupa kliniczna		χ^2	p
	N	%	N	%		
Ocena małżeństwa rodziców jako niezgodne	8	13,11	13	31,71	5,18	0,02
Obecność przemocy fizycznej w rodzinie	1	1,64	9	21,43	11,11	0,001
Obecność przemocy psychicznej w rodzinie	3	4,92	8	19,05	5,21	0,02
Poczucie, że rozczarowuje się matkę	24	39,34	26	63,41	5,68	0,02
Poczucie, że rozczarowuje się ojca	21	35,00	25	60,98	6,63	0,01

Uwaga: W przypadku małej liczebności grup (poniżej 5 osób), obliczono chi-kw. z poprawką Yatesa

Otrzymane wyniki informują, że istotnie więcej chłopców z grupy klinicznej niż kontrolnej zgłasza obecność przemocy fizycznej i psychicznej w rodzinie, czuje, że

rozczarowuje rodziców oraz ocenia małżeństwo rodziców jako konfliktowe. Największe różnice między porównywanymi grupami chłopców dotyczą: stosowania przemocy fizycznej przez członka rodziny oraz poczucia rozczarowywania ojca (tab. 45).

Przedstawione w rozdziale III wyniki badań informują o występowaniu znaczących różnic między młodzieżą z grupy klinicznej i kontrolnej w zakresie: aktywności przejawianej w Internecie, zmiennych osobowościowych, takich jak sposoby radzenia sobie ze stresem i nasilenie syndromu agresji oraz nasilenia zaburzeń nerwicowych i czynników środowiskowych.

Rozdział IV

Uwarunkowania uzależnienia od Internetu i aktywności wykazywanej w sieci przez młodzież

Celem analiz statystycznych, opisanych w kolejnym rozdziale rozprawy, było wskazanie zmiennych będących najlepszymi predyktorami uzależnienia od Internetu, grania w agresywne gry komputerowe, korzystania z pornografii internetowej oraz poszukiwania akceptacji i zrozumienia wyłącznie w kontaktach nawiązywanych online. W tym celu przeprowadzono kolejno równania regresji liniowej krokowej postępującej, do których wprowadzono jako zmienne zależne (wyjaśniane): wynik ogólny w skali IAT oraz wyniki w skalach wyodrębnionych w KBUI. Zmiennymi niezależnymi (wyjaśniającymi) były czynniki rodzinne, socjodemograficzne, ujęte w Ankiecie Osobowej własnej konstrukcji oraz sposoby radzenia sobie ze stresem, rodzaje przejawianej przez badaną młodzież agresji i objawy psychopatologiczne.

1. Uwarunkowania uzależnienia od Internetu

W pierwszym etapie analiz wprowadzono do równania regresji jako zmienną wyjaśnianą (zależną) - uzależnienie od Internetu mierzone skalą ogólną IAT Young (tab. 46).

Tab. 46. Wyniki regresji liniowej krokowej dla zmiennej zależnej – uzależnienia od Internetu mierzonego IAT Young

Zmienne niezależne	R	R ²	F	β	t
Agresja	0,47	0,22	67,28***	0,24	3,91***
Zaburzenia konwersyjne (dysocjacyjne)	0,54	0,29	24,79***	0,22	4,00***
Uzależnienie	0,57	0,33	14,72***	0,18	3,05**
Poczucie, że rozczarowuje się matkę	0,59	0,35	7,43**	0,14	2,56**
Zastępcza satysfakcja	0,60	0,36	4,98*	0,15	2,69**
Problemy z nauką w szkole	0,61	0,38	5,14*	0,10	1,92
Brak zrozumienia przez matkę	0,62	0,39	3,07	0,12	2,20*
Obecność przemocy psychicznej w rodzinie	0,63	0,39	3,33	-0,10	-1,83

R= 0,63; R²= 0,39; Popraw. R²= 0,37; F(8,236)=19,16; p<0,001; Błąd std. estymacji: 11,57
*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Zmiennymi będącymi najlepszymi predyktorami uzależnienia od Internetu u młodzieży, mierzonego IAT Young są nieadaptacyjne sposoby radzenia sobie za stresem, takie jak: zachowania destruktywne skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie, nadużywanie alkoholu oraz poszukiwanie zastępczej satysfakcji, np. oglądanie telewizji, korzystanie z Internetu, robienie zakupów, nasilone zaburzenia konwersyjne, problemy z nauką w szkole oraz poczucie braku zrozumienia przez matkę. Wymienione wyżej zmienne psychologiczne i rodzinne wyjaśniają w sumie 39% wariacji uzależnienia od Internetu u młodzieży. Zmienną, wyjaśniającą największy (22%) procent wariacji uzależnienia od Internetu jest reagowanie na stres agresją lub autoagresją.

W tabeli 47 przedstawiono wyniki regresji liniowej krokowej postępującej dla zmiennej zależnej - uzależnienia od Internetu mierzonego KBUI.

Tab. 47. Wyniki regresji liniowej krokowej dla zmiennej zależnej – uzależnienia od Internetu mierzonego KBUI

Zmienne niezależne	R	R ²	F	β	t
Agresja	0,35	0,12	35,17***	0,19	3,03**
Uzależnienie	0,41	0,17	16,08***	0,19	3,10**
Agresja pośrednia	0,46	0,22	14,12***	0,19	3,23***
Płeć męska	0,49	0,24	8,99**	0,19	3,43***
Zaburzenia somatyzacyjne	0,52	0,27	9,90**	0,20	3,43***
Młodszy wiek	0,53	0,29	5,42*	0,13	2,44*
Brak zrozumienia przez matkę	0,55	0,30	4,20*	0,13	2,38*
Obecność przemocy fizycznej w rodzinie	0,55	0,31	3,40	-0,10	-1,84
R= 0,55; R ² = 0,31; Popraw. R ² = 0,28; F(8,251)=13,88; p<0,001; Błąd std. estymacji: 0,62 *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001					

Najlepszymi predyktorami uzależnienia od Internetu mierzonego KBUI są ujawniane w sytuacji stresu: zachowania destruktywne, skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie, nadużywanie alkoholu, płeć męska, młodszy wiek, nasilona agresja pośrednia, której wyrazem jest: złośliwe obgadywanie innych lub niszczenie cudzej własności, ataki wściekłości wyrażające się w krzyku, rzucaniu się na ziemię, tupaniu nogami, rzucaniu

przedmiotami, trzaskaniu drzwiami, jeśli ktoś nie robi tego, czego chce dana osoba, nasilone zaburzenia somatyzacyjne oraz poczucie braku zrozumienia przez matkę. Wymienione zmienne wyjaśniają w sumie 31% wariacji uzależnienia od Internetu.

Analogicznie do uzależnienia od Internetu mierzonego IAT Young, największy procent (12%) uzależnienia od sieci mierzonego KBUI, wyjaśnia reagowanie na stres agresją.

2. Uwarunkowania poszukiwania w Internecie akceptacji i zrozumienia

W tabeli 48 przedstawiono wyniki regresji liniowej krokowej postępującej dla zmiennej zależnej - skali *Akceptacji*, wyodrębnionej w KBUI.

Tab. 48. Wyniki regresji liniowej krokowej dla zmiennej zależnej – skali *Akceptacja*

Zmienne niezależne	R	R ²	F	β	t
Agresja	0,39	0,15	46,59 ^{***}	0,01	0,15
Zaburzenia hipochondryczne	0,48	0,23	25,28 ^{***}	0,23	4,08 ^{***}
Tendencja ucieczkowa	0,51	0,26	10,16 ^{**}	0,18	2,50 ^{**}
Agresja fizyczna	0,53	0,28	9,01 ^{**}	0,08	1,28
Uzależnienie	0,54	0,30	4,16 [*]	0,16	2,65 ^{**}
Młodszy wiek	0,55	0,31	3,95 [*]	0,11	1,99 [*]
Agresja pośrednia	0,56	0,32	3,59	0,14	2,36 [*]
Izolowanie się od ludzi	0,57	0,32	3,33	0,16	2,24 [*]
Obwinianie siebie	0,58	0,33	3,77	-0,21	-2,60 ^{**}
Użalanie się nad sobą	0,59	0,35	5,19 [*]	0,20	2,38 [*]
Płeć męska	0,60	0,36	3,37	0,10	1,83
R= 0,60; R ² = 0,36; Popraw. R ² = 0,33; F(11,248)=12,52; p<0,001; Błąd std. estymacji: 0,65 *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001					

Zmiennymi będącymi najlepszymi predyktorami poszukiwania przez młodzież akceptacji i zrozumienia wyłącznie w Internecie, są następujące zmienne: ujawniane w sytuacji stresu zachowania destruktywne, skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie, nadużywanie alkoholu, tendencja do ucieczki od problemów, unikanie kontaktów z ludźmi na podstawie przekonania, że są „zbyt uciążliwi”, poczucie w sytuacji stresu

„porzucenia przez los” i koncentracja na doświadczanym cierpieniu oraz nasilone zaburzenia hipochondryczne, młodszy wiek, nasilona agresja fizyczna i pośrednia, a także płęć męska. Wymienione zmienne wyjaśniają łącznie 36% wariacji zmiennej zależnej.

Największy procent (13%) wariacji poszukiwania przez młodzież akceptacji i zrozumienia poprzez internetowe kontakty wyjaśnia reagowanie na stres - agresją.

3. Uwarunkowania grania w agresywne gry komputerowe

W tabeli 49 przedstawiono wyniki regresji liniowej krokowej postępującej dla zmiennej zależnej - skali *Gry*, wyodrębnionej w KBUI.

Tab. 49. Wyniki regresji liniowej krokowej dla zmiennej zależnej – skali *Gry*

Zmienne niezależne	R	R ²	F	β	t
Płęć męska	0,49	0,24	81,80***	0,44	8,55***
Agresja	0,57	0,33	32,55***	0,12	2,14*
Agresja fizyczna	0,61	0,37	18,01***	0,21	3,98***
Zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne	0,64	0,41	15,28***	0,20	3,94***
Porównywanie z innymi	0,65	0,42	7,20**	0,15	2,92**
Brak zrozumienia przez matkę	0,66	0,44	7,59**	0,13	2,75**
R= 0,66; R ² = 0,44; Popraw. R ^{^2} = 0,43; F(6,253)=33,02; p<0,001; Błąd std. estymacji: 0,75 *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001					

Granie w agresywne gry komputerowe przez badaną młodzież najtrafniej wyjaśniają takie zmienne, jak: płęć męska, ujawniane w sytuacji stresu zachowania destruktywne, skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie, przekonanie, że samemu posiada się lepsze niż inni ludzie predyspozycje do poradzenia sobie z trudną sytuacją, nasilona agresja fizyczna, zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne oraz poczucie braku zrozumienia przez matkę. Wymienione zmienne wyjaśniają łącznie 44% wariacji grania w pełne przemocy gry komputerowe.

Największy procent (24%) wariacji grania w agresywne gry komputerowe przez młodzież wyjaśnia płęć męska. Reagowanie na stres agresją wyjaśnia kolejne 12% wariacji zmiennej zależnej.

4. Uwarunkowania korzystania z pornografii internetowej

W tabeli 50 przedstawiono wyniki regresji liniowej krokowej postępującej dla zmiennej zależnej - skali Pornografia, wyodrębnionej w KBUI.

Tab. 50. Wyniki regresji liniowej krokowej dla zmiennej zależnej – skali *Pornografia*

Zmienne niezależne	R	R ²	F	β	t
Uzależnienie	0,47	0,23	75,11 ^{***}	0,30	5,18 ^{***}
Płeć męska	0,52	0,27	17,42 ^{***}	0,23	4,43 ^{***}
Zaburzenia somatyzacyjne	0,56	0,32	16,64 ^{***}	0,33	4,31 ^{***}
Problemy z nauką w szkole	0,58	0,33	6,02 [*]	0,10	1,99 [*]
Odwrocenie uwagi	0,59	0,35	4,27 [*]	-0,17	-3,08 ^{**}
Agresja	0,60	0,36	6,07 ^{**}	0,16	2,41 [*]
Zaburzenia autonomiczne z zakresu serca i ukł. sercowo-naczyniowego	0,61	0,38	6,24 ^{**}	-0,18	-2,32 [*]
Tendencja ucieczkowa	0,62	0,39	3,69	0,17	2,49 ^{**}
Dalsze zajmowanie się w myślach	0,63	0,39	3,34	-0,12	-1,83
R= 0,63; R ² = 0,39; Popraw. R ^{^2} = 0,37; F(9,250)=18,03; p<0,001; Błąd std. estymacji: 0,54 *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001					

Zmiennymi, będącymi najlepszymi predyktorami odwiedzania przez młodzież stron z pornografią internetową, prowadzenia przez Internet rozmów o treści erotycznej oraz ściągania filmów i zdjęć pornograficznych, są następujące zmienne: reagowanie na stres nadużywaniem alkoholu i środków uspokajających oraz zachowaniami destruktywnymi, skierowanymi głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie, tendencja do ucieczki od problemów, płeć męska, nasilone zaburzenia somatyzacyjne oraz problemy z nauką w szkole. Wyjaśniają one łącznie 39% wariacji korzystania z pornografii internetowej.

Największy procent wariacji (23%) korzystania z internetowych stron pornograficznych wyjaśnia reagowanie na stres nadużywaniem alkoholu i leków uspokajających przez młodzież.

Podsumowując powyższe wyniki można stwierdzić, że najlepszymi predyktorami zarówno uzależnienia od Internetu, jak i grania w agresywne gry internetowe, korzystania z pornografii internetowej oraz poszukiwania wyłącznie w internetowych kontaktach akceptacji i zrozumienia są nieadaptacyjne sposoby radzenia sobie ze stresem oraz płeć męska.

Rozdział V

Podsumowanie i dyskusja wyników

Przeprowadzone badania dostarczyły bogatego materiału, pozwoliły zweryfikować sformułowane na wstępie pracy hipotezy oraz ujawniły zmienne psychologiczne i środowiskowe, istotnie różnicujące młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu od młodzieży niezagrożonej tym uzależnieniem. Ponadto, na podstawie analiz statystycznych, wyodrębniono zespoły zmiennych, będące najlepszymi predyktorami uzależnienia od Internetu u młodzieży, grania w agresywne gry komputerowe, korzystania z pornografii internetowej oraz poszukiwania akceptacji i zrozumienia wyłącznie w kontaktach nawiązywanych przez Internet.

W pełni potwierdziła się **hipoteza 1** zakładająca, że **młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu różni się istotnie od młodzieży niezagrożonej tym uzależnieniem częstotliwością i rodzajem przejawianej w sieci aktywności.**

Wyniki badań własnych informują, że młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu istotnie częściej niż młodzież niezagrożona tym uzależnieniem reaguje złością lub lękiem w sytuacji niemożności skorzystania z Internetu, odczuwa potrzebę zwiększenia ilości czasu i częstotliwości przebywania online, stale myśli o Internecie, rezygnuje z posiłków i snu, na rzecz czasu spędzanego w sieci, zaniedbuje naukę i pracę w związku z ilością czasu spędzanego w Internecie, okłamuje rodzinę, co do ilości czasu spędzanego w sieci, poszukuje w sieci akceptacji, zrozumienia, jest przekonana, że jedynie w Internecie może ujawniać swoje prawdziwe uczucia, opinie, częściej korzysta z komunikatorów, serwisów internetowych, ściąga muzykę, filmy z Internetu, przegląda strony WWW, gra w agresywne, pełne przemocy gry komputerowe oraz korzysta z pornografii internetowej.

Stwierdzono ponadto, że młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu istotnie częściej korzysta z serwisów internetowych dostarczających rozrywki (np. Wrzuta), a młodzież niezagrożona - z serwisów pozwalających zdobyć wiedzę (np. Wikipedia). Wyniki badań własnych informują również, że młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu częściej niż młodzież niezagrożona tym uzależnieniem sprawdza skrzynkę e-mailową, ujawnia swoje dane osobowe w sieci (adres zamieszkania, numer telefonu), uczestniczy w licytacjach przez Internet, częściej doświadcza ze strony internetowych rozmówców agresji i otrzymuje od nich zdjęcia pornograficzne oraz znacznie więcej godzin spędza na portalu „Nasza Klasa”.

Uzyskane wyniki potwierdzają zdanie Yang i Tung (2007), którzy informują o występowaniu u młodzieży uzależnionej od Internetu problemów w nauce szkolnej i wykonywaniu codziennych obowiązków oraz o konfliktowych relacjach z rodzicami. Otrzymane rezultaty badań własnych ściśle korespondują z danymi z literatury (Yang, Tung 2007; Wolak i wsp. 2007; Frangos i wsp. 2011; Lin, Tsai 2002; Juvonen, Gross 2008; Whang i wsp. 2003), które wskazują, że adolescenti uzależnieni od Internetu częściej niż nieuzależnieni, poszukują w sieci informacji, pobierają oprogramowanie oraz pliki z muzyką, grają w gry online, przeglądają strony zawierające pornografię internetową, nadmiernie korzystają z czatów internetowych, blogów, serwisów typu YouTube, Yahoo!, przeglądarek, takich jak Google oraz dokonują zakupów online.

Opisane w rozprawie wyniki są spójne z rezultatami uzyskanymi przez Wojtasika (2003), który podkreśla, że 61% dziewcząt i 35% chłopców zgłaszało, iż było namawianych w Internecie do rozmów o charakterze seksualnym, 14% otrzymało zdjęcia pornograficzne, 32% - spotkało się z agresją ze strony internautów, 66% - otrzymało prośbę o przesłanie zdjęcia. Wojtasik (2003) stwierdził, że młodzież często podaje informacje na swój temat obcym osobom za pośrednictwem sieci: udostępnia obcej osobie swój adres e-mail, numer telefonu, adres zamieszkania oraz przesyła obcej osobie swoje zdjęcie.

Juvonen i Gross (2008) podkreślają, że 79% młodzieży w wieku od 12 do 17 roku życia przynajmniej raz spotkało się z przemocą (*cyberbullying*) w Internecie.

W pełni potwierdziła się **hipoteza 2, wskazująca na częściej wykorzystywane destrukcyjne metody radzenia sobie ze stresem przez młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu niż przez młodzież z grupy kontrolnej.**

Otrzymane na podstawie analiz statystycznych wyniki wskazują, że młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu istotnie częściej niż młodzież niezagrożona tym uzależnieniem, w sytuacji stresu nadużywa alkoholu, reaguje agresją skierowaną do innych ludzi, na przedmioty lub autoagresją, rezygnuje z pokonywania trudności, planuje i realizuje zachowania polegające na „ucieczce” z doświadczanej trudnej sytuacji, izoluje się z otoczenia lub obwinia siebie za zaistniałą sytuację. Młodzież z grupy klinicznej częściej niż młodzież z grupy kontrolnej, w sytuacji stresu, koncentruje się na poniesionych porażkach lub stara się „zapomnieć” o problemie, bagatelizuje go i upatruje poza sobą przyczyny i źródła trudności.

Sposobami radzenia sobie ze stresem najlepiej różnicującymi dziewczęta z grupy klinicznej i kontrolnej są: przejawiane zachowania destruktywne, skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie oraz nadużywanie alkoholu. Sposobami radzenia sobie ze stresem najsilniej różnicującymi chłopców z grupy klinicznej i kontrolnej, są: obwinianie siebie, izolowanie się od ludzi oraz reagowanie poczuciem rezygnacji, beznadziejności i przygnębienia.

Powyższe wyniki korespondują ze zdaniem badaczy (Li i wsp. 2009; Davis i wsp. 2002; Seepersad 2004; Wölfling i wsp. 2011; Müller 2010; Pawłowska i wsp. 2009; Thalemann 2010; Grüsser i wsp. 2007; Ko i wsp. 2008b; Milani i wsp. 2009), którzy zwracają uwagę, że osoby uzależnione i zagrożone uzależnieniem od Internetu częściej wykorzystują destrukcyjne metody radzenia sobie ze stresem niż młodzież niezagrożona tym uzależnieniem. Li i wsp. (2009) podkreślają, że osoby patologicznie korzystające z Internetu, częściej niż osoby niezagrożone tym uzależnieniem obwiniają siebie za doznane niepowodzenia, uciekają od problemów, fantazjują o doznanych niepowodzeniach, stosują mechanizm racjonalizacji oraz nadużywają alkoholu i innych środków psychoaktywnych w sytuacji stresu. Davis i wsp. (2002) informują, że młodzież problematycznie korzystająca z Internetu ma skłonność do koncentracji na niepowodzeniach. Milani i wsp. (2009) oraz Müller (2010) uważają, że im wyższe

wyniki uzyskuje młodzież w teście IAT Young, tym częściej wykorzystuje w sytuacji stresu tendencję ucieczkową.

Otrzymane w pracy wyniki potwierdzają rezultaty uzyskane przez Pawłowską i wsp. (2009), którzy ujawnili, że młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu w sytuacji stresu, znacząco częściej niż młodzież niezagrożona uzależnieniem od sieci ucieka od problemu, rezygnuje z pokonywania trudności, nadmiernie koncentruje się na poniesionych porażkach, częściej reaguje poczuciem przygnębienia, beznadziejności, pesymizmem, poczuciem winy, tendencją do izolacji oraz agresją skierowaną w stosunku do siebie lub innych, a także pije alkohol i przyjmuje środki uspokajające.

Lam i wsp. (2009a) informują, że młodzież uzależniona od Internetu, częściej niż młodzież z grupy kontrolnej, doświadcza w życiu stresujących sytuacji, z którymi próbuje sobie radzić - spożywając alkohol.

Podobne wnioski sformułował Thalemann (2010), który uważa, że osoby, patologicznie grające w gry komputerowe rzadziej niż osoby nieuzależnione od gier komputerowych, wykorzystują adaptacyjne metody radzenia sobie ze stresem, natomiast częściej radzą sobie z sytuacjami trudnymi poprzez wykorzystanie mediów, tj. oglądanie telewizji lub korzystanie z komputera i Internetu. Zdaniem Grüsser i wsp. (2007), gry komputerowe stanowią nieadaptacyjną formę radzenia sobie ze stresem, gdyż dają możliwość ucieczki przez zranieniem.

Seepersad (2004) wykazał, że reagowanie na stres koncentracją na doznanych niepowodzeniach współwystępuje z poszukiwaniem przez młodzież w sieci rozrywki, w postaci grania w gry internetowe, korzystania z czatów; reagowanie na sytuacje trudne ucieczką łączy się, jego zdaniem, z częstym korzystaniem z internetowych komunikatów oraz poczty internetowej, a reagowanie na stres zwiększoną aktywnością, tzn. pracą, ćwiczeniami fizycznymi, czyli poszukiwaniem zastępczej satysfakcji wiąże się z częstym wysyłaniem e-maili oraz poszukiwaniem w sieci informacji.

Ko i wsp. (2008b) sformułowali wniosek, że nieadaptacyjne, emocjonalne sposoby radzenia sobie ze stresem u osób uzależnionych od Internetu, są spowodowane niską tolerancją na frustrację.

Otrzymane w pracy wyniki potwierdziły **hipotezę 3, wskazującą na wyższy poziom agresji u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu niż u młodzieży z grupy kontrolnej.**

U młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu stwierdzono znacząco większe nasilenie syndromu agresji a także wyższy poziom agresji pośredniej, słownej, fizycznej, irytacji, negatywizmu niż u młodzieży niezagrożonej tym uzależnieniem.

Chłopców uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od Internetu najbardziej różnicuje od grupy kontrolnej, nasilona agresja pośrednia i słowna a dziewczęta – negatywizm i agresja pośrednia.

Wyniki badań własnych potwierdzają rezultaty uzyskane przez badaczy (Harman i wsp. 2005; Zboralski i wsp. 2009; Liu i wsp. 2011; Ammerschläger i wsp. 2010), którzy informują, że młodzież uzależniona od Internetu charakteryzuje wyższy ogólny poziom agresji niż osoby nieuzależnione od sieci oraz korespondują z opinią Muntenau i wsp. (2009) i Yang i wsp. (2005), podkreślających, że uzależnieniu od Internetu towarzyszy nasilona agresja fizyczna, słowna, wrogość, drażliwość i impulsywność.

Uzyskane w pracy wyniki potwierdziły **hipotezę 4, zakładającą większe nasilenie objawów obsesyjno-kompulsyjnych i depresyjnych u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu niż u młodzieży z grupy kontrolnej.** W wyniku weryfikacji tej hipotezy uzyskano liczne, dodatkowe rezultaty, które nie były przewidywane.

Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu uzyskała istotnie statystycznie wyższe wyniki niż młodzież niezagrożona tym uzależnieniem, w zakresie wszystkich zaburzeń nerwicowych, wyodrębnionych w Kwestionariuszu Objawowym „O” Aleksandrowicza. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu charakteryzuje znacząco większe - niż grupę kontrolną - nasilenie zaburzeń: obsesyjno-kompulsyjnych, konwersyjnych, lękowych, autonomicznych z zakresu serca i układu sercowo-naczyniowego, somatyzacyjnych, hipochondrycznych, neurastenii oraz dystymii.

Dziewczęta uzależnione i zagrożone uzależnieniem od Internetu najsilniej różnicowały od grupy kontrolnej zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne i konwersyjne,

a chłopców uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od sieci od niezagrożonych rówieśników - zaburzenia konwersyjne, zaburzenia autonomiczne z zakresu serca i układu sercowo-naczyniowego oraz zaburzenia depresyjne.

Wyniki badań własnych korespondują z danymi z literatury (Xiuqin i wsp. 2010; Bakken i wsp. 2009; Yang i wsp. 2005; Yen i wsp. 2008; Alizadeh-Sahraee i wsp. 2011; Bernardi, Pallanti 2009), które informują o znacznie większym nasileniu depresji, lęku, zaburzeń obsesyjno-kompulsyjnych i zaburzeń somatyzacyjnych u młodzieży uzależnionej niż nieuzależnionej od Internetu.

Badania własne nie potwierdziły danych, informujących o tym, że depresja (Tsitsika i wsp. 2011), zaburzenia lękowe oraz fobia społeczna (Bernardi, Pallanti 2009) są objawami psychopatologicznymi najbardziej różnicującymi osoby uzależnione od Internetu od osób nieuzależnionych od sieci. Uzyskane w rozprawie rezultaty analiz statystycznych wskazują, że objawami nerwicowymi, najbardziej różnicującymi młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu od grupy kontrolnej są zaburzenia konwersyjne oraz obsesyjno-kompulsyjne.

Otrzymane w rozprawie rezultaty informują ponadto o istotnych statystycznie dodatnich zależnościach między występowaniem myśli, planów samobójczych u młodzieży oraz dokonywaniem przez nią samouszkodzeń a nasilonymi objawami uzależnienia od Internetu oraz korzystaniem z pornografii sieciowej.

Opisane wyżej rezultaty są spójne z wynikami uzyskanymi przez Bakken i wsp. (2009), którzy podkreślają, że więcej osób uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od sieci zgłasza występowanie myśli samobójczych, w porównaniu do osób nieuzależnionych. Zdaniem Ryu i wsp. (2004) oraz Kim i wsp. (2006), u młodzieży uzależnionej i zagrożonej i uzależnieniem od Internetu nasilenie objawów depresyjnych oraz myśli samobójczych jest istotnie większe niż u adolescentów niezagrożonych tym uzależnieniem. Podobne wyniki uzyskali Yang i wsp. (2010), którzy stwierdzili, że młodzież uzależniona od Internetu częściej niż nieuzależniona, informuje o myślach, tendencjach samobójczych oraz dokonywanych próbach samobójczych. Messias i wsp. (2011) stwierdzili częstsze występowanie myśli i tendencji samobójczych u adolescentów patologicznie korzystających z sieci i grających w gry komputerowe niż u młodzieży niezagrożonej tym uzależnieniem.

Wyodrębnione w pracy wyniki ściśle korespondują z danymi z literatury (Durkee i wsp. 2011), wskazującymi na dodatnie zależności między występowaniem myśli, tendencji samobójczych i dokonywaniem samouszkodzeń a uzależnieniem od Internetu. Lam i wsp. (2009b) podkreślają, że młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu charakteryzuje większe ryzyko dokonywania samouszkodzeń niż adolescentów niezagrożonych tym uzależnieniem.

Wyniki badań własnych wskazują ponadto, że istotnie więcej młodzieży z grupy klinicznej w wieku od 13 do 17 roku życia, spożywa alkohol. Powyższe rezultaty są spójne ze zdaniem wielu badaczy (Frangos 2009; Frangos i wsp. 2011; Korkeila i wsp. 2010; Bakken i wsp. 2009; Ko i wsp. 2006; Liu i wsp. 2011; Wang i wsp. 2011; Yen i wsp. 2009b; Kim i wsp. 2010), którzy wykazali, że uzależnienie od Internetu współwystępuje z nadużywaniem alkoholu.

Otrzymane w pracy wyniki potwierdziły **hipotezę 5, informującą o występowaniu negatywnych relacji z rodzicami i konfliktów w rodzinach u młodzieży zagrożonej i uzależnionej od Internetu.** Na podstawie badań wykazano, że istotnie więcej młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od sieci niż niezagrożonej uzależnieniem od Internetu ma poczucie, że rozczarowuje swoich rodziców, zgłasza występowanie konfliktów z rodzicami oraz konfliktów pomiędzy matką a ojcem, negatywnie ocenia małżeństwo swoich rodziców oraz nie czuje się przez rodziców rozumiana.

Dziewczęta uzależnione i zagrożone uzależnieniem od Internetu podkreślają brak zrozumienia i akceptacji ze strony matki, natomiast chłopców uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od sieci różni od chłopców niezagrożonych tym uzależnieniem, częściej doświadczana przemoc psychiczna i fizyczna w rodzinie oraz poczucie rozczarowywania zarówno matki, jak i ojca.

Otrzymane wyniki korespondują ze zdaniem badaczy (Yen i wsp. 2007a, 2009a; Ko i wsp. 2008a; Wang i wsp. 2011), którzy uważają, że występowanie konfliktów z rodzicami oraz konfliktów pomiędzy matką a ojcem, sprzyja rozwojowi uzależnienia od Internetu oraz zwracają uwagę na częstsze występowanie dysfunkcyjnych relacji w rodzinach adolescentów uzależnionych od sieci (Tsitsika i wsp. 2011; Tripodaki i wsp. 2008; Liu, Kuo 2007; Huang i wsp. 2009). Alizadeh-Sahraee i wsp. (2011) ujawnili, że

konflikty oraz poczucie osamotnienia w rodzinie częściej występują u adolescentów uzależnionych niż nieuzależnionych od sieci. Kwiatkowska i wsp. (2007) stwierdzili, że nadmierne korzystanie z sieci w 50% przypadków łączy się z konfliktami w rodzinie, a Park i wsp. (2008) oraz Liu i Kuo (2007) sugerują, że w rodzinach młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu znacząco częściej występuje zaburzona komunikacja pomiędzy dziećmi a rodzicami. Podobnie Tichon i Shapiro (2003) oraz Wolak i wsp. (2003) podkreślają, że konflikty w rodzinie sprzyjają poszukiwaniu przez młodzież relacji i wsparcia społecznego w Internecie. Pawłowska i wsp. (2011) informują, że dzieci doświadczające w rodzinie braku akceptacji, zrozumienia, odrzucenia i obojętności uważają, że jedynie w kontaktach nawiązywanych przez Internet mogą wyrażać swoje prawdziwe uczucia, opinie oraz uzyskać akceptację i zrozumienie.

Xiuqin i wsp. (2010) wskazują na występowanie znaczących dodatnich korelacji między uzależnieniem od Internetu a poczuciem odrzucenia ze strony rodziców oraz doświadczaniem kar ze strony matki. Uzyskane rezultaty są zgodne z opisywanym przez Park i wsp. (2008) występowaniem znaczących związków między uzależnieniem i zagrożeniem uzależnieniem od Internetu u młodzieży a negatywną oceną postaw rodzicielskich matki i ojca.

Przedstawione w pracy wyniki potwierdzają wcześniejsze badania autorki (Pawłowska, Potembska 2011a), które ujawniły, że istotnie więcej chłopców uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem od Internetu niż niezagrożonych tym uzależnieniem, doświadczało braku wsparcia ze strony rodziny oraz braku akceptacji i zrozumienia ze strony ojca. Chłopcy z grupy klinicznej istotnie częściej niż chłopcy z grupy kontrolnej uważają, że Internet pozwala im uciec od rodzinnych konfliktów, kłótni w rodzinie, nieporozumień z rodzicami, pozwala zapomnieć o smutnych wydarzeniach z codziennego życia oraz pragną, aby rodzice poświęcali im tyle czasu, ile Internetowi rozmówcy (Pawłowska, Potembska 2011a). Park i wsp. (2008) uważają, że doświadczanie przez młodzież przemocy ze strony rodziców oraz obserwowanie przemocy fizycznej występującej pomiędzy matką i ojcem, łączy się z nasilonymi objawami uzależnienia od Internetu.

Podsumowując otrzymane w rozprawie rezultaty badań, uwzględniając fakt, że w skład grupy klinicznej weszło jedynie 8 osób spełniających kryterium uzależnienia

od Internetu i 115 osób spełniających kryteria zagrożenia tym uzależnieniem oraz dane z literatury tematu (Whang i wsp. 2003; Yang 2001; Park i wsp. 2008; Liu, Kuo 2007), można sformułować hipotezę, że młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od sieci charakteryzują podobne cechy osobowości oraz sytuacja rodzinna.

Whang i wsp. (2003) podkreślają podobieństwa między młodzieżą zagrożoną uzależnieniem od Internetu i uzależnioną od sieci w zakresie: sposobów radzenia sobie ze stresem i negatywnymi emocjami, wzorców zachowań dotyczący sytuacji, w których młodzież korzysta z sieci oraz rodzaju wykazywanej w Internecie aktywności (poszukiwania w sieci informacji, pobierania oprogramowania, plików z muzyką, grania w gry online). Yang (2001) zwraca uwagę na brak istotnych różnic w zakresie nasilenia objawów fobii społecznej, zaburzeń lękowych, somatyzacyjnych i obsesyjno-kompulsyjnych między grupą młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu, a Park i wsp. (2008) oraz Liu i Kuo (2007) opisują podobieństwa między tymi grupami osób w zakresie czynników rodzinnych, takich jak: ocena postaw rodzicielskich ojca i matki oraz komunikacja z rodzicami.

Otrzymane w pracy wyniki pozwoliły na wyodrębnienie zespołów zmiennych, będących najlepszymi predyktorami uzależnienia od Internetu, grania w agresywne gry komputerowe, korzystania z pornografii internetowej oraz poszukiwania wyłącznie w kontaktach nawiązywanych przez Internet akceptacji i zrozumienia przez młodzież.

Uwzględnione w pracy zmienne osobowościowe, środowiskowe i socjodemograficzne wyjaśniły w sumie 39% uzależnienia od Internetu mierzonego skalą IAT Young i 31% - mierzonego KBUI autorstwa Pawłowskiej i Potembskiej, 44% zmienności grania w agresywne gry komputerowe, 39% korzystania przez młodzież z pornografii internetowej oraz 36% poszukiwania w Internecie akceptacji i zrozumienia.

Zmiennymi najlepiej wyjaśniającymi uzależnienie od Internetu u młodzieży mierzone IAT Young, okazały się nieadaptacyjne sposoby radzenia sobie ze stresem, takie jak: zachowania destruktywne, skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie, nadużywanie alkoholu, poszukiwanie zastępczej satysfakcji, np. oglądanie telewizji,

korzystanie z Internetu, robienie zakupów oraz nasilone zaburzenia konwersyjne, problemy z nauką w szkole i poczucie braku zrozumienia przez matkę.

Najlepszymi predyktorami uzależnienia od Internetu u młodzieży mierzonego Kwestionariuszem KBUI, są ujawniane w sytuacji stresu: zachowania destruktywne, skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie, nadużywanie alkoholu, płęć męska, młodszy wiek, nasilona agresja pośrednia, której wyrazem jest: złośliwe obgadywanie lub niszczenie cudzej własności, krzyk, rzucanie się na ziemię, tupanie nogami, rzucanie przedmiotami, trzaskanie drzwiami - jeśli ktoś nie robi tego, czego chce dana osoba, nasilone zaburzenia somatyzacyjne oraz poczucie braku zrozumienia przez matkę.

Otrzymane w pracy wyniki ściśle korespondują ze zdaniem badaczy, którzy uważają, że czynnikami predysponującymi do uzależnienia od Internetu u młodzieży w wieku od 14 do 19 roku życia są: konflikty rodzinne (Yen i wsp. 2009a), płęć męska (Siomos i wsp. 2008, Jang i wsp. 2008; Tsai i wsp. 2009; Lam i wsp. 2009a; Yen i wsp. 2007b, 2008), tendencja do reagowania na stres piciem alkoholu i przyjmowaniem środków uspokajających (Pawłowska i wsp. 2009), młodszy wiek (Jang i wsp. 2008; Morrison, Gore 2010), nasilone zaburzenia somatyzacyjne (Yang i wsp. 2005; Yen i wsp. 2008) i dysocjacyjne (konwersyjne) (Te Wildt i wsp. 2011a) oraz wrogość skierowana do innych i do siebie (Yen i wsp. 2008).

Augustynek (2003) i Haber (2002) zwracają uwagę na występujący w Internecie wysoki poziom agresji słownej, natomiast wyniki badań własnych ujawniły znaczący udział w wyjaśnieniu uzależnienia od Internetu - agresji pośredniej.

Otrzymane w pracy wyniki nie potwierdziły zdania badaczy, którzy wśród najważniejszych predyktorów uzależnienia od Internetu wymieniają: wysoki poziom lęku (Tsai i wsp. 2009), depresji (Huang i wsp. 2009) oraz fobię społeczną (Ko i wsp. 2009b). Najsilniejszymi predyktorami uzależnienia od Internetu okazały się nieadaptacyjne sposoby radzenia sobie ze stresem: reagowanie w sytuacjach trudnych agresją i autoagresją oraz nadużywaniem alkoholu.

Na podstawie regresji liniowej krokowej wykazano, że **najlepszymi predyktorami grania przez młodzież w agresywne gry komputerowe**, zaspokajania za pomocą tych gier potrzeby agresji i władzy są: płęć męska, ujawniane w sytuacji

stresu zachowania destruktywne, skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie, przekonanie, że samemu posiada się lepsze niż inni ludzie predyspozycje do poradzenia sobie z trudną sytuacją, nasiloną agresją, zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne oraz poczucie braku zrozumienia przez matkę.

Wyniki badań własnych korespondują z opinią badaczy, którzy do czynników predysponujących do grania w agresywne gry komputerowe, zaliczają płęć męską (Ko i wsp. 2005; Chak, Leung 2004; Siomos i wsp. 2008) oraz nasiloną agresję (Kim i wsp. 2008; Anderson, Bushman 2002; Slater i wsp. 2003).

Otrzymane w pracy wyniki potwierdzają hipotezę sformułowaną przez badaczy (Browne, Hamilton-Giachritsis 2005; Kim i wsp. 2008; Wang, Yang 2009; Peng i wsp. 2008; Slater i wsp. 2003; Przybylski i wsp. 2009), którzy zakładają, że osoby z nasiloną agresją, rozumianą jako cecha osobowości, chętniej grają w pełne agresji i przemocy gry komputerowe. Zdaniem Kim i wsp. (2008), nasilona potrzeba agresji jest zaspokajana poprzez nieakceptowane w realnym życiu zachowania, na które gracz może pozwolić sobie w wirtualnym świecie. Wang i Yang (2009) oraz Peng i wsp. (2008) zwracają uwagę, że adolescenti, którzy mają skłonność do stosowania agresji fizycznej w realnym świecie, preferują gry komputerowe zawierające brutalne i agresywne treści.

Istotnymi predyktorami grania w agresywne gry przez badaną młodzież, jak informują wyniki, jest – oprócz wyżej wymienionych zmiennych - poczucie samotności w rodzinie oraz brak zrozumienia przez matkę. Podobne wyniki uzyskali Kwon i wsp. (2011) oraz Litwinowicz (2006), którzy wykazali, że nieprawidłowe relacje z rodzicami i doświadczanie kar fizycznych ze strony rodziców, predysponują młodzież do grania w pełne przemocy gry komputerowe.

Jednym z predyktorów grania w tego typu gry przez młodzież, jak ujawniły wyniki badań własnych, jest reagowanie na stres przekonaniem o posiadaniu lepszych od innych ludzi predyspozycji do radzenia sobie z trudnościami. Rezultaty te korespondują ze zdaniem Kim i wsp. (2008), którzy uważają, że osoby uzależnione od gier komputerowych uciekają w „świat gier” ze względu na to, gdyż mogą w nim czuć się bardziej wartościowe i silniejsze od innych ludzi. Niektórzy badacze tematu (Brand

i wsp. 2011; Dong i wsp. 2011) zwracają uwagę na współwystępowanie zaburzeń obsesyjno-kompulsyjnych z uzależnieniem od Internetu, natomiast wyniki uzyskane w pracy informują o istotnych zależnościach między zaburzeniami obsesyjno-kompulsyjnymi a graniem w agresywne gry komputerowe.

Wyniki badań własnych wykazały, że **najlepszymi predyktorami korzystania przez młodzież z pornografii internetowej** są: reagowanie na stres nadużywaniem alkoholu i środków uspokajających, zachowaniami destruktywnymi, skierowanymi głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie oraz ucieczką od problemów, a także płć męska, nasilone zaburzenia somatyzacyjne i problemy z nauką w szkole.

Rezultaty te są spójne z poglądami Tsitsika i wsp. (2009), którzy uważają, że płć męska sprzyja przeglądaniu pornografii internetowej oraz potwierdzają hipotezę sformułowaną przez Wolaka i wsp. (2007), którzy zwracają uwagę na współwystępowanie nasilonej agresji z uzależnieniem od pornografii internetowej.

Wyniki badań własnych informują, że zmiennymi, będącymi najlepszymi predyktorami dążenia do zaspokojenia jedynie w kontaktach przez Internet potrzeby akceptacji i zrozumienia, są ujawniane w sytuacji stresu: zachowania destruktywne, skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie, nadużywanie alkoholu, ucieczka od problemów, unikanie kontaktów z ludźmi na podstawie przekonania, że są „zbyt uciążliwi”, poczucie „porzucenia” przez los i koncentracja na doświadczanym cierpieniu, nasilone zaburzenia hipochondryczne, młodszy wiek, nasiloną agresja fizyczna i pośrednia oraz płć męska.

Rezultaty te są spójne z opinią badaczy, którzy wykazali, że nawiązywaniu relacji interpersonalnych oraz poszukiwaniu przyjaciół jedynie przez Internet, sprzyja skłonność do zachowań agresywnych (Tosun, Lajunen 2010) oraz introwersja (Ebeling-Witte i wsp. 2007), z którą może łączyć się unikanie kontaktów z ludźmi na podstawie przekonania, że są oni „zbyt uciążliwi”. Davis i wsp. (2002) uważają, że tendencja do ucieczki od problemów w świat Internetu współwystępuje z brakiem pewności siebie, poczucia własnej kompetencji oraz z niską samooceną.

Whang i Chang (2004) ujawnili, że trudności w nawiązywaniu pozytywnych relacji interpersonalnych powodują chęć ucieczki od innych ludzi i sprzyjają korzystaniu z Internetu, który staje się alternatywą dla kontaktów międzyludzkich nawiązywanych w świecie realnym. Cao i Su (2007) podkreślają, że Internet może dostarczać osobom z nasilonym neurotyzmem substytutu obecności innych osób i pozwala na kontakty interpersonalne w sposób bezpieczny i niewywołujący lęku.

Niektórzy badacze (Poprawa 2007, Cywińska-Milonas 2002; Guerreschi 2005; Young, Klausning 2009; Pawłowska, Pabis 2007; Ryan i wsp. 2006; Wan, Chiou 2007; Yee 2006a, 2006b; Zanetta i wsp. 2011) wskazują, że czynnikiem determinującym problematyczne korzystanie z Internetu jest poszukiwanie w sieci kontaktów interpersonalnych, których celem jest zaspokojenie potrzeb emocjonalnych: akceptacji, zrozumienia, zwrócenia na siebie uwagi i uzyskania wsparcia.

Otrzymane w pracy wyniki w pełni potwierdzają zdanie Kaprałskiej i Maksymowicz (2003), które uważają, że więzi sieciowe oraz zasady nimi rządzące, podporządkowane są uwarunkowaniom osobowościowym i rodzinnym, które kształtują zachowania niezależnie od współczesnych technologii, mediów, jakie człowiek posiada do dyspozycji, a które za pomocą tych środków mogą być jedynie utrwalane.

Wyniki badań przedstawione w pracy wskazują na istotną rolę w rozwoju uzależnienia od Internetu oraz jego rodzajów, destrukcyjnych sposobów radzenia sobie ze stresem, nasilonej agresji fizycznej, słownej i pośredniej oraz braku zrozumienia ze strony rodziców.

Rezultaty te mają zarówno wymiar teoretyczny, jak i praktyczny, wzbogacają wiedzę na temat etiologii tego nowego rodzaju uzależnienia, jakim jest uzależnienie od Internetu oraz mogą być pomocne w stworzeniu programów profilaktycznych dla młodzieży zagrożonej uzależnieniem od Internetu. Zwracają jednocześnie uwagę na to, że działania profilaktyczne powinny być skierowane do jak najmłodszych użytkowników sieci oraz uwzględniać psychoedukację rodziców.

WNIOSKI

Otrzymane na podstawie analiz statystycznych wyniki stały się podstawą do sformułowania następujących wniosków:

1. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu, znacząco częściej niż młodzież niezagrożona uzależnieniem od Internetu, poszukuje w sieci akceptacji i zrozumienia, częściej korzysta z komunikatorów, serwisów internetowych, ściąga muzykę, filmy z Internetu, gra w agresywne gry komputerowe oraz korzysta z pornografii internetowej.
2. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu częściej korzysta z serwisów internetowych dostarczających rozrywki a młodzież niezagrożona - z serwisów, pozwalających zdobyć wiedzę.
3. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu częściej niż młodzież niezagrożona tym uzależnieniem ujawnia swoje dane osobowe w sieci, uczestniczy w licytacjach przez Internet, częściej doświadcza ze strony internetowych rozmówców przemocy psychicznej oraz seksualnej.
4. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu istotnie częściej niż młodzież z grupy kontrolnej wykorzystuje nieadaptacyjne metody radzenia sobie ze stresem. Młodzież z grupy klinicznej istotnie częściej niż osoby z grupy kontrolnej w sytuacjach trudnych nadużywa alkoholu, reaguje agresją lub autoagresją, ucieczką od problemów, izoluje się, koncentruje się na poniesionych porażkach lub reaguje poczuciem winy.
5. Młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu charakteryzuje znacząco większe nasilenie syndromu agresji, głównie agresji słownej i pośredniej niż młodzież niezagrożoną tym uzależnieniem.
6. Młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu charakteryzuje znacząco większe niż młodzież z grupy kontrolnej nasilenie zaburzeń obsesyjno-kompulsyjnych, konwersyjnych, lękowych, autonomicznych z zakresu serca i układu sercowo-naczyniowego, zaburzeń somatyzacyjnych, hipochondrycznych, neurastenii oraz dystymii.

7. Nasilone objawy uzależnienia od Internetu u badanej młodzieży oraz korzystanie z internetowych stron pornograficznych współwystępują z myślami i planami samobójczymi oraz samouszkodzeniami.
8. Istotnie więcej młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu niż niezagrożonej uzależnieniem od sieci pije alkohol.
9. Istotnie więcej młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu niż niezagrożonej tym uzależnieniem, ma poczucie, że rozczarowuje swoich rodziców, zgłasza występowanie konfliktów z rodzicami, negatywnie ocenia małżeństwo swoich rodziców oraz nie czuje się przez rodziców rozumiana i akceptowana.
10. Najlepszymi predyktorami uzależnienia od Internetu u młodzieży są nieadaptacyjne sposoby radzenia sobie ze stresem, takie jak: zachowania destruktywne, skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, nadużywanie alkoholu, płeć męska, młodszy wiek, nasilona agresja pośrednia i poczucie braku zrozumienia przez matkę.
11. Najlepszymi predyktorami grania przez młodzież w agresywne gry komputerowe są: płeć męska, ujawniane w sytuacji stresu zachowania destruktywne, skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, przekonanie, że samemu posiada się lepsze niż inni ludzie predyspozycje do poradzenia sobie z trudną sytuacją, nasilona agresja fizyczna, nasilone zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne oraz poczucie braku zrozumienia przez matkę.
12. Najlepszymi predyktorami korzystania przez młodzież z pornografii internetowej są: reagowanie na stres nadużywaniem alkoholu oraz zachowaniami destruktywnymi, skierowanymi głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie, tendencja do ucieczki od problemów, płeć męska, nasilone zaburzenia somatyzacyjne oraz problemy z nauką w szkole.
13. Najlepszymi predyktorami dążenia do zaspokojenia jedynie w kontaktach przez Internet potrzeby akceptacji i zrozumienia są: ujawniane w sytuacji stresu zachowania destruktywne, nadużywanie alkoholu, unikanie kontaktów z ludźmi, poczucie „porzucenia” przez los i koncentracja na doświadczanym cierpieniu, nasilone zaburzenia hipochondryczne, młodszy wiek, nasilona agresja fizyczna i pośrednia oraz płeć męska.

STRESZCZENIE

Uzależnienie od Internetu stanowi coraz większy problem psychospołeczny, na który zwracają uwagę specjaliści z różnych dziedzin: medycyny, psychologii i socjologii.

Badacze tematu (Young 1998a; Augustynek 2000, 2001, 2003) uważają, że uzależnienie od Internetu należy traktować jako zaburzenie nawyków i popędów, niepowodujące intoksykacji, istotnie i wyraźnie pogarszające funkcjonowanie człowieka we wszystkich sferach życia.

Young (1999) i Augustynek (2003) wyodrębniają kilka rodzajów uzależnienia od Internetu: uzależnienie cyberseksualne, uzależnienie od internetowych kontaktów społecznych, natrętne korzystanie z sieci, uzależnienie od komputera oraz przeciążenie informacyjne.

Celem niniejszej pracy jest charakterystyka sposobów radzenia sobie ze stresem, rodzajów agresji, objawów psychopatologicznych, czynników środowiskowych oraz wykazywanej w sieci aktywności u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu. Podjęto ponadto próbę wyodrębnienia zmiennych będących najlepszymi predyktorami uzależnienia od Internetu, grania w agresywne gry komputerowe, korzystania z pornografii internetowej oraz poszukiwania jedynie w Internecie akceptacji i zrozumienia przez młodzież.

Przebadano łącznie grupę 291 uczniów szkół ponadpodstawowych (gimnazjów i liceów), z której wyodrębniono 123 uczniów, którzy spełniali kryteria uzależnienia i zagrożenia uzależnieniem od Internetu, opisane według Young (1998b) oraz grupę 168 osób niezagrożonych tym uzależnieniem, stanowiących grupę kontrolną.

W pracy zastosowano następujące metody badacze: Internet Addiction Test, autorstwa Young, Kwestionariusz do Badania Uzależnienia od Internetu, autorstwa Pawłowskiej i Potembskiej, Kwestionariusz Radzenia Sobie ze Stresem autorstwa Janke, Erdman, Boucsein, Kwestionariusz „Nastroje i Humory” autorstwa Bussa i Durkee, Kwestionariusz Objawowy „O” Aleksandrowicza oraz Ankiety Osobową własnej konstrukcji.

Rozprawa składa się z 5 rozdziałów. W rozdziale pierwszym podano definicje, kryteria uzależnienia od Internetu, opisano fazy i typy uzależnienia od sieci oraz dane dotyczące jego rozpowszechnienia. Następnie omówiono rolę czynników biologicznych, psychologicznych i środowiskowych w rozwoju uzależnienia od Internetu. Przedstawiono wyniki dotychczasowych badań, wskazujące na współwystępowanie z uzależnieniem od Internetu myśli, tendencji samobójczych oraz przyjmowania środków psychoaktywnych.

Ostatnie paragrafy rozdziału pierwszego poświęcono wynikom dotychczasowych badań, które informują o wpływie relacji w rodzinie na rozwój uzależnienia od Internetu u młodzieży oraz skutkom tego uzależnienia.

W rozdziale drugim przedstawiono problemy pracy, hipotezy, opisano zastosowane metody badawcze oraz scharakteryzowano badaną grupę młodzieży.

W rozdziale trzecim opisano wyniki badań własnych, które informują o istotnych statystycznie różnicach między grupą młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu a grupą kontrolną w zakresie: aktywności wykazywanej w Internecie, sposobów radzenia sobie ze stresem, nasilenia syndromu agresji, nasilenia objawów nerwicowych, występowania myśli, tendencji samobójczych, stosowanych środków psychoaktywnych i relacji w rodzinie. W rozdziale czwartym przedstawiono zespoły zmiennych, które najlepiej wyjaśniają uzależnienie od Internetu u młodzieży, granie w agresywne gry komputerowe, korzystanie z pornografii internetowej oraz poszukiwanie w sieci akceptacji i zrozumienia. Rozdział piąty zawiera podsumowanie, dyskusję wyników oraz wnioski z badań. Na końcu pracy zamieszczono streszczenie, bibliografię oraz aneksy.

Przeprowadzone w pracy analizy statystyczne pozwoliły na weryfikację sformułowanych hipotez badawczych.

W pełni potwierdziła się hipoteza 1 zakładająca, że młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu różni się istotnie od grupy kontrolnej częstotliwością i rodzajem przejawianej w sieci aktywności.

Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu istotnie częściej niż młodzież z grupy kontrolnej reaguje złością lub lękiem w sytuacji niemożności skorzystania z Internetu, odczuwa potrzebę zwiększenia ilości czasu i częstotliwości

przebywania online, stale myśli o Internecie, rezygnuje z posiłków i snu na rzecz czasu spędzanego w sieci, zaniedbuje naukę i pracę w związku z ilością czasu spędzanego w Internecie, okłamuje rodzinę, co do ilości czasu spędzanego w sieci, poszukuje w sieci akceptacji, zrozumienia, jest przekonana że jedynie w Internecie może ujawniać swoje prawdziwe uczucia, opinie, częściej korzysta z komunikatorów, serwisów internetowych, częściej ściąga muzykę, filmy z Internetu, przegląda strony WWW, gra w agresywne, pełne przemocy gry komputerowe oraz korzysta z pornografii internetowej.

Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu częściej niż młodzież niezagrożona tym uzależnieniem ujawnia swoje dane osobowe w sieci, uczestniczy w licytacjach przez Internet, częściej doświadcza ze strony internetowych rozmówców przemocy psychicznej (agresji słownej) oraz seksualnej (przesyłanie zdjęć pornograficznych).

Otrzymane wyniki potwierdziły hipotezę 2, wskazującą na częściej wykorzystywane destrukcyjne metody radzenia sobie ze stresem przez młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu niż młodzież z grupy kontrolnej.

Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu istotnie częściej niż grupa kontrolna w sytuacji stresu nadużywa alkoholu, reaguje agresją lub autoagresją, rezygnuje z pokonywania trudności, ucieka od problemów, izoluje się, obwinia siebie za zaistniałą sytuację, koncentruje się na poniesionych porażkach lub stara się „zapomnieć” o problemie, bagatelizuje go i upatruje poza sobą źródła trudności.

Otrzymane w pracy wyniki potwierdziły hipotezę 3, wskazującą na wyższy poziom agresji u młodzieży zagrożonej i uzależnionej od Internetu niż u młodzieży nieuzależnionej. Stwierdzono, że młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu charakteryzuje znacząco większe nasilenie agresji pośredniej, słownej, fizycznej, irytacji, negatywizmu niż młodzież niezagrożoną tym uzależnieniem.

Wyniki badań własnych potwierdziły hipotezę 4, zakładającą większe nasilenie objawów obsesyjno-kompulsyjnych i depresyjnych u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu niż młodzież z grupy kontrolnej. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu uzyskała istotnie statystycznie wyższe wyniki niż młodzież niezagrożona tym uzależnieniem

w zakresie wszystkich zaburzeń nerwicowych, wyodrębnionych w Kwestionariuszu Objawowym Aleksandrowicza.

Stwierdzono występowanie istotnych statystycznie dodatnich zależności między objawami uzależnienia od Internetu oraz korzystaniem z pornografii sieciowej a występowaniem myśli, planów samobójczych u młodzieży oraz dokonywaniem przez nią samouszkodzeń.

Otrzymane w pracy wyniki potwierdziły hipotezę 5, informującą o występowaniu negatywnych relacji z rodzicami i konfliktów w rodzinach u młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu. Wykazano, że istotnie więcej młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od sieci niż niezagrożonej uzależnieniem od Internetu ma poczucie, że rozczarowuje swoich rodziców, zgłasza występowanie konfliktów z rodzicami, konfliktów pomiędzy matką a ojcem, negatywnie ocenia małżeństwo swoich rodziców oraz nie czuje się przez rodziców rozumiana.

Przeprowadzone w pracy badania pozwoliły na wyodrębnienie zespołów zmiennych będących najlepszymi predyktorami uzależnienia od Internetu, grania w agresywne gry komputerowe, korzystania z pornografii internetowej oraz poszukiwania wyłącznie w kontaktach nawiązywanych przez Internet akceptacji przez młodzież.

Uwzględnione w pracy zmienne osobowościowe, środowiskowe i socjodemograficzne wyjaśniły w sumie 39% uzależnienia od Internetu mierzonego skalą IAT Young i 31% - mierzonego KBUI autorstwa Pawłowskiej i Potembskiej, 44% zmienności grania w agresywne gry komputerowe, 39% korzystania przez młodzież z pornografii internetowej oraz 36% poszukiwania w Internecie akceptacji i zrozumienia.

Zmiennymi najlepiej wyjaśniającymi uzależnienie od Internetu u młodzieży, okazały się nieadaptacyjne sposoby radzenia sobie ze stresem takie jak: zachowania destruktywne skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, nadużywanie alkoholu, agresja pośrednia, płęć męska oraz poczucie braku zrozumienia przez matkę.

Najlepszymi predyktorami grania przez młodzież w agresywne gry komputerowe są: płęć męska, ujawniane w sytuacji stresu zachowania destruktywne, skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, nasilona agresja fizyczna, nasilone zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne oraz poczucie braku zrozumienia przez matkę.

Najlepszymi predyktorami korzystania przez młodzież z pornografii internetowej są: reagowanie na stres nadużywaniem alkoholu oraz zachowaniami destruktywnymi, skierowanymi głównie na innych ludzi lub przedmioty, z możliwością częściowego skierowania ich przeciwko sobie, tendencja do ucieczki od problemów, płeć męska, nasilone zaburzenia somatyzacyjne oraz problemy z nauką w szkole.

Najlepszymi predyktorami dążenia do zaspokojenia jedynie w kontaktach przez Internet potrzeby akceptacji i zrozumienia są: ujawniane w sytuacji stresu zachowania destruktywne, skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, nadużywanie alkoholu, unikanie kontaktów z ludźmi, poczucie „porzucenia” przez los i koncentracja na doświadczanym cierpieniu, nasilone zaburzenia hipochondryczne, młodszy wiek, nasiloną agresję fizyczną i pośrednią oraz płeć męska.

Otrzymane na podstawie analiz statystycznych wyniki stały się podstawą do sformułowania następujących wniosków:

1. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu, znacząco częściej niż młodzież niezagrożona uzależnieniem od Internetu poszukuje w sieci akceptacji i zrozumienia, częściej korzysta z komunikatorów, serwisów internetowych, ściąga muzykę, filmy z Internetu, gra w agresywne gry komputerowe oraz korzysta z pornografii internetowej.
2. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu częściej korzysta z serwisów dostarczających rozrywki, a młodzież niezagrożona - z serwisów pozwalających zdobyć wiedzę.
3. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu częściej niż młodzież z grupy kontrolnej ujawnia swoje dane osobowe w sieci, uczestniczy w licytacjach przez Internet, częściej doświadcza ze strony internetowych rozmówców przemocy psychicznej oraz seksualnej.
4. Młodzież uzależniona i zagrożona uzależnieniem od Internetu istotnie częściej niż młodzież z grupy kontrolnej wykorzystuje nieadaptacyjne metody radzenia sobie ze stresem. Młodzież z grupy klinicznej istotnie częściej niż osoby z grupy kontrolnej w sytuacjach trudnych nadużywa alkoholu, reaguje agresją lub autoagresją, ucieczką od problemów, izoluje się, koncentruje się na poniesionych porażkach lub reaguje poczuciem winy.

5. Młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu charakteryzuje znacząco większe nasilenie syndromu agresji, głównie agresji słownej i pośredniej niż młodzież niezagrożoną tym uzależnieniem.
6. Młodzież uzależnioną i zagrożoną uzależnieniem od Internetu charakteryzuje znacząco większe niż młodzież z grupy kontrolnej nasilenie zaburzeń obsesyjno-kompulsyjnych, konwersyjnych, lękowych, autonomicznych z zakresu serca i układu sercowo-naczyniowego, zaburzeń somatyzacyjnych, hipochondrycznych, neurastenii oraz dystymii.
7. Nasilone objawy uzależnienia od Internetu oraz korzystanie z internetowych stron pornograficznych współwystępuje z myślami i planami samobójczymi oraz samouszkodzeniami u badanej młodzieży.
8. Istotnie więcej młodzieży uzależnionej i zagrożonej uzależnieniem od Internetu niż niezagrożonej tym uzależnieniem, ma poczucie, że rozczarowuje swoich rodziców, zgłasza występowanie konfliktów z rodzicami, negatywnie ocenia małżeństwo swoich rodziców oraz nie czuje się przez rodziców rozumiana i akceptowana.
9. Do najważniejszych predyktorów uzależnienia od Internetu u młodzieży, grania w agresywne gry komputerowe, korzystania z pornografii internetowej oraz poszukiwania jedynie w sieci akceptacji i zrozumienia należą: nieadaptacyjne sposoby radzenia sobie ze stresem takie jak: zachowania destruktywne skierowane głównie na innych ludzi lub przedmioty, nadużywanie alkoholu oraz nasilona agresja pośrednia, płeć męska i poczucie braku zrozumienia przez matkę.

Poznanie czynników predysponujących do rozwoju uzależnienia od Internetu może przyczynić się do opracowania i wdrożenia odpowiednich programów profilaktycznych dla młodzieży.

SUMMARY

Internet Addiction and the Risk of Internet Addiction in Adolescents

Addiction to the Internet is an ever growing psycho-social problem. In recent years, an increase has been observed in the number of young people at risk of Internet addiction and those already addicted to the net.

Researchers of the subject (Young 1998a; Augustynek 2000, 2001, 2003) believe that Internet addiction should be treated as a disorder of habits and drives which does not cause intoxication but significantly and visibly impairs a person's functioning in all spheres of living.

Young (1999) and Augustynek (2003) distinguish several types of Internet addiction: cybersexual addiction, cyber-relationship addiction, net compulsions, computer addiction, and information overload.

The aim of the present work was to characterize the ways of coping with stress, types of aggression, psychopathological symptoms, social factors, and online activity of adolescents addicted to the Internet or at risk of Internet addiction. Moreover, an attempt was made to identify variables which are the best predictors of Internet addiction, playing aggressive computer games, using on-line pornography and looking for acceptance and understanding exclusively on the Internet.

A group totalling 291 post-primary school (gymnasium and high school) students participated in the study. Out of these, two groups were singled out: a test group of 123 students meeting Young's (1998b) criteria for Internet addiction and the risk of Internet addiction and a control group of 168 students at no risk of such addiction.

The following research tools were used in the dissertation: Young's Internet Addiction Test; the Internet Addiction Assessment Questionnaire (KBUI) by Pawłowska and Potembska; the Coping with Stress Questionnaire by Janke, Erdmann and Boucsein; the Buss and Durkee Hostility Inventory; the "O" Symptoms Questionnaire by Aleksandrowicz; and a self-constructed Personal Inquiry Form.

The dissertation consists of 5 chapters. Chapter One gives the definitions and criteria of Internet addiction and describes the phases and types of addiction to the net

and data concerning its prevalence. Next, it discusses the role of biological, psychological, and social factors in the development of Internet addiction. This chapter also presents the results of previous studies pointing to the co-occurrence of Internet addiction with suicidal thoughts and tendencies and with intake of psychoactive agents. The last paragraphs of Chapter One are devoted to the results of previous studies of the impact of family relations on the development of Internet addiction in adolescents and to the consequences of this addiction.

Chapter Two presents the research problem and the hypotheses of the dissertation; it also describes the research methods used and provides a characterization of the investigated group of adolescents.

Chapter Three reports the results of the author's own research, which provide information on statistically significant differences between the group of addicted and at-risk adolescents and the control group in their online activity, ways of coping with stress, severity of the aggressiveness syndrome, severity of neurotic symptoms, occurrence of suicidal thoughts and tendencies, intake of psychoactive agents, and relations in the family.

Chapter Four presents sets of variables which best explain adolescent Internet addiction, playing aggressive computer games, use of online pornography, and looking for acceptance and understanding on the net.

Chapter Five completes the dissertation with a recapitulation of the main points, a discussion of the results, and the conclusions arising from the study. The final pages of the work offer a summary, a list of references, and annexes.

The statistical analyses conducted in this work permitted verification of the research hypotheses formulated in it.

They fully confirmed hypothesis 1, which assumed that adolescents addicted to the Internet and those at risk of Internet addiction differ significantly from the control group in the frequency and types of their online activity.

Adolescents addicted to the Internet and those at risk of Internet addiction significantly more often than their no-risk peers react with anger or anxiety when they are not able to use the Internet, feel the need to increase the time and frequency of staying online, keep thinking about the Internet, sacrifice their meals and sleeping hours in favor of the time spent online, neglect their studies or work because of the amount of time spent

online, lie to their family members about the amount of time spent online, look for acceptance and understanding on the net, are convinced that it is only online that they can display their true feelings and opinions, more frequently use instant messengers and Internet websites, more often download music and films from the Internet, surf Web pages, play aggressive and violent computer games, and use online pornography.

Young people addicted to the Internet and those at risk of Internet addiction more often than the control students reveal their personal details on the Internet, participate in online auctions, and more often experience psychological violence (verbal aggression) and sexual violence (are sent pornographic photographs) from their online interlocutors.

The obtained results also confirmed hypothesis 2 proposing that adolescents addicted to the Internet and those at risk of Internet addiction more often use destructive methods of coping with stress than young people who are not addicted to the net.

In times of stress, young people addicted to the Internet and those at risk of Internet addiction, more often than the control group, abuse alcohol, respond with aggression or auto-aggression, give up the effort to overcome difficulties, escape from problems, isolate themselves, blame themselves for their current situation, focus on their failures or try to "forget" the problem, play it down, and look for the causes and sources of the difficulties outside of themselves.

The results obtained in this work confirmed hypothesis 3 which posited a higher level of aggression in adolescents addicted to the Internet and those at risk of Internet addiction than in non-addicted young people. It was found that adolescents addicted to the Internet and at risk of Internet addiction display considerably higher levels of indirect, verbal and physical aggression, irritation, and negativism than no-risk students.

The results of the author's own investigations confirmed hypothesis 4 which assumed higher severity of obsessive-compulsive and depressive symptoms in adolescents addicted to the Internet and at risk of Internet addiction. Young people addicted to the Internet and at risk of Internet addiction scored higher on all neurotic disorders distinguished by Aleksandrowicz in his Symptoms Questionnaire.

Statistically significant positive relationships were found between symptoms of Internet addiction and use of online pornography, on the one hand, and occurrence of suicidal thoughts and self-mutilation, on the other.

The results obtained in this work confirmed hypothesis 5, according to which adolescents addicted to the Internet and those at risk of Internet addiction have negative relations with their parents and experience conflicts in their families. It was demonstrated that significantly more young people addicted to the Internet or at risk of Internet addiction than those at no such risk have a sense of disappointing their parents, report conflicts with their parents and conflicts between their mothers and fathers, hold a negative opinion of their parents' marriage, and do not feel understood by their parents.

The analyses conducted in this work allowed identification of sets of variables which are the best predictors of Internet addiction, playing aggressive computer games, using on-line pornography and looking for acceptance and understanding exclusively on the Internet.

The personality, social, and sociodemographic variables considered in this work altogether explained 39% of Internet addiction measured with Young's IAT and 31% of this addiction measured with Pawłowska and Potembska's KBUI. They also explained 44% of the variation of playing aggressive computer games, 39% of adolescents' use of online pornography and 36% of looking for acceptance and understanding on the Internet.

The variables which best explained Internet addiction in adolescents were maladaptive coping methods, such as destructive behavior toward other people and things, alcohol abuse and indirect aggression, male gender, and a sense of a lack of understanding on the part of the mother.

The best predictors of playing aggressive computer games were male gender, destructive behavior displayed in stressful situations and directed mainly toward other people or toward objects, increased physical aggression, severe obsessive–compulsive disorders, and a sense of a lack of understanding on the part of the mother.

The best predictors of use of online pornography by adolescents were responding to stress with alcohol abuse and destructive behavior, mostly directed toward other people or objects but partly also toward oneself, a tendency to escape from problems, male gender, severe somatization disorders, and school learning problems.

The best predictors of the pursuit to satisfy the need for acceptance and understanding solely via online interactions were destructive behavior in times of

stress directed mostly toward other people or objects, alcohol abuse, avoidance of social contact, a sense of being "abandoned" by fate and focusing on one's own suffering, severe hypochondriacal disorders, younger age, increased physical and indirect aggression, and male gender.

The results obtained from the statistical analyses afforded the following conclusions:

1. Young people addicted to the Internet and those at risk of Internet addiction significantly more often than adolescents at no risk of Internet addiction look for acceptance and understanding on the net, more frequently use instant messengers and Internet websites, more often download music and films from the Internet, surf Web pages, play aggressive computer games, and use online pornography.
2. Adolescents addicted to the Internet and those at risk of Internet addiction more often use entertainment websites while no-risk adolescents use websites which allow them to obtain knowledge.
3. Young people addicted to the Internet and those at risk of Internet addiction more often than no-risk adolescents reveal their personal details on the Internet, participate in online auctions, and more often experience psychological and sexual violence from their online interlocutors.
4. Young people addicted to the Internet and at risk of Internet addiction significantly more often than no-risk adolescents use maladaptive methods of coping with stress. In times of stress, they more often abuse alcohol, respond with aggression or autoaggression, escape from problems, isolate themselves, focus on their failures, and react with a sense of guilt.
5. Young people addicted to the Internet and at risk of Internet addiction are characterized by a significantly higher severity of the aggression syndrome, mostly verbal and indirect aggression, compared to adolescents at no risk of such addiction.
6. Young people addicted to the Internet and at risk of Internet addiction are characterized by a significantly higher severity of obsessive–compulsive, conversion and anxiety disorders, autonomic disorders of the heart and the cardiovascular system, somatization and hypochondriacal disorders, neurasthenia and dysthymia.

7. Increased symptoms of Internet addiction and use of Internet pornography sites co-occur in the investigated adolescents with suicidal thoughts and plans as well as self-mutilation.
8. Significantly more young people addicted to the Internet or at risk of Internet addiction than those at no such risk have a sense of disappointing their parents, report conflicts with their parents, hold a negative opinion about their parents' marriage, and do not feel understood and accepted by their parents.
9. The most important predictors of adolescent Internet addiction, playing aggressive computer games, use of Internet pornography and looking for acceptance and understanding exclusively on the net include maladaptive coping methods, such as destructive behavior directed mostly toward other people and things, alcohol abuse and increased indirect aggression, male gender, and a sense of a lack of understanding on the part of the mother.

The knowledge of the risk factors for Internet addiction may contribute to developing and implementing appropriate prevention programmes for adolescents.

BIBLIOGRAFIA

- Adler R.B., Rosenfeld L.B., Proctor II R.F. (2006). Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się. Poznań, Dom Wydawniczy Rebis.
- Alavi S.S., Maracy M.R., Jannatifard F., Eslami M. (2011). The effect of psychiatric symptoms on the internet addiction disorder in Isfahan's university students. *Journal of Research in Medical Sciences*, 16(6), 793-800.
- Aleksandrowicz J.W., Hamuda G. (1994). Kwestionariusze objawowe w diagnozie i w badaniach epidemiologicznych zaburzeń nerwicowych. *Psychiatria Polska*, 28(6), 667-676.
- Aleksandrowicz J.W. (2000). Kwestionariusz objawowy SII. *Psychiatria Polska*, 34 (6), 945-959.
- Alexander L.M., Currie C. (2004). Young people's computer use: Implications for health educations. *Health Education*, 4, 254-261.
- Alizadeh-Sahraee O., Khosravi Z., Yusefnejad M. (2011). The relationship of internet addiction with family functioning and mental health among Iranian students. *European Psychiatry*, 26(1), 1822-1822.
- Amichai-Hamburger Y., Ben-Artzi E. (2003). Loneliness and Internet use. *Computers in Human Behavior*, 19(1), 71-80.
- Ammerschläger M., Müller K., Wölfling K. (2010). Prevalence rate and comorbidity of computer addiction of children in a German psychiatry. *European Psychiatry*, 25(Suppl. 1), 53.
- Anderson C.A., Bushman B.J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.
- Anderson C.A., Sakamoto A., Gentile D.A., Ihori N., Shibuya A., Yukawa S., Naito M., Kobayashi K. (2008). Longitudinal effects of violent video games on aggression in Japan and the United States. *Pediatrics*, 122(5), 1067-1072.
- Armstrong L., Phillips J.G., Saling L.L. (2000). Potential determinants of heavier internet usage. *International Journal of Human-Computer Studies*, 53, 537-550.
- Augustynek A. (2000). Sugestia w psychoterapii uzależnień. W: Margasiński A., Zajęcka B. (red.): *Psychopatologia i profilaktyka*. Kraków, Wyd. Impuls, s. 323-332.
- Augustynek A. (2001). Osobowościowe determinanty zachowań internetowych. W: Haber L. (red.): *Mikrospołeczność informacyjna*. Kraków, AGH Uczelniane Wydawnictwa Naukowo-Dydaktyczne, 2001, s. 63-89.
- Augustynek A. (2003). Psychologiczne aspekty korzystania z Internetu. W: Haber L. (red.): *Formowanie się społeczności informacyjnej*. Kraków, Wydawnictwo Tekst-Graf, s. 73-94.
- Bakken I.J., Wenzel H.G., Gøtestam K.G., Johansson A., Øren A. (2009). Internet addiction among Norwegian adults: a stratified probability sample study. *Scandinavian Journal of Psychology*, 50(2), 121-127.

- Bayraktar F., Gün Z. (2007). Incidence and correlates of Internet usage among adolescents in North Cyprus. *Cyberpsychology and Behavior*, 10(2), 191-197.
- Beard K.W., Wolf E.M. (2001). Modification in the proposed diagnostic criteria for Internet addiction. *Cyberpsychology and Behavior*, 4, 377-383.
- Bernardi S., Pallanti S. (2009). Internet addiction: a descriptive clinical study focusing on comorbidities and dissociative symptoms. *Comprehensive Psychiatry*, 50(6), 510-516.
- Beutel M.E., Brähler E., Glaesmer H., Kuss D.J., Wölfling K., Müller K.W. (2011). Regular and problematic leisure-time Internet use in the community: results from a German population-based survey. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14(5), 291-296.
- Białokoz-Kalinowska I., Piotrkowska-Jastrzębska J. (2005). Zagrożenia zdrowotne wynikające z nieracjonalnego korzystania z komputera przez dzieci i młodzież. W: Izdebska J., Sosnowski T. (red.): *Dziecko i media elektroniczne - nowy wymiar dzieciństwa*. Białystok, s. 116.
- Black D.W., Belsare G., Schlosser S. (1999). Clinical features, psychiatric comorbidity and health-related quality of life in persons reporting compulsive computer behavior. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 60(12), 839-844.
- Block J.J. (2008). Issues for DSM-V: Internet Addiction. *American Journal of Psychiatry*, 165, 306-307.
- Blum K., Cull J.G., Comings E.D. (1996). Biogenetics of reward deficiency syndrome. *Scientific American*, 84, 132-145.
- Bonetti L., Campbell M.A., Gilmore L. (2010). The relationship of loneliness and social anxiety with children's and adolescents' online communication. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 13(3), 279-285.
- Brand M., Laier C., Pawlikowski M., Schächtle U., Schöler T., Altstötter-Gleich C. (2011). Watching Pornographic Pictures on the Internet: Role of Sexual Arousal Ratings and Psychological-Psychiatric Symptoms for Using Internet Sex Sites Excessively. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14(6), 371-377.
- Braun-Courville D.K., Rojas M. (2009). Exposure to sexually explicit Web sites and adolescent sexual attitudes and behaviors. *Journal Adolescent Health*, 45(2), 156-162.
- Brenner V. (1996). An initial report on the online assessment of Internet addiction: the first days of the Internet usage survey [Online]. Available: <http://www.ccsnet.com/prep/pap/pap8b/638b/012p.txt>.
- Browne K.D., Hamilton-Giachritsis C. (2005). The influence of violent media on children and adolescents: a public-health approach. *Lancet*, 365(9460), 702-710.
- Canan F., Ataoglu A., Nichols L.A. (2010). Evaluation of Psychometric Properties of the Internet Addiction Scale in a Sample of Turkish High School Students *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 13(3), 317-320.
- Canan F., Ataoglu A. (2011). The association between internet addiction, dissociation, and socio-demographic features among college students. *European Psychiatry*, 26(Suppl. 1), 1705.

- Cao F., Su L. (2007). Internet addiction among Chinese adolescents: prevalence and psychological features. *Child: Care, Health and Development*, 33(3), 275-281.
- Cao F., Su L., Liu T., Gao X. (2007). The relationship between impulsivity and Internet addiction in a sample of Chinese adolescents. *European Psychiatry*, 22(7), 466-471.
- Caplan S.E. (1998). Preference for online social interaction: a theory of problematic internet use and psychosocial well-being? *The American Psychologist*, 53, 1017-1031.
- Caplan S.E. (2003). Preference for Online Social Interaction. A Theory of Problematic Internet Use and Psychosocial Well-Being. *Communication Research*, 30(6), 625-648.
- Carroll J.S., Padilla-Walker L.M., Nelson L.J., Olson C.D., McNamara Barry C., Madsen S.D. (2008). Generation XXX. Pornography Acceptance and Use Among Emerging Adults. *Journal Adolescents Research*, 23(1), 6-30.
- Ceyhan A.A., Ceyhan E. (2008). Loneliness, depression, and computer self-efficacy as predictors of problematic internet use. *Cyberpsychology and Behavior*, 11(6), 699-701.
- Chak K., Leung L. (2004). Shyness and Locus of Control as Predictors of Internet Addiction and Internet Use. *Cyberpsychology and Behavior*, 7(5), 559-570.
- Chele G.E., Jijie C., Chirita R., Stefanescu C. (2011). Management of internet addiction with comorbid psychiatric condition in romanian childrens. *European Psychiatry*, 26(Suppl. 1), 272.
- Cheung L.M., Wong W.S. (2011). The effects of insomnia and internet addiction on depression in Hong Kong Chinese adolescents: an exploratory cross-sectional analysis. *Journal of Sleep Research*, 20(2), 311-317.
- Chiu S.I., Lee J.Z., Huang D.H. (2004), Video game addiction in children and teenagers in Taiwan. *Cyberpsychology and Behavior*, 7(5), 571-581.
- Choi K., Son H., Park M., Han J., Kim K., Lee B., Gwak H. (2009). Internet overuse and excessive daytime sleepiness in adolescents. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 63(4), 455-462.
- Choynowski M. (1972). *Skrócony podręcznik do testu Nastroje i Humory*. Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwa Oświaty i Wychowania.
- Chumbley J., Griffiths M. (2006). Affect and the computer game player: the effect of gender, personality, and game reinforcement structure on affective responses to computer game-play. *Cyberpsychology and Behavior*, 9(3), 308-316.
- Chwaszcz J., Pietruszka M., Sikorski D. (2005). *Media*. Lublin, Wydawnictwo KUL.
- Clark D.J., Frith K.H. Demi A.S. (2004). The physical, behavioural, and psychosocial consequences of internet use in college students. *Computers, Informatics, Nursing*, 22(3), 153-161.
- Cooper A. (1998). Sexuality and the Internet: Surfing Into the New Millenium. *Cyberpsychology and Behavior*, 1(2), 187-193.

Cywińska-Milonas M. (2002). Blogi: Ujęcie psychologiczne. W: Marecki P. (red.): *Liternet: Literatura i Internet*. Kraków, Wyd. Rabid.

Davis R.A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Computers in Human Behavior*, 17(2), 187-195.

Davis R.A., Flett G.L., Besser A. (2002). Validation of new scale for measuring problematic internet use: implication for pre-employment screening. *Cyberpsychology and Behavior*, 5(4), 331-345.

Desai R.A., Krishnan-Sarin S., Cavallo D., Potenza M.N. (2010). Video-gaming among high school students: health correlates, gender differences, and problematic gaming. *Pediatrics*, 126(6), 1414-1424.

Domokos L., Cretu C., Nagy H., Mihai A. (2011). The role of parents' divorce in adolescents' internet addiction. *European Psychiatry*, 26(1), 83.

Donath J. (1998). Identity and Deception in the Virtual Community. In: Kollock P., Smith M. (ed.): *Communities in Cyberspace*. London, Rutledge, pp. 29-59.

Dong G., Lu Q., Zhou H., Zhao X. (2011). Precursor or Sequela: Pathological Disorders in People with Internet Addiction Disorder. *PLoS ONE* 6(2), e14703. doi:10.1371/journal.pone.0014703.

DSM-V (2011). Development, American Psychiatric Association. Substance-related disorders. Website: <http://www.dsm5.org/ProposedRevisions/Pages/Substance-RelatedDisorders.aspx>. Accessed 26 May 2011.

Durkee T., Kaess M., Floderus B., Carli V., Wasserman D. (2011). Adolescent internet behaviors and its correlation to depression, self-harm and suicidal behavior in European pupils. *European Psychiatry*, 26(1), 1863-1863.

Eastin M.S., Griffiths R. (2006). Beyond the shooter game. *Communication Research*, 33(6), 448-466.

Ebeling-Witte S., Frank M.L., Lester D. (2007). Shyness, Internet use, and personality. *Cyberpsychology and Behavior*, 10(5), 713-716.

Egger O., Rauterberg M. (1996). Internet behavior and addiction. Work & Organisational Psychology Unit (IfAP), Swiss Federal Institute of Technology (ETH) Zurich.

Ehrenberg A., Juckes S., White K.M., Walsh S.P. (2008). Personality and self-esteem as predictors of young people's technology use. *Cyberpsychology and Behavior* 11(6), 739-741.

Frangos C.C. (2009). Internet dependence in college students from Greece. *European Psychiatry*, 24(Suppl. 1), S419.

Frangos C.C., Frangos C.C., Sotiropoulos I. (2011). Problematic Internet Use among Greek university students: an ordinal logistic regression with risk factors of negative psychological beliefs, pornographic sites, and online games. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(1-2), 51-58.

- Gentile D.A., Lynch P.J., Linder J.R., Walsh D.A. (2004). The effects of violent video game habits on adolescent hostility, aggressive behaviors, and school performance. *Journal of Adolescence*, 27(1), 5-22.
- Gentile D.A., Choo H., Liau A., Sim T., Li D., Fung D., Kho A. (2011). Pathological Video Game Use Among Youths: A Two-Year Longitudinal Study. *Pediatrics*, 127(2), 319-329.
- Gong J., Chen X., Zeng J., Li F., Zhou D., Wang Z. (2009). Adolescent addictive internet use and drug abuse in Wuhan, China. *Addiction Research and Theory*, 17(3), 291-305.
- Greenfield D. (1999). *Virtual Addiction: Help for Netheads, Cyberfreaks, and Those Who Love Them*. New Harbinger Publications.
- Griffiths M.D. (1998). Internet addiction: Does Really Exist? In: Gackenbach J. (ed.): *Psychology and the Internet*. San Diego, Academic Press, pp. 61-75.
- Griffiths M.D. (2000). Does Internet and Computer "Addiction" Exist? Some Case Study Evidence. *Cyberpsychology and Behavior*, 3(2), 211-218.
- Griffiths M.D. (2010). The Role of Context in Online Gaming Excess and Addiction: Some Case Study Evidence. *International Journal Mental Health Addiction*, 8(1), 119-125.
- Gross E.F., Juvonen J., Gable S.L. (2002). Internet Use and Well-Being in Adolescence. *Journal of Social Issues*, 58(1), 75-90.
- Grüsser S.M., Thalemann R., Albrecht U., Thalemann C.N. (2005). Exzessive Computernutzung im Kindesalter - Ergebnisse einer psychometrischen Erhebung. *Wiener Klinische Wochenschrift*, 117(5-6), 188-195.
- Grüsser S.M., Thalemann R., Griffiths M.D. (2007). Excessive computer game playing: evidence for addiction and aggression? *Cyberpsychology and Behavior*, 10(2), 290-292.
- Guerreschi C. (2005). *Nowe uzależnienia*. Kraków, Wyd. Salwator.
- Ha J.H., Chin B., Park D.H., Ryu S.H., Yu J. (2008). Characteristics of Excessive Cellular Phone Use in Korean Adolescents. *Cyberpsychology and Behavior*, 11(6), 783-784.
- Ha J.H., Kim S.Y., Bae S.C., Bae S., Kim H., Sim M., Lyoo I.K., Cho S.C. (2007). Depression and Internet addiction in adolescents. *Psychopathology*, 40(6), 424-430.
- Haber L. (2002). *Polskie doświadczenia w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego. Dylematy cywilizacyjno-kulturowe*. Kraków, Wydział Nauk Społecznych Stosowanych Akademii Górniczo-Hutniczej.
- Hakala P.T., Rimpelä A., Saarni L., Salminen, J.J. (2006). Frequent computer-related activities increase the risk for neck-shoulder and low back pain in adolescents. *European Journal of Public Health*, 16(5), 536-541.
- Han D.H., Lee, Y.S., Yang K.C., Kim, E.Y., Lyoo I.K., Renshaw P.F. (2007). Dopamine Genes and Reward Dependence in Adolescents with Excessive Internet Video Game Play. *Journal of Addiction Medicine*, 1(3), 133-138.

- Harman J.P., Hansen C.E., Cochran M.E., Lindsey C.R. (2005). Liar, liar: internet faking but not frequency of use affects social skills, self-esteem, social anxiety, and aggression. *Cyberpsychology and Behavior*, 8(1), 1-6.
- Heszen I., Sęk H. (2007). *Psychologia zdrowia*. Warszawa, Wydawnictwo PWN.
- Higuchi S., Motohashi Y., Liu Y., Maeda A. (2005). Effects of playing a computer game using a bright display on presleep physiological variables, sleep latency, slow wave sleep and REM sleep. *Journal of Sleep Research*, 14(3), 267-273.
- Hornowska E. (2006). Uzależnienia a temperament. Wokół temperamentalnego czynnika ryzyka uzależnień. W: Cierpiałkowska L. (red.): *Oblicza współczesnych uzależnień*. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 43-72.
- Huang R.L., Lu Z., Liu J.J., You Y.M., Pan Z.Q., Wei Z., He Q., Wang Z.Z. (2009). Features and predictors of problematic internet use in Chinese college students. *Behaviour and Information Technology*, 28(5), 485-490.
- Huang H, Leung L. (2009). Instant messaging addiction among teenagers in China: shyness, alienation, and academic performance decrement. *Cyberpsychology and Behavior*, 12(6), 675-679.
- Jacobs K., Baker N.A. (2002). The association between children's computer use and musculoskeletal discomfort. *Work*, 18(3), 221-226.
- Jakubik A. (2002). Zespół uzależnienia od Internetu. *Studia Psychologica UKSW*, 3, 133-142.
- Jang K.S., Hwang S.Y., Choi J.Y. (2008). Internet addiction and psychiatric symptoms among Korean adolescents. *The Journal of School Health*, 78(3), 165-171.
- Janke W., Erdmann G., Kallus W. (1985). *Stressverarbeitungsfragebogen (SVF)*. Handanweisung. Göttingen-Toronto-Zurich, Verlag für Psychologie, Dr C.J. Hogrefe.
- Januszewska E. (2000). Style reagowania na stres w kontekście postaw rodzicielskich. Badania młodzieży w okresie adolescencji. W: Kornas-Biela D. (red.): *Rodzina: źródło życia i szkoła miłości*. Lublin, Towarzystwo Naukowe Kul, s. 313-344.
- Januszewska E. (2005). Kwestionariusz Radzenia Sobie ze Stresem. Wartość diagnostyczna i wyniki badań młodzieży. W: Oleś P. (red.): *Wybrane zagadnienia z psychologii klinicznej i osobowości. Metody diagnostyczne w badaniach dzieci i młodzieży*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, s. 91-124.
- Jęczeń J. (2009). Rodzina a bezpieczny Internet. W: *Rodzina wobec współczesnych wyzwań społeczno-kulturowych*. Gorbaniuk J., Parysiewicz B. (red.): Lublin, Wydawnictwo KUL, s. 65-75.
- Jeong E.J., Kim D.W. (2011). Social activities, self-efficacy, game attitudes, and game addiction. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14(4), 213-221.
- Johansson A., Götestam K. (2004). Internet addiction: characteristics of a questionnaire and prevalence in Norwegian youth (12-18 years). *Scandinavian Journal of Psychology*, 45(3), 223-229.
- Joinson A.N. (2004). Self-esteem, interpersonal risk, and preference for e-mail to face-to-face communication. *Cyberpsychology and Behavior*, 7(4), 479-485.

- Juvonen J., Gross E.F. (2008). Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *The Journal of School Health*, 78(9), 496-505.
- Kafka, M.P. (2009). Hypersexual disorder: A proposed diagnosis for DSM-V. *Archives of Sexual Behavior*, Nov 24 [Epub ahead of print]. DOI: 10.1007/s10508-009-9574-7.
- Kaltiala-Heino R., Lintonen T., Rimpelä A. (2004). Internet addiction? Potentially problematic use of the Internet in a population of 12-18 year-old adolescents. *Addiction Research and Theory*, 12(1), 89-96.
- Kapralska Ł., Maksymowicz A. (2003). Wstęp do etnografii sieci. Empiryczny opis wybranych społeczności sieciowych. W: Haber L. (red.): *Formowanie się społeczności informacyjnej na przykładzie Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie*. Kraków: AGH.
- Kim K., Ryu E., Chon M.Y., Yeun E.J., Choi S.Y., Seo J.S., Nam B.W. (2006). Internet addiction in Korean adolescents and its relation to depression and suicidal ideation: a questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies*, 43(2), 185-192.
- Kim E.J., Namkoong K., Ku T., Kim S.J. (2008). The relationship between online game addiction and aggression, self-control and narcissistic personality traits. *European Psychiatry*, 23(3), 212-218.
- Kim J., LaRose R., Peng W. (2009). Loneliness as the cause and the effect of problematic Internet use: the relationship between Internet use and psychological well-being. *Cyberpsychology and Behavior*, 12(4), 451-455.
- Kim Y., Park J.Y., Kim S.B., Jung I.K., Lim Y.S., Kim J.H. (2010). The effects of Internet addiction on the lifestyle and dietary behavior of Korean adolescents. *Nutrition Research and Practice*, 4(1), 51-57.
- Kim S.H., Baik S.H., Park C.S., Kim S.J., Choi S.W., Kim S.E. (2011). Reduced striatal dopamine D2 receptors in people with Internet addiction. *Neuroreport*, 22(8), 407-411.
- King D.L., Delfabbro P. (2009). Motivational differences in problem video game play. *Journal of CyberTherapy and Rehabilitation*, 2(2), 139-149.
- Kirsh S.J. (2006). *Children, Adolescents, and Media Violence*. Thousand Oaks, CA, Sage.
- Ko C.H., Yen J.Y., Chen C.C., Chen S.H., Yen C.F. (2005). Gender differences and related factors affecting online gaming addiction among Taiwanese adolescents. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 193(4), 273-277.
- Ko C.H., Yen J.Y., Chen C.C., Chen S.H., Wu K., Yen C.F. (2006). Tridimensional personality of adolescents with internet addiction and substance use experience. *Canadian Journal of Psychiatry*, 51(14), 887-894.
- Ko C.H., Yen J.Y., Yen C.F., Lin H.C., Yang M.J. (2007). Factors predictive for incidence and remission of Internet addiction in young adolescents: a prospective study. *Cyberpsychology and Behavior*, 10(4), 545-551.

- Ko C.H., Yen J.Y., Yen C.F., Chen C.S., Weng C.C., Chen C.C. (2008a). The association between Internet addiction and problematic alcohol use in adolescents: the problem behavior model. *Cyberpsychology and Behavior*, 11(5), 571-576.
- Ko CH, Yen JY, Yen CF, Chen CS, Wang SY. (2008b). The association between Internet addiction and belief of frustration intolerance: the gender difference. *Cyberpsychology and Behavior*, 11(3), 273-278.
- Ko C.H., Liu G.C., Hsiao S., Yen J.Y., Yang M.J., Lin W.C., Yen C.F., Chen C.S. (2009a). Brain activities associated with gaming urge of online gaming addiction. *Journal Psychiatry Research*, 43(7), 739-747.
- Ko C.H., Yen J.Y., Chen C.S., Yeh Y.C., Yen C.F. (2009b). Predictive values of psychiatric symptoms for internet addiction in adolescents: a 2-year prospective study. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 163(10), 937-943.
- Ko C.H., Yen J.Y., Liu S.C., Huang C.F., Yen C.F. (2009c). The associations between aggressive behaviors and internet addiction and online activities in adolescents. *The Journal of Adolescent Health*, 44(6), 598-605.
- Korkeila J., Kaarlas S., Jääskeläinen M., Vahlberg T., Taiminen T. (2010). Attached to the web-harmful use of the Internet and its correlates. *European Psychiatry*, 25(4), 236-241.
- Kraut R., Patterson M., Lundmark V., Kiesler S., Mukhopadhyay T., Scherlis W. (1998). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being? *American Psychologist*, 53(9), 1017-1031.
- Kuntsche E.N. (2004). Hostility among adolescents in Switzerland? Multivariate relations between excessive media use and forms of violence. *The Journal of Adolescent Health*, 34(3), 230-236.
- Kwiatkowska A., Ziołko E., Krysta K., Muc-Wierzgoń M., Krupka-Matuszczyk I. (2007). Impact of internet abuse on human relationships. *European Psychiatry*, 22(Suppl. 1), 192.
- Kwon J.H., Chung C.S., Lee J. (2011). The effects of escape from self and interpersonal relationship on the pathological use of internet games. *Community Mental Health Journal*, 47(1), 113-121.
- Lam L.T., Peng Z.W., Mai J.C., Jing J. (2009a). Factors associated with Internet addiction among adolescents. *Cyberpsychology and Behavior*, 12(5), 551-555.
- Lam L.T., Peng Z., Mai J., Jing J. (2009b). The association between internet addiction and self-injurious behaviour among adolescents. *Injury Prevention*, 15(6), 403-408.
- Lazarus R.S., Folkman S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York, Springer.
- Lee Y.S., Han D.H., Yang K.C., Daniels M.A., Na C., Kee B.S., Renshaw P.F. (2008). Depression like characteristics of 5HTTLPR polymorphism and temperament in excessive Internet users. *Journal of Affective Disorders*, 109(1-2), 165-169.
- Lei L., Wu Y. (2007), Adolescents' Paternal Attachment and Internet Use. *Cyberpsychology and Behavior*, 10(5), 633-639.

- Lemmens J.S., Valkenburg P.M., Peter J. (2011). The Effects of Pathological Gaming on Aggressive Behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(1), 38-47.
- Leung L. (2004). Net-generation attributes and seductive properties of the Internet as predictors of online activities and Internet addiction. *Cyberpsychology and Behavior*, 7(3), 333-348.
- Li H., Wang J., Wang L. (2009). A Survey on the Generalized Problematic Internet Use in Chinese College Students and its Relations to Stressful Life Events and Coping Style. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 7(2), 333-346.
- Lin M.P., Ko H.C., Wu J.Y. (2011). Prevalence and Psychosocial Risk Factors Associated with Internet Addiction in a Nationally Representative Sample of College Students in Taiwan. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, doi:10.1089/cyber.2010.0574.
- Lin S.S.J., Tsai C.C. (2002). Sensation seeking and internet dependence of Taiwanese high school adolescents. *Computers in Human Behavior*, 18(4), 411-426.
- Litwinowicz K. (2006). Preferencje gatunków gier komputerowych a osobowość i agresywność u młodzieży gimnazjalnej. Niepublikowana praca magisterska. Łódź, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk o Wychowaniu Instytut Psychologii.
- Liu C.Y., Kuo F.Y. (2007). A Study of Internet Addiction through the Lens of the Interpersonal Theory. *Cyberpsychology and Behavior*, 10(6), 799-804.
- Liu T., Potenza M.N. (2007). Problematic Internet use: clinical implications. *CNS Spectrums*, 12(6), 453-466.
- Liu T.C., Desai R.A., Krishnan-Sarin S., Cavallo D.A., Potenza M.N. (2011). Problematic internet use and health in adolescents: data from a high school survey in Connecticut. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 72(6), 836-845.
- Lo S.K., Wang C.C., Fang W. (2005). Physical Interpersonal Relationships and Social Anxiety among Online Game Players. *Cyberpsychology and Behavior*, 8(1), 15-20.
- Majchrzak P., Ogińska-Bulik N. (2006). Zachowania ryzykowne związane z cyberprzestrzenią – polska adaptacja Internet Addiction Test. W: Ogińska-Bulik N. (red.): *Zachowania ryzykowne dzieci i młodzieży*. Łódź, Wydawnictwo WSHE, s. 59-78.
- Meerkerk G.J., van den Eijnden R.J.J.M., Franken I.H.A., Garretsen H.F.L. (2010). Is compulsive internet use related to sensitivity to reward and punishment, and impulsivity? *Computers in Human Behavior*, 26(4), 729-735.
- Mehroof M., Griffiths M.D. (2010). Online Gaming Addiction: The Role of Sensation Seeking, Self-Control, Neuroticism, Aggression, State Anxiety, and Trait Anxiety. *Cyberpsychology and Behavior*, 13(3), 313-316.
- Meixner S. (2009). Stress und Sucht im Internet. Vortrag gehalten auf der 4. Grazer Psychiatrisch-Psychosomatischen Tagung vom 22.-24. Januar 2009 in Graz.

- Messias E., Castro J., Saini A., Usman M., Peeples D. (2011). Sadness, Suicide, and Their Association with Video Game and Internet Overuse among Teens: Results from the Youth Risk Behavior Survey 2007 and 2009. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 41(3), 307-315.
- Milani L., Osualdella D., Di Blasio P. (2009). Quality of interpersonal relationships and problematic Internet use in adolescence. *Cyberpsychology and Behavior*, 12(6), 681-684.
- Möller I., Krahe B. (2009). Exposure to violent video games and aggression in German adolescents: A longitudinal analysis. *Aggressive Behavior*, 35(1), 75-79.
- Morahan-Martin J., Schumacher P. (2000). Incidence and correlates of pathological Internet use among college students. *Computers in Human Behavior*, 16(1), 13-29.
- Morahan-Martin J. Schumacher P. (2003). Loneliness and social uses of the Internet. *Computers in Human Behavior*, 19(6), 659-671.
- Morgan C., Cotten S.R. (2003). The relationship between internet activities and depressive symptoms in a sample of college freshmen. *Cyberpsychology and Behavior*, 6(2), 133-142.
- Morrison C.M., Gore H. (2010). The Relationship between Excessive Internet Use and Depression: A Questionnaire-Based Study of 1,319 Young People and Adults. *Psychopathology*, 43(2), 121-126.
- Müller K. (2010). Clinical findings on computer game addiction: the role of personality, stress and coping. *European Psychiatry*, 25(Suppl. 1), 1067.
- Munteanu A., Costea I., Palos R., Jinaru A. (2009). Psychological and behavior aspects regarding Internet addiction. *Annals of DAAAM International*, 20(1), 1477-1478.
- Mythily S., Qiu S., Winslow M. (2008). Prevalence and Correlates of Excessive Internet Use among Youth in Singapore. *Annals of the Academy of Medicine Singapore*, 37(1), 9-14.
- Ng B.D., Wiemer-Hastings P. (2005). Addiction to the Internet and online gaming. *Cyberpsychology and Behavior*, 8(2), 110-113.
- Ni X., Yan H., Chen S., Liu Z. (2009). Factors influencing internet addiction in a sample of freshmen university students in China. *Cyberpsychology and Behavior*, 12(3), 327-330.
- Niemz K., Griffiths M., Banyard P. (2005). Prevalence of Pathological Internet Use among University Students and Correlations with Self-Esteem, the General Health Questionnaire (GHQ), and Disinhibition. *Cyberpsychology and Behavior*, 8(6), 562-570.
- Odacı H., Kalkan M. (2010). Problematic Internet use, loneliness and dating anxiety among young adult university students. *Computers and Education*, 55(3), 1091-1097.
- Oh W.O. (2003). Factors influencing internet addiction tendency among middle school students in Gyeong-buk area. *Taehan Kanho Hakhoe Chi*, 33(8), 1135-1144.
- Olejarz S.M. (2011). Quality of Life in the Context of Social Withdrawal in Japan. *Current Problems of Psychiatry*, 12(3), 301-303.

- Oleś P. (1996). Z problematyki interwencji kryzysowej i radzenia sobie ze stresem. W: Januszewski A., Oleś P., Otrębski W. (red.): *Studia z Psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*. t. 8, Lublin, Redakcja Wydawnictw KUL, s. 249-265.
- Ong C.S., Chang S.C., Wang C.C. (2011). Comparative loneliness of users versus nonusers of online chatting. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14(1-2), 35-40.
- Özcan N.K., Buzlu S. (2007). Internet Use and Its Relation with the Psychosocial Situation for a Sample of University Students. *Cyberpsychology and Behavior*, 10(6), 767-772.
- Pallanti S., Bernardi S., Quercioli L. (2006). The Sorter PROMIS questionnaire and the Internet Addiction Scale in the assessment of multiple addictions in a high school population: prevalence and related disability. *CNS Spectrums*, 11(12), 966-974.
- Pan J.Y., Zhang J.H., Ma P., Liang H.J., Yang L.X. (2006). Personality characteristics and psychiatric symptoms in senior university students with internet addiction disorder. *Chinese Journal of Clinical Rehabilitation*, 10(18), 56-58.
- Park S.K., Kim J.Y., Cho C.B. (2008). Prevalence of Internet addiction and correlations with family factors among South Korean adolescents. *Adolescence*, 43(172), 895-909.
- Park S. (2009). The association between Internet use and depressive symptoms among South Korean adolescents. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 14(4), 230-238.
- Park H.S., Kim S.H., Bang S.A., Yoon E.J., Cho S.S., Kim S.E. (2010). Altered regional cerebral glucose metabolism in internet game overusers: a 18F-fluorodeoxyglucose positron emission tomography study. *CNS Spectrum*, 15(3), 159-166.
- Park K., Kim M.H., Jun H.C. (2011). Psychiatric variables (alcohol and internet use behavior, anxiety, depression) and academic achievement in premedical students in a Korean university. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 20(Suppl. 1), S182.
- Parks M.R., Floyd K. (1996). Making friends in cyberspace. *The Journal of Communication*, 46, 80-97.
- Pawłowska B., Pabis P. (2007). Czynniki osobowościowe i rodzinne w uzależnieniu od Internetu: opis przypadku. *Postępy Psychiatrii i Neurologii*, 16(21), 65-71.
- Pawłowska B., Potembska E., Dworzański W. (2009). Internet addiction and coping with stress in secondary school students. In: Janowski K., Steuden S. (ed.), *Biopsychosocial Aspects of Health and Disease*. v. 2, pp. 71-78.
- Pawłowska B., Potembska E. (2009). Właściwości psychometryczne Kwestionariusza do Badania Uzależnienia od Internetu (KBUI). *Badania nad Schizofrenią*, 10(10), 310-321.
- Pawłowska B., Potembska E. (2010a). Gender and severity of Internet addiction symptoms as shown by lower and upper secondary school students. *Current Problems of Psychiatry*, 11(1), 38-41.
- Pawłowska B., Potembska E. (2010b). Właściwości psychometryczne Kwestionariusza do Badania Cech Osobowości (KBCO) i jego zastosowanie w badaniu młodzieży zagrożonej uzależnieniem od Internetu. *Current Problems of Psychiatry*, 11(3), 224-231.

Pawłowska B., Potembska E., Gleba E., Kalinowska-Tomala J., Krawczyński K. (2011). Uzależnienie od Internetu a relacje z rodzicami dziewcząt będących dziećmi alkoholików. *Current Problems of Psychiatry*, 12(2), 179-183.

Pawłowska B., Potembska E. (2011a). Uzależnienie od Internetu u uczniów szkół średnich w kontekście czynników rodzinnych. *Family Medicine and Primary Care Review*, 13(2), 226-228.

Pawłowska B., Potembska E. (2011b). Analiza czynników sprzyjających korzystaniu z pornografii internetowej przez uczniów szkół średnich. *Family Medicine and Primary Care Review*, 13(2), 223-225.

Pawłowska B., Potembska E. (2011c). Korzystanie z pornografii internetowej przez uczennice szkół średnich w kontekście czynników rodzinnych. *Roczniki Nauk o Rodzinie*, 3(58), 217-228.

Peng W., Liu M., Mou Y. (2008). Do Aggressive People Play Violent Computer Games in a More Aggressive Way? Individual Difference and Idiosyncratic Game-Playing Experience. *Cyberpsychology and Behavior*, 11(2), 157-161.

Peukert P., Sieslack S., Barth G., Batra A. (2010). Internet- und Computerspielabhängigkeit Phänomenologie, Komorbidität, Ätiologie, Diagnostik und therapeutische Implikationen für Betroffene und Angehörige. *Psychiatrische Praxis*, 37(5), 219-224.

Pistol K. (1998). Psychologiczne aspekty komunikacji za pośrednictwem sieci komputerowych. Kraków, UJ.

Poprawa R. (2006). W poszukiwaniu psychologicznych mechanizmów problematycznego używania Internetu. W: M. Sokołowski (red.): *Oblicza Internetu. Internet w przestrzeni komunikacyjnej XXI wieku*. Elbląg, Wydawnictwo PWSZ w Elblągu, s.113-124.

Poprawa R. (2007). Charakterystyka problematycznego używania Internetu wśród polskich internautów. W: Sokołowski M. (red.): *Oblicza Internetu. Architektura komunikacyjna Sieci*. Elbląg, Instytut Informatyki Stosowanej PWSZ w Elblągu, s. 35-49.

Porter G., Starcevic V., Berle D., Fenech P. (2010). Recognizing problem video game use. *The Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 44(2), 120-128.

Potembska E., Dworzański W., Pawłowska B. (2009). Spożywanie alkoholu a uzależnienie od Internetu u młodzieży gimnazjalnej. *Badania nad Schizofrenią*, 10(10), 330-333.

Potembska E. (2010). Rola rodziców w rozwoju zainteresowania programami telewizyjnymi i grami komputerowymi dzieci w wieku przedszkolnym. *Current Problems of Psychiatry*, 11(4), 375-379.

Potembska E., Pawłowska B. (2010a). Uzależnienie od Internetu u licealistów korzystających z pornografii internetowej w kontekście czynników rodzinnych. *Psychiatria Polska*, 44(3, Suppl. 1), 93-94.

Potembska E., Pawłowska B. (2010b). Zależności między uzależnieniem od Internetu a spożywaniem alkoholu i stosowaniem środków psychoaktywnych u uczniów gimnazjum i liceum. *Psychiatria Polska*, 44(3, Suppl. 1), 195.

- Przybylski A., Ryan R.M., Rigby C.S. (2009). The motivating role of violence in video games. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35(2), 243-259.
- Punamäki R.L., Wallenius M., Nygård C.H., Saarni L., Rimpelä A. (2007). Use of information and communication technology (ICT) and perceived health in adolescence: the role of sleeping habits and waking-time tiredness. *Journal of Adolescence*, 30(4), 569-585.
- Rewer A. (2000). Skale kwestionariusza objawowego „O”. *Psychiatria Polska*, 34(6), 931-943.
- Ryan R.M., Rigby C.S., Przybylski A. (2006). The Motivational Pull of Video Games: A Self-Determination Theory Approach. *Motivation and Emotion*, 30(4), 347-363.
- Ryu E.J., Choi K.S., Seo J.S., Nam B.W. (2004). The relationships of Internet addiction, depression, and suicidal ideation in adolescents. *Taehan Kanho Hakhoe Chi.*, 34(1), 102-110.
- Sebeyran A., Hassler C., Choquet M., Vachey B., Vacheron M.N., Laqueille X., Falissard B., Dervaux A. (2011). Anxiety and depression in non-treatment-seeking subjects with Internet addiction. *European Neuropsychopharmacology*, 21(Suppl. 1), S596.
- Seepersad S. (2004). Coping with Loneliness: Adolescent Online and Offline Behavior. *Cyberpsychology and Behavior*, 7(1), 35-39.
- Seo M., Kang H.S., Yom Y.H. (2009). Internet addiction and interpersonal problems in Korean adolescents. *Computers, Informatics, Nursing*, 27(4), 226-233.
- Shaffer H., J. (1996). Understanding the means and objects of addiction: technology, the Internet and gambling. *Journal of Gambling Study* 12, 461-469.
- Shaffer H.J. (1996). Understanding the means and objects of addiction: technology, the Internet and gambling. *Journal of Gambling Studies*, 12, 461-469.
- Shapira N.A., Lessig M.C., Goldsmith T.D., Szabo S.T., Lazoritz M., Gold M.S., Stein D.J. (2003). Problematic internet use: proposed classification and diagnostic criteria. *Depression and Anxiety*, 17(4), 207-216.
- Shaw L.H., Gant L.M. (2002). Users divided? Exploring the gender gap in Internet use. *Cyberpsychology and Behavior*, 5(6), 517-527.
- Shen C., Williams D. (2011). Unpacking time online: Connecting internet and massively multiplayer online game use with psychosocial well-being. *Communication Research*, 38(1), 123-149.
- Shepherd R.M., Edelman R.J. (2005). Reasons for internet use and social anxiety. *Personality and Individual Differences*, 39(5), 949-958.
- Shi J., Chen Z., Tian M. (2011). Internet self-efficacy, the need for cognition, and sensation seeking as predictors of problematic use of the internet. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14(4), 231-234.
- Siek S. (1983). *Wybrane metody badania osobowości*. Warszawa, ATK.
- Siomos K.E., Dafouli E.D., Braimiotis D.A., Mouzas O.D., Angelopoulos N.V. (2008). Internet addiction among Greek adolescent students. *Cyberpsychology and Behavior*, 11(6), 653-657.

- Slater M.D., Henry K.L., Swaim R.C., Anderson L.L. (2003). Violent media content and aggressiveness in adolescents: A downward spiral model. *Communication Research*, 30, 713-736.
- Smolowe J. (1995). Intimate Strangers [Special issue: Welcome to cyberspace]. *Time*, 145(12), 20-23.
- Smyth J.M. (2007). Beyond Self-Selection in Video Game Play: An Experimental Examination of the Consequences of Massively Multiplayer Online Role-Playing Game Play. *Cyberpsychology and Behavior*, 10(5), 717-721.
- Sobol E. (2001). (opr.). *Słownik Języka Polskiego*. Warszawa, Wydawnictwo PWN.
- Spada M.M., Langston B., Nikcevic A.V., Moneta G.B. (2008). The role of metacognitions in problematic internet use. *Computers in Human Behavior*, 24(5), 2325-2335.
- Stanisz A. (2007). *Przystępny kurs statystyki z zastosowaniem STATISTICA PL na przykładach z medycyny*. Kraków, StatSoft.
- Stojakovic M. (2011). Depression and internet addiction: Correlation and treatment approaches. *European Psychiatry*, 26(Suppl. 1), 2195-2195.
- Sun P., Unger J.B., Palmer P.H., Gallaher P., Chou C.P., Baezconde-Garbanati L., Sussman S., Johnson CA. (2005). Internet accessibility and usage among urban adolescents in Southern California: implications for web-based health research. *Cyberpsychology and Behavior*, 8(5), 441-453.
- Szpringer M., Horecka-Lewitowicz A., Czerwiak G., Laurman-Jarząbek E. (2008). Gry komputerowe a zachowania problemowe młodzieży w wieku 12 - 13 lat. *Studia Medyczne* 12, 35-39.
- Tahiroğlu A.Y., Çelik G.G., Fettahoğlu Ç., Yıldırım V., Toros F., Avcı A., Özatalay E., Uzel M. (2010). Problematic Internet Use in the Psychiatric Sample Compared Community Sample. *Archives of Neuropsychiatry*, 47(3), 241-246.
- Tao R., Huang X., Wang J., Zhang H., Zhang Y., Li M. (2010). Proposed diagnostic criteria for internet addiction. *Addiction*, 105(3), 556-564.
- Tazawa Y., Okada K. (2001). Physical signs associated with excessive television-game playing and sleep deprivation. *Pediatrics International*, 43(6), 647-650.
- Te Wildt B.T., Putzig I., Zedler M., Ohlmeier M.D. (2007). Internetabhängigkeit als ein Symptom depressiver Störungen. *Psychiatrische Praxis*, 34, 318-322.
- Te Wildt, B.T., Putzig, I., Vukicevic, A., Wedegärtner, F. (2011a). The nosological role of comorbidity in patients with internet and video-game addiction.. *European Psychiatry*, 26(Suppl. 1), 2116-2116.
- Te Wildt B.T., Putzig I., Vukicevic A., Wedegartner F. (2011b). Störungen von selbsterleben und beziehungsverhalten bei menschen mit internetabhängigkeit. *Sucht*, 57(1), 17-26.
- Thalemann C. (2010). *Pathologische Computernutzung bei Schülern verschiedener Schultypen der 8. und 10. Klassenstufe. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades Doctor rerum medicarum*.

- Thomas N.J., Martin F.H. (2010). Video-arcade game, computer game and Internet activities of Australian students: participation habits and prevalence of addiction. *Australian Journal of Psychology*, 62(2), 59-66.
- Thomé, S., Eklöf, M., Gustafsson, E., Nilsson, R. and Hagberg, M. (2007). Prevalence of perceived stress, symptoms of depression and sleep disturbances in relation to information and communication technology (ICT) use among young adults – an explorative prospective study. *Computers and Human Behavior*, 23(3), 1300-1321.
- Tichon J.G., Shapiro M. (2003). The process of sharing social support in cyberspace. *Cyberpsychology and Behavior*, 6(2), 161-170.
- Tosun L.P., Lajunen T. (2010). Does Internet use reflect your personality? Relationship between Eysenck's personality dimensions and Internet use. *Computers in Human Behavior*, 26(2), 162-167.
- Treuer T., Fábíán Z., Füredi J. (2001). Internet addiction associated with features of impulse control disorder: is it a real psychiatric disorder? *Journal of Affective Disorders*, 66(2), 283.
- Tripodaki E., Kormas G., Konstantoulaki E., Andrie E., Nassis G., Freskou A., Sfiri M., Georgouli H., Tsitsika A., Constantopoulos A. (2008). Internet use and abuse in an adolescent population in Athens: associations with psychological profile and lifestyle of users. *Pediatrics*, 121(Suppl. 2), S89-S90.
- Tsai H.F., Cheng S.H., Yeh T.L., Shih C.C., Chen K.C., Yang Y.C., Yang Y.K. (2009). The risk factors of Internet addiction - a survey of university freshmen. *Psychiatry Research*, 167(3), 294-299.
- Tsitsika A., Critselis E., Kormas G., Konstantoulaki E., Constantopoulos A., Kafetzis D. (2009). Adolescent Pornographic Internet Site Use: A Multivariate Regression Analysis of the Predictive Factors of Use and Psychosocial Implications. *Cyberpsychology and Behavior*, 12(5), 545-550.
- Tsitsika A., Critselis E., Louizou A., Janikian M., Freskou A., Marangou E., Kormas G., Kafetzis D. (2011). Determinants of Internet Addiction among Adolescents: A Case-Control Study. *Scientific World Journal*, 11, 866-874.
- Van den Bulck J. (2004). Television viewing, computer game playing, and Internet use and self-reported time to bed and time out of bed in secondary-school children. *Sleep*, 27(1), 101-104.
- Wallace P. (2001). *Psychologia Internetu*. Poznań, Dom Wydawniczy REBIS.
- Wan C.S., Chiou W.B. (2006). Why are adolescents addicted to online gaming? An interview study in Taiwan. *Cyberpsychology and Behavior*, 9(6), 762-766.
- Wan C.S., Chiou W.B. (2007). The motivations of adolescents who are addicted to online games: A cognitive perspective. *Adolescence*, 42(165), 179-197.
- Wang C.C., Yang M.J. (2009). Violent game acceptance: the influences of aggression tendency, thrill seeking and perceived risk. *Journal of Cyber Therapy and Rehabilitation*, 2(2), 151-158.

- Wang H., Zhou X., Lu C., Wu J., Deng X., Hong L. (2011). Problematic internet use in high school students in Guangdong province, China. *PLoS One*, 6(5), e19660. doi:10.1371/journal.pone.0019660.
- Weaver J.B. 3rd, Mays D., Sargent Weaver S., Kannenberg W., Hopkins G.L., Eroğlu D., Bernhardt J.M. (2009). Health-risk correlates of video-game playing among adults. *American Journal of Preventive Medicine*, 37(4), 299-305.
- Wei R. (2007). Effects of playing violent videogames on chinese adolescents' pro-violence attitudes, attitudes toward others, and aggressive behavior. *Cyberpsychology and Behavior*, 10(3), 371-380.
- Weiser E.B. (2000). Gender differences in internet use patterns and internet application preferences: a two-sample comparison. *Cyberpsychology and Behavior*, 3(2), 167-177.
- Wellman B., Gulia M. (1997). Net surfers Don't Ride Alone: Virtual Communities as Communities. In: Kollock P., Smith M. (red.): *Communities and Cyberspace*. New York, Routledge, pp. 1-27.
- Wenzel H.G., Bakken I.J., Johansson A., Götestam K.G., Øren A. (2009). Excessive computer game playing among Norwegian adults: self-reported consequences of playing and association with mental health problems. *Psychological Reports*, 105(3), 1237-1247.
- Whang L.S., Chang G. (2004). Lifestyles of virtual world residents: living in the on-line game "lineage". *Cyberpsychology and Behavior*, 7(5), 592-600.
- Whang L.S., Lee S., Chang G. (2003). Internet over-users' psychological profiles: a behavior sampling analysis on Internet addiction. *Cyberpsychology and Behavior*, 6(2), 143-150.
- Wojtasik Ł. (2003). Pedofilia i pornografia w Internecie - zagrożenia dla dzieci. Raport z badań. Dziecko krzywdzone. *Teoria, Badania, Praktyka*, 5, 1-4.
- Wolak J., Mitchell K.J., Finkelhor D. (2003). Escaping or connecting? Characteristics of youth who form close online relationships. *Journal of Adolescence*, 26(1), 105-119.
- Wolak J., Mitchell K., Finkelhor D. (2007). Unwanted and wanted exposure to online pornography in a national sample of youth Internet users. *Pediatrics*, 119(2), 247-257.
- Wölfling K., Müller K.W., Giralt S., Beutel M.E. (2011). Emotionale Befindlichkeit und dysfunktionale Stressverarbeitung bei Personen mit Internetsucht. *Sucht - Zeitschrift für Wissenschaft und Praxis*, 57(1), 27-37.
- Wolfradt U., Doll J. (2001). Motives of adolescents to use the Internet as a function of personality traits, personal and social factors. *Journal of Educational Computing Research*, 24(1), 13-27.
- Woronowicz B. (2001). *Bez tajemnic o uzależnieniach i ich leczeniu*. Warszawa, IPiN.
- Xiuqin H., Huimin Z., Mengchen L., Jinan W., Ying Z., Ran T. (2010). Mental health, personality, and parental rearing styles of adolescents with Internet addiction disorder. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 13(4), 401-406.

- Xu J., Shen L.X., Yan C.H., Liao X.P., Tong S.L., Jin X.M., Zhang J.S., Shen X.M. (2011). Family Interaction Patterns and Risk of Adolescent Internet Addiction in Shanghai, China. *Epidemiology*, 22(Suppl. 1), S137.
- Yang C.K. (2001). Sociopsychiatric characteristics of adolescents who use computers to excess. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 104(3), 217-222.
- Yang C.K., Choe B.M., Baity M., Lee J.H., Cho J.S. (2005). SCL-90-R and 16PF profiles of senior high school students with excessive internet use. *Canadian Journal of Psychiatry*, 50(7), 407-414.
- Yang S.C., Tung C.J. (2007). Comparison of Internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. *Computers in Human Behavior*, 23(6), 79-96.
- Yang L.S., Zhang Z.H., Hao J.H., Sun Y.H. (2010). Association between adolescent internet addiction and suicidal behaviors. *Zhonghua Liu Xing Bing Xue Za Zhi*, 2010 31(10), 1115-1119.
- Ybarra M.L. (2004). Linkages between Depressive Symptomatology and Internet Harassment among Young Regular Internet Users. *Cyberpsychology and Behavior*, 7(2), 247-257.
- Ybarra M.L., Mitchell K.J., Wolak J., Finkelhor D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to internet harassment: Findings from the Second Youth Internet Safety Survey. *Pediatrics*, 118(4), 1169-1177.
- Yee N. (2006a). The Demographics, Motivations and Derived Experiences of Users of Massively-Multiuser Online Graphical Environments. *Teleoperators and Virtual Environments*, 15, 309-329.
- Yee N. (2006b). Motivations for play in online games. *Cyberpsychology and Behavior*, 9(6), 772-775.
- Yeh Y.C., Ko H.C., Wu J.Y., Cheng C.P. (2008). Gender differences in relationships of actual and virtual social support to Internet addiction mediated through depressive symptoms among college students in Taiwan. *Cyberpsychology and Behavior*, 11(4), 485-487.
- Yellowless P.M., Marks S. (2007). Problematic Internet use or Internet addiction? *Computers in Human Behavior*, 23(3), 1447-1453.
- Yen J.Y., Yen C.F., Chen C.C., Chen S.H., Ko C.H. (2007a). Family factors of internet addiction and substance use experience in Taiwanese adolescents. *Cyberpsychology and Behavior*, 10(3), 323-329.
- Yen J.Y., Ko C.H., Yen C.F., Wu H.Y., Yang M.J. (2007b). The comorbid psychiatric symptoms of Internet addiction: attention deficit and hyperactivity disorder (ADHD), depression, social phobia, and hostility. *The Journal of Adolescent Health*, 41(1), 93-98.
- Yen J.Y., Ko C.H., Yen C.F., Chen S.H., Chung W.L., Chen C.C. (2008). Psychiatric symptoms in adolescents with Internet addiction: Comparison with substance use. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 62(1), 9-16.

- Yen C.F., Ko C.H., Yen J.Y., Chang Y.P., Cheng C.P. (2009a). Multi-dimensional discriminative factors for Internet addiction among adolescents regarding gender and age. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 63(3), 357-364.
- Yen J.Y., Ko C.H., Yen C.F., Chen C.S., Chen C.C. (2009b). The association between harmful alcohol use and Internet addiction among college students: comparison of personality. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 63(2), 218-224.
- Yen J.Y., Yen C.F., Wu H.Y., Huang C.J., Ko C.H. (2011). Hostility in the Real World and Online: The Effect of Internet Addiction, Depression, and Online Activity. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, doi:10.1089/cyber.2010.0393.
- Yeon B. (2009). A study of the relationship between Internet addiction tendency and personality disorders. *Journal of Cancer Education*, 24(Suppl. 1), S673-S674.
- Young, K.S. (1996a). Addictive use of the Internet: A case study that breaks the stereotype. *Psychological Reports*, 79, 899-902.
- Young K.S. (1996b). Internet can be as addictive as alcohol, drugs and gambling, says new research. Pittsburgh, University of Pittsburgh Press.
- Young K.S. (1998a). Internet addiction: the emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology and Behavior*, 1(3), 237-244.
- Young K.S. (1998b). Caught in the net: How to recognize the signs of internet addiction - and a winning strategy for recovery. New York, Wiley.
- Young K.S., Rogers R.C. (1998). The relationship between depression and Internet addiction. *Cyberpsychology and Behavior*, 1(1), 25-28.
- Young K.S. (1999). Internet addiction: symptoms, evaluation and treatment. In: VandeCreek L., Jackson T. (red.): *Innovations in Clinical Practice: A Source Book*. Florida, Professional Resource Press, pp. 19-31.
- Young K.S. (2009). Understanding online gaming addiction and treatment issues for adolescents. *American Journal of Family Therapy*, 37, 355-372.
- Young K.S., Klausning P. (2009). *Uwolnić się z sieci. Uzależnienie od Internetu*. Katowice, Wyd. Księgarnia św. Jacka.
- Zanetta D.F., Zermatten A., Billieux J., Thorens G., Bondolfi G., Zullino D., Khazaal Y. (2011). Motivations to play specifically predict excessive involvement in massively multiplayer online role-playing games: evidence from an online survey. *European Addiction Research*, 17(4), 185-189.
- Zboralski K., Orzechowska A., Talarowska M., Darnos A., Janiak A., Janiak M., Florkowski A., Gałeczki P. (2009). The prevalence of computer and Internet addiction among pupils. *Postępy Higieny i Medycyny Doświadczalnej*, 63, 8-12.
- Zhou Y., Lin F.C., Du Y.S., Qin L.D., Zhao Z.M., Xu J.R., Lei H. (2011). Gray matter abnormalities in Internet addiction: a voxel-based morphometry study. *European Journal of Radiology*, 79(1), 92-95.

ANEKSY

Aneks 1

Ankieta Osobowa

(Proszę o wybranie właściwej odpowiedzi albo wypełnienie pola wykropkowanego)

1. Płeć **K / M**

2. Wiek .....lat

3. Kierunek studiów.....

4. Miejsce zamieszkania:

- a) miasto
- b) wieś

5. Matka:

- a) aktywna zawodowo
- b) na emeryturze
- c) na rencie
- d) bezrobotna

6. Ojciec:

- a) aktywny zawodowo
- b) na emeryturze
- c) na rencie
- d) bezrobotny

7. Wychowywałeś(aś) się w rodzinie:

- a) pełnej
- b) niepełnej (rozwód rodziców, śmierć rodzica, rodzic samotny) (*zakreśl*)
- c) zrekonstruowanej (ponowne małżeństwo rodzica)

8. Wykształcenie matki:

- a) wyższe
- b) średnie
- c) podstawowe
- d) zawodowe

9. Wykształcenie ojca:

- a) wyższe
- b) średnie
- c) podstawowe
- d) zawodowe

10. Czy posiadasz rodzeństwo?   TAK   NIE   Ile?.....

11. Czy palisz papierosy?   TAK   NIE

12. Czy kiedykolwiek piłeś/aś alkohol?   TAK   NIE   Ile razy?.....

13. Czy ktoś w Twojej rodzinie nadużywa alkoholu? TAK NIE
 Jeśli **TAK**, to kto?

- matka siostra
 ojciec dziadek
 brat babcia

14. Czy kiedykolwiek brałeś/aś narkotyki? TAK NIE
 Jeśli **TAK**, to jakie?

- ekstazy amfetamina
 LSD grzyby halucynogenne
 środki nasenne marihuana
 leki uspokajające

15. Czy kiedykolwiek brałeś/aś dopalacze? TAK NIE
 Jeśli TAK, to jakie?.....

16. Czy czujesz się samotny/a w swojej rodzinie? TAK NIE

17. Czy ze strony swojej rodziny czujesz wsparcie, akceptację? TAK NIE

18. Czy czujesz się akceptowany/a przez mamę? TAK NIE

19. Czy czujesz się akceptowany/a przez tatę? TAK NIE

20. Czy radzisz sobie z nauką w szkole? TAK NIE

21. Czy w Twojej rodzinie występują konflikty pomiędzy Tobą a rodzicami? TAK NIE

22. Czy w Twojej rodzinie występują konflikty pomiędzy Twoimi rodzicami? TAK NIE

23. Czy oceniasz małżeństwo Twoich rodziców jako zgodne? TAK NIE

24. Czy doświadczyłeś w rodzinie przemocy fizycznej? TAK NIE

25. Czy doświadczyłeś w rodzinie przemocy psychicznej? TAK NIE

26. Czy masz konflikty ze swoimi kolegami? TAK NIE

27. Czy czujesz się rozumiany przez mamę? TAK NIE

28. Czy czujesz się rozumiany przez tatę? TAK NIE

29. Czy czujesz, że rozczarowujesz mamę? TAK NIE

30. Czy czujesz, że rozczarowujesz tatę? TAK NIE

31. Czy ktoś w Twojej rodzinie popełnił samobójstwo? TAK NIE

Jeśli **TAK**, to kto?

- matka siostra
 ojciec dziadek
 brat babcia

		Nigdy	Rzadko	Czasami	Często	Zawsze
32.	Czy kiedykolwiek myślałeś o samobójstwie					
33.	Czy kiedykolwiek planowałeś samobójstwo					
34.	Czy kiedykolwiek dokonywałeś samouszkodzeń					

35. Czy kiedykolwiek podejmowałeś próby samobójcze? TAK NIE
 Jeśli **TAK**, to ile razy?.....

36. Z Internetu korzystasz:

w domu	☐	TAK	☐	NIE
u kolegi	☐	TAK	☐	NIE
w szkole	☐	TAK	☐	NIE
kafejce internetowej	☐	TAK	☐	NIE
biblioteka, inne miejsce publiczne	☐	TAK	☐	NIE

37. Jakie serwisy internetowe najczęściej odwiedzasz:

YouTube	☐	TAK	☐	NIE
Wrzuta.pl	☐	TAK	☐	NIE
Fotka.pl	☐	TAK	☐	NIE
Wikipedia	☐	TAK	☐	NIE

38. Czy kiedykolwiek nieznanemu czy innej osobie poznanej przez Internet podałeś/aś:

swoje dane osobowe	☐	TAK	☐	NIE
przesłałeś swoje zdjęcie	☐	TAK	☐	NIE
numer telefonu	☐	TAK	☐	NIE
adres e-mail	☐	TAK	☐	NIE
adres zamieszkania	☐	TAK	☐	NIE

39. Czy podczas rozmów z nieznanymi w Internecie spotkałeś/aś się:

namawianiem wbrew Twojej woli do rozmów o charakterze seksualnym	☐	TAK	☐	NIE
przesyłano Ci zdjęcia pornograficzne	☐	TAK	☐	NIE
z agresją ze strony rozmówcy	☐	TAK	☐	NIE
ktoś poprosił Cię o przesłanie mu Twojego zdjęcia	☐	TAK	☐	NIE
prośba o podanie danych osobowych	☐	TAK	☐	NIE

40. Czy spotkałeś się kiedykolwiek w rzeczywistości z nieznanym rozmówcą poznany przez Internet?

TAK NIE

41. Czy odwiedzasz internetowe strony pornograficzne?

TAK NIE

42. Czy posiadasz profil w serwisie Nasza-Klasa?

TAK NIE

43. Z jakiego powodu?

- a) żeby mieć kontakt z przyjaciółmi, znajomymi
- b) bo jest to modne
- c) żeby pochwalić się znajomym zdjęciami z wakacji, imprezy lub samochodem

44. Ile godzin dziennie spędzasz na naszej-klasie? .....

45. Czy grasz w gry komputerowe?
jeśli TAK, to jakie.....

TAK NIE

46. Czy korzystasz z e-maila?

TAK NIE

47. Jak często sprawdzasz swoją skrzynkę pocztową?

- a) kilka razy dziennie
- b) 1 raz dziennie
- c) co kilka dni
- d) gdy wiem, że mam otrzymać ważną wiadomość

48. Czy zdarzyło Ci się kiedykolwiek robić zakupy lub płacić za coś za pośrednictwem Internetu?

TAK NIE

Jeśli TAK, to:

obsługuję swoje konto bankowe za pośrednictwem Internetu	☐ TAK	☐ NIE
kupuję muzykę, filmy	☐ TAK	☐ NIE
kupuję książki	☐ TAK	☐ NIE
kupuję ubrania	☐ TAK	☐ NIE
kupiłem/am telefon komórkowy	☐ TAK	☐ NIE

49. Czy uczestniczyłeś/aś kiedykolwiek w aukcji internetowej? TAK NIE

50. Czy zdarzyło Ci się kupić coś w ten sposób? TAK NIE

51. Czy zdarzyło Ci się wylicytować sumę znacznie większą od wartości danego przedmiotu tylko dlatego, że bardzo chciałeś/aś go mieć: TAK NIE

52. Czy zdarzyło Ci się wylicytować sumę znacznie większą od wartości danego przedmiotu tylko dlatego, że chciałeś mieć satysfakcję z wygranej licytacji: TAK NIE

53. Czy zdarzyło Ci się kupić na aukcji zbędny przedmiot, aby mieć satysfakcję z licytowania i wygrania licytacji: TAK NIE

54. Czy ktoś bliskich Ci osób zwracał Ci kiedykolwiek uwagę, że wydajesz zbyt dużo pieniędzy na aukcje i zakupy internetowe? TAK NIE

Aneks 2

Tab. 51. Porównanie średnich wyników uzyskanych w skalach KBUI przez młodzież zagrożoną i niezagrożoną uzależnieniem od Internetu

Skale Kwestionariusza KBUI	Uczniowie niezagrożeni uzależnieniem od Internetu		Uczniowie zagrożeni uzależnieniem od Internetu		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Akceptacja	0,36	0,38	1,20	0,83	10,08	0,001	1,30
Gry	0,59	0,79	1,26	1,02	5,89	0,001	0,74
Funkcja użytkowa	2,10	0,88	2,41	0,89	2,95	0,003	0,36
Uzależnienie od Internetu	0,41	0,42	1,33	0,67	13,00	0,001	1,65
Pornografia	0,20	0,38	0,75	0,78	6,99	0,001	0,90

Tab. 52. Porównanie średnich wyników uzyskanych w skalach KRS przez młodzież zagrożoną i niezagrożoną uzależnieniem od Internetu

Skale Kwestionariusza KRS	Uczniowie niezagrożeni uzależnieniem od Internetu		Uczniowie zagrożeni uzależnieniem od Internetu		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Bagatelizacja	8,23	4,66	10,27	4,20	3,64	0,001	0,46
Porównywanie z innymi	7,44	4,98	9,10	3,77	3,10	0,002	0,38
Obrona przed winą	7,18	4,03	9,19	3,36	4,39	0,001	0,54
Odwrócenie uwagi	8,78	4,57	9,89	3,64	2,19	0,03	0,27
Zastępcza satysfakcja	8,40	4,78	10,88	4,87	4,13	0,001	0,51
Poszukiwanie samopotwierdzenia	8,15	4,84	9,98	3,82	3,45	0,001	0,42
Próba kontroli przebiegu sytuacji	8,71	4,84	10,49	3,74	3,38	0,001	0,41
Próba kontroli swoich reakcji	9,85	5,16	10,56	3,37	1,36	0,175	0,16
Pozytywne instruowanie siebie	8,75	5,12	10,50	4,04	3,10	0,002	0,38
Poszukiwanie społecznego wsparcia	8,04	5,82	10,56	5,00	3,65	0,001	0,46
Tendencja unikowa	8,96	4,69	10,41	4,22	2,57	0,011	0,32
Tendencja uciezkowa	6,29	4,49	8,82	4,07	4,69	0,001	0,59
Izolowanie się od ludzi	5,91	4,62	8,71	4,51	4,90	0,001	0,61
Dalsze zajmowanie się w myślach	8,20	5,68	10,70	4,58	3,96	0,001	0,48
Rezygnacja	7,71	4,61	10,31	3,92	4,79	0,001	0,61
Użalanie się nad sobą	7,28	4,94	9,92	4,45	4,44	0,001	0,56
Obwinianie siebie	7,29	5,27	10,18	4,26	4,92	0,001	0,60
Agresja	6,23	4,51	9,21	4,19	5,44	0,001	0,68
Uzależnienie	2,59	3,45	5,60	4,41	5,95	0,001	0,76

Tab. 53. Porównanie średnich wyników Kwestionariusza „Nastroje i Humory” uzyskanych przez młodzież zagrożoną i niezagrożoną uzależnieniem od Internetu

Skale Kwestionariusza „Nastroje i Humory”	Uczniowie niezagrożeni uzależnieniem od Internetu		Uczniowie zagrożeni uzależnieniem od Internetu		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Agresja fizyczna	0,81	0,50	0,99	0,44	3,11	0,002	0,39
Agresja pośrednia	0,80	0,42	1,06	0,38	5,21	0,001	0,65
Irytacja	1,01	0,44	1,20	0,36	3,85	0,001	0,47
Negatywizm	0,98	0,53	1,23	0,45	4,05	0,001	0,51
Uraza	0,84	0,46	1,06	0,46	3,86	0,001	0,48
Podejrzliwość	0,88	0,41	1,03	0,37	2,95	0,003	0,37
Agresja słowna	0,96	0,37	1,14	0,30	4,22	0,001	0,53
Poczucie winy	0,94	0,51	1,12	0,42	3,13	0,002	0,38
Ogólny poziom agresji	62,61	21,94	75,45	19,42	4,96	0,001	0,62
Współczynnik agresji	9,55	3,80	11,45	3,53	4,23	0,001	0,52
Współczynnik wrogości	6,69	2,95	8,01	2,90	3,69	0,001	0,45

Tab. 54. Porównanie nasilenia zaburzeń nerwicowych wyodrębnionych w Kwestionariuszu Objawowym „O” Aleksandrowicza u młodzieży zagrożonej i niezagrożonej uzależnieniem od Internetu

Skale Kwestionariusza Objawowego	Uczniowie niezagrożeni uzależnieniem od Internetu		Uczniowie zagrożeni uzależnieniem od Internetu		t	p	Es
	M	sd	M	sd			
Zaburzenia fobiczne	0,64	0,88	1,23	1,27	4,18	0,001	0,54
Zaburzenia lękowe	1,18	1,24	2,09	1,55	5,16	0,001	0,65
Zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne	1,00	1,12	1,92	1,40	5,68	0,001	0,72
Konwersje	0,72	0,85	1,60	1,39	5,91	0,001	0,77
Zaburzenia autonomiczne z zakresu serca i ukł. sercowo-naczyniowego	1,25	1,15	2,20	1,47	5,67	0,001	0,72
Zaburzenia somatyzacyjne	0,75	0,80	1,49	1,32	5,25	0,001	0,68
Zaburzenia hipochondryczne	0,78	1,19	1,62	1,66	4,56	0,001	0,58
Neurastenia	1,43	1,30	2,26	1,52	4,83	0,001	0,59
Zespół depersonalizacji-derealizacji	1,09	1,22	1,96	1,50	5,00	0,001	0,63
Mieszane zaburzenia osobowości- unikanie i zależność	1,26	1,39	2,24	1,55	5,41	0,001	0,66
Mieszane zaburzenia osobowości- impulsywność i histrioniczność	1,38	1,44	2,26	1,66	4,62	0,001	0,56
Nieorganiczne zaburzenia snu	1,60	1,67	2,28	1,63	3,30	0,001	0,41
Dysfunkcje seksualne	0,35	0,78	0,89	1,15	4,29	0,001	0,55
Dystymia	1,46	1,37	2,26	1,44	4,64	0,001	0,57